

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE

**Působení Národní jednoty severočeské na Orlicku
během první poloviny 20. století**

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE
Bc. Veronika Kepková

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

OLMOUC
2015

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne .....

Podpis .....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce prof. Janě Burešové za trpělivost a vstřícný přístup. Dále bych ráda poděkovala pracovníkům Státního okresního archivu v Rychnově nad Kněžnou a Národního archivu v Praze na Chodovci za pomoc při bádání. Poděkování patří také mé rodině a přítelovi, kteří mi byli oporou.

Obsah:

1. Úvod	3
2. Prameny a literatura	7
3. Národní jednota severočeská	12
3. 1. Vznik a vývoj spolku	12
3. 2. Organizace NJS a její členění	16
3. 3. Charakteristika činnosti NJS	21
3. 3. 1. Noviny, časopisy	24
3. 3. 2. Kulturní a vzdělávací činnost	25
3. 3. 3. Národohospodářská a podpůrná činnost	26
3. 3. 4. Spolupráce s dalšími spolky	28
3. 4. Činnost NJS po 1. světové válce	29
4. Působení Národní jednoty severočeské na Orlicku	38
4. 1. Orlické hory a národnostní poměry	38
4. 2. Zahájení práce NJS na Orlicku a vznik IX. sboru	42
4. 3. Činnost IX. sboru a místních oborů na Orlicku	47
5. Rychnovsko-kostelecký okrsek NJS	54
5. 1. Charakteristika Rychnovsko-kosteleckého okrsku	54
5. 2. Historie města Rychnov nad Kněžnou	56
5. 3. Vznik a organizace odboru v Rychnově n. Kn.	58
5. 3. 1. Činnost MO v Rychnově n. Kn.	60
5. 3. 2. MO v Rychnově ve 30. letech	64
6. Činnost místního odboru v Rokytnici v O. h.	68
6. 1. Historie města Rokytnice v Orlických horách	68
6. 2. Vznik MO NJS v Rokytnici v O. h.	71

6. 3. NJS a počátky českého školství v Rokytnici v O. h.	73
6. 4. Kulturní a národohospodářská činnost MO	87
6. 5. MO v Rokytnici v O. h. po vzniku ČSR	92
7. Osud NJS po roce 1938	99
8. Závěr	102
Seznam použitých pramenů a literatury	104
Resumé	109
Přílohy	110
Anotace	118

1. Úvod

České země byly po staletí součástí mnohonárodnostní říše Habsburské monarchie, kde hlavní monopol náležel německému národu. Češi i ostatní národy toužili po demokratizaci a větší míře samosprávy. Jejich požadavky se rozvinuly v národní hnutí, které z počátku nebylo protiněmecké a nemělo ani politický obsah. České obyvatelstvo požadovalo zrovnoprávnění jazyků, ačkoliv jim dvojjazyčnost přišla jako přirozený stav ve společnosti.¹ Německy mluvili téměř všichni obyvatelé monarchie, naproti tomu čeština byla pouze jazykem lidových vrstev. Německý jazyk se dal považovat za jakýsi univerzální jazyk říše, který byl i nástrojem sociálního a profesního vzestupu.² České obyvatelstvo trpělo národní rozdvojeností a národní nevyhraněností, i když se lidé cítili být vlastenci, tak národní cítění se rozplynulo v představě možného sociálního vzestupu.³ Tohoto problému si byla vědoma řada politiků. Eduard Grégr, český politik a novinář, se o tom vyjádřil takto: „*Nebezpečí germanizace je v nás samotných v nešťastné vadě národní povahy opíčit se po jiných, kterou pak napodobují po vyšších vrstvách vrstvy nižší. Dle mého přesvědčení jest již nejvyšší čas, abychom přestali být národem obojživelným, abychom byli opět jen Češi a nic než Češi, abychom se sami počestili.*“⁴

Vývoj česko-německých vztahů se radikalizoval od poloviny 19. století. V této době vrcholilo národní obrození, formovaly se politické programy a čeští politikové se snažili prosadit autonomii českých zemí. Nastupující Bachovský absolutismus zmařil naděje na česko-německé vyrovnání a nesnášlivost obou národů se vyhrocovala. K největším střetům docházelo právě ve smíšených pohraničních oblastech, kde české obyvatelstvo mělo spíše minoritní postavení. Utiskované české menšiny se „probouzely“ a dožadovaly se svých práv, které jim německé obyvatelstvo upíralo. V důsledku toho vznikaly od 70. let nové organizace podporující národní aktivity ve smíšených oblastech, jednalo se o tzv. obranné spolky.⁵ Národní jednota severočeská byla takovým spolkem, který v době svého působení pomáhal českým menšinám proti silnějšímu německému obyvatelstvu v severních a severovýchodních Čechách.

---

¹ KRĚN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780 – 1918*. Praha 2013, s. 54 – 73.

² HLAVAČKA, Milan. *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*. Praha 2006, s. 132 – 133.

³ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha 1982, s. 289 – 296, 372 – 374.

⁴ Tamtéž, s. 374.

⁵ BENEŠ, Zdeněk. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha 2002, s. 27 – 33.

S postupně se formující moderní společností se stále více projevovала potřeba lidí se sdružovat. Sdružování lidí je od nepaměti přirozený jev, kdy pojátkem skupiny bylo společné poslání, rysy, vlastnosti či původ. V minulosti vznikaly například městské svazy, řemeslnické cechy, náboženská bratrstva, společnost učenců atd.⁶ V 18. století s příchodem osvícenství se lidé začali pravidelně scházet v salonech, které se staly centrem společenského života. Salony, a od poloviny 19. století také spolky, byly výborným prostorem pro rozvoj vlastenectví a národního hnutí. Ovšem svobodné shromažďování bylo možné až s rozkladem absolutismu.⁷ Prvním záchvěvem byl zákon z roku 1852, ale úplný rozvoj nastal až s obnovením ústavnosti v roce 1867 a s vydáním práva občanů se shromažďovat a vytvářet spolky.⁸ V 2. polovině 19. století se začíná spolkový život rozšiřovat i na venkov a do vesnic. Vstupem do spolku lidé prezentovali své zájmy a názory.⁹ Spolková činnost, která se podílela na vzniku občanské společnosti, aktivovala občany mimo politickou scénu.¹⁰

Soužití Čechů a Němců, dějiny národnostních menšin a jejich sporů patří k tématům, o která jeví řada badatelů stále velký zájem a zároveň se řadí mezi nejproblematictější témata českých dějin. Přesto jsou tu stále další témata, která si žádají detailnější zpracování.

V této diplomové práci bych se chtěla zaměřit na obranný spolek Národní jednota severočeská, který působil na celém území severních a severovýchodních Čech. Vzhledem k rozsahu její působnosti se budu spíše orientovat jen na oblast Orlických hor a Podorlicka. Tento region jsem si nezvolila náhodou, již od dětství žiji v horském městečku Rokytnice v Orlických horách, a proto je mi hodně blízký. Cílem práce bude zmapovat činnost Národní jednoty severočeské v tomto regionu a to v časovém rozmezí od založení spolku do 2. světové války. Jelikož práce Národní jednoty severočeské byla opravdu široká, zaslouží si větší pozornost. Proto první část práce bude věnována Národní jednotě severočeské jako celku. Nejprve přiblížím okolnosti, které vedly ke vzniku spolku, poté se seznámíme s jeho vnitřní organizací a územním členěním. Dále charakterizují činnost a nastíním vývoj spolku v období první republiky. Následně se zaměřím na zkoumanou oblast Orlických hor, která toho času spadala z větší části do

---

⁶ LAŠŤOVKA, Marek. *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. Praha 1998, s. 7 – 9.

⁷ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha 2009, s. 307 – 326.

⁸ LAŠŤOVKA, M. *Pražské spolky*. Praha, 1998. s. 9 – 14.

⁹ LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha 2009, s. 307 – 326.

¹⁰ HLAVÁČKA, M. *Zlatý věk české samosprávy*. Praha 2006, s. 7-8.

oblasti Sudet, kde žila početná německá menšina. Národní jednotě severočeské se zde podařilo vytvořit síť okrsků a místních odborů v českých, smíšených i německých oblastech. Místní odbory se zaměřovaly na kulturní a hospodářský rozvoj menšin. Mezi jejich činnost patřila také podpora českého školství, kdy s jejich pomocí vznikla nejedna česká škola. Činnost Národní jednoty severočeské byla velmi narušena odtržením českého pohraničí a následně německou okupací. V roce 1939 byly všechny jednoty a matice sloučeny do jednoho spolku Národní matice při národní radě české. Některé odbory Národní jednoty severočeské se snažily pokračovat ve své práci jako odbory Národní matice, ale neustále byly v kontaktu s ústředím Národní jednoty severočeské. Definitivní konec nastal v roce 1943, když byly všechny protiněmecké spolky nacistickou správou zakázány. Po válce se členům podařilo organizaci na nějaký čas vzkřísit. Naděje na další působení Národní jednoty definitivně skončily únorovým převratem v roce 1948.

V práci se budu zabývat, jakým způsobem byly podporovány české menšiny místními odbory, které se pokusím zasadit do kontextu dějin Orlických hor. Pro svůj výzkum jsem zvolila soudní okresy Rokytnice v Orlických horách a Rychnov nad Kněžnou a zaměřím se na činnost místních odborů v těchto městech. Dnes oba bývalé soudní okresy náleží okresu Rychnovskému. Doufám, že se mi podaří při tvorbě mé práce více proniknout do historie města. Chtěla bych také částečně zaplnit mezery týkající se Národní jednoty severočeské.

Práce je rozdělena do několika kapitol, ve kterých jsem se s pomocí literatury a pramenů pokusila zachytit činnost Národní jednoty severočeské, jejich okrsků a místních odborů. První kapitola seznamuje čtenáře s obecnými informacemi týkající se Národní jednoty severočeské, popisuje vznik, strukturu a činnost spolku. Další kapitoly se podrobněji zabývají oblastí Orlicka. Nejprve bych se chtěla věnovat národnostním poměrům, které panovaly na území Orlických hor a v rámci toho si také přiblížím, jaké okresy sem patřily. Smyslem této kapitoly je zjistit jak a kdy začala Národní jednota severočeská rozvíjet činnost v Orlických horách a jak se zde utvářela struktura IX. sboru, který zahrnoval většinu Orlicka. Následně charakterizují činnost IX. sboru a místních odborů, které zde působily. V 5. kapitole se budu zabývat další složkou organizace Národní jednoty severočeské, kdy přiblížím fungování rychnovsko-kosteleckého okrsku. Největším místním odborem v tomto okrsku byl odbor v Rychnově nad Kněžnou, a proto se budu věnovat jeho činnosti až do konce 30. let. V předposlední kapitole budu svou pozornost soustředit na město Rokytnice

v Orlických horách. Na úvod začnu historií města, charakterizují poměry na Rokytnicku a vznik místního odboru. Jedna z podkapitol se bude podrobněji zabývat problematikou českého školství. Na konkrétním příkladu uvedu, jak probíhal boj o českou menšinovou školu a objasním, jakou roli v něm zastávala Národní jednota severočeská. V neposlední řadě se budu věnovat celkové kulturní a národohospodářské činnosti místního odboru v Rokytnici v Orlických horách. Úplně na závěr stručně charakterizují poválečný vývoj organizace až do jejího zániku.

2. Prameny a literatura

Stěžejní prameny pro tuto práci se nacházejí v Národním archivu v Praze a druhá část je uložena v okresním archivu v Rychnově nad Kněžnou. V Praze se nachází archivní fond *Národní jednoty severočeské 1885 – 1948*¹¹, který je rozdělen do dvou období 1885 – 1939 a 1945 – 1948. Jsou zde uloženy spisy ústředního výboru, předsednictva a komisí, dále zde najdeme dokumenty o volbách, sčítání lidu, tiskových orgánech a majetku Národní jednoty. V dalších kartonech jsou spisy sborů, okrsků a místních odborů i korespondence členů. Archivní fond NJS není kompletní, většina dokumentů z let před 1. světovou válkou se nedochovala. Úplně jsou postrádány účetní materiály. Druhá část fondu 1945 – 1948 obsahuje jen část podacích protokolů pro rok 1945.

V roce 1922 se Národní jednoty severočeské stala součástí Svazu národních jednot a matic. Část informací o součinnosti obou spolků můžeme najít ve fondu Národní jednoty severočeské a druhou část, která obsahuje stanovy Svazu, korespondenci a různá prohlášení, nalezneme v samostatném fondu *Svaz národních jednot a matic*.¹² Politické změny a ztráta pohraničí Československa ovlivnily vývoj Národní jednoty severočeské (dále jen NJS). V polovině roku 1939 byla sloučena do jednotné organizace Národní matice při Národní radě české. Národní matice vznikla v prosinci 1938 a měly v ní být sdruženy všechny jednoty a matice. Tudiž kdybychom chtěli zmapovat činnost celé NJS, měli bychom nahlédnout i do fondu *Národní matice při Národní radě české*,¹³ kde se nacházejí údaje o dalším působení obranného spolku. Tento fond je zdrojem pro poválečný vývoj jednot a matic. Jedná se především o zápisy ze schůzí, výroční zprávy a všeobecné záležitosti k národním jednotám v období nacistické okupace. Dalším užitečným fondem by mohla být *Ústřední matice školská*.¹⁴ Ve fondu Ústřední matice školské mimo všeobecných spisů týkajících se stanov spolku, korespondence, majetkových záležitostí, záznamů o schůzích a jiných protokolů, jsou zachycena období bojů o české školy, školské stávky dětí i persekuce rodičů německými úřady a policií z různých oblastí českých zemí. Spisy o zakládání škol

---

¹¹ Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Národní jednoty severočeské 1885 – 1948 (dále jen fond NJS).

¹² NA Praha, fond Svaz národních jednot a matic.

¹³ NA Praha, fond Národní matice při Národní radě české 1939 – 1943.

¹⁴ NA Praha, fond Ústřední matice školské 1880 – 1948 (dále fond ÚMŠ).

zachycují i tamější poměry obce, které by mohly dokreslit obraz o vývoji a práci NJS a jejich místních odborů.

Pokud se zabýváme konkrétní oblastí, neměli bychom vynechat archivní materiály uložené v místních archivech. Většina informací k Orlickým horám se nachází v okresním archivu v Rychnově nad Kněžnou, kde najdeme údaje o činnosti jednotlivých místních odborů, zápisy členských a výborových schůzí v knihách NJS. Tyto dokumenty se nacházejí ve fondech jednotlivých obcí a měst. Materiály pro svou práci jsem vyhledávala ve fondech *Drobné fondy města Rychnov nad Kněžnou*¹⁵ a *Drobné fondy města Rokytnice v Orlických horách*.¹⁶ Bohužel některé informace v nich uložené jsou poměrně torzovité, proto některá bílá místa nám pomůžou doplnit kroniky obcí nebo fond Archiv škol. V tomto případě jde o kroniky města Rychnova n. Kn.¹⁷ a kroniku města Rokytnice v O. h.¹⁸

V jedné z kapitol se také podíváme na otázku menšinového školství, jelikož Národní jednota se zapojovala do bojů o vznik české školy, není možné, abychom se této problematice vyhnuli. Archivní materiály pro toto téma se nacházejí ve fondu *Ústřední matice školské*, další podklady nalezneme ve školních kronikách jednotlivých obcí. Většina fondů z Archivu škol pro Rokytnici v O. h. jsou nepřístupné, musela jsem proto využít kopie originálů nebo jejich přepisy. Pro Rokytnici v O. h. se dochovala *Pamětní kniha farní školy v Rokytnici 1636 – 1892*,¹⁹ *Kronika chlapecké školy měšťanské v Rokytnici v Orlických horách I. a II. díl*.²⁰ Práce NJS je zčásti zachycena v *Kronice mateřské školy v Rokytnici v Orlických horách*²¹ a v *Kronice české obecné a měšťanské školy*.²² Školní kroniky mimo jiné také obsahují informace o vývoji města a o tamějších poměrech.

---

¹⁵ Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou (dále jen SOKA Rychnov n. Kn.), fond Drobné fondy města Rychnov nad Kněžnou, kart. 58, inv. č. 52, Pamětní kniha.

¹⁶ SOKA Rychnov n. Kn., fond Drobné fondy města Rokytnice v Orlických horách, kart. 1, inv. č. 22-1, Kniha zápisů chůzí výboru a valných hromad.

¹⁷ SOKA Rychnov n. Kn., fond Archiv města Rychnov n. Kn., inv. č. 858, č. kn. 208. Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1836 – 1940.

¹⁸ Knihovna SOKA Rychnov n. Kn., fond Archiv města Rokytnice v Orlických horách, kart. 1, inv. č. 5. Přepis originálu, Kronika I. a II. část, Zdeněk Šebesta.

¹⁹ Knihovna SOA Rychnov n. Kn., Pamětní kniha farní školy v Rokytnici 1636 – 1892. sig. C-0731/3, kat. př. č. 1289. (Překlad originálu Radka Holendová 2005).

²⁰ Knihovna SOA Rychnov n. Kn., Kronika chlapecké školy měšťanské v Rokytnici v Orlických horách 1894 – 1912. I. díl. sig. C – 0731/1. kat. př. č. 3856. (Překlad Václav Matouš).

²¹ Knihovna SOA Rychnov n. Kn., Kronika české školy v Rokytnici v O. h. 1905 – 1919. (Kopie originálu) sig. 1143, kat. př. č. 3744.

²² Knihovna SOA Rychnov n. Kn., Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h. 1919 – 1938. (kopie originálu) sig. 1144, kat. př. č. 3745.

Chybějící archivní dokumenty týkající se NJS mohou doplnit vlastní periodika spolku. Lze v nich pozorovat aktivitu spolku a jednotlivých místních odborů. NJS v té době vedla dva měsíčníky: *Věstník Národní jednoty severočeské* (1900 – 1907) a *Stráž severu* (1907 – 14).²³ Některá vydání Věstníku jsem objevila v samotném fondu NJS v Národním archivu, ostatní čísla i část výtisků *Stráže severu* se nachází ve vědecké knihovně v Hradci Králové. Dále se částečně dochovaly výroční zprávy a jubilejní výroční zprávy. Ve výroční zprávě NJS shrnovala svou práci za celý rok působení a v jubilejní zase činnost za několikaleté období.

Výborným zdrojem je také místní tisk. V Rychnově n. Kn vycházely v letech 1886 až 1945 noviny *Posel z Podhoří*, kde se nacházely zprávy z celého rychnovského okresu a nejbližšího okolí. Mimo jiné je také v nich zachycena aktivita místních odborů NJS.

Na počátku 20. století vznikly různé publikace věnující se národnostní problematice, která úzce souvisela s činností NJS: „*Boj o české menšiny v zemích českých...*“²⁴ nebo „*České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*“, kde se autor soustředil na jednotlivé okresy, zpracoval údaje o počtech a rozložení Čechů a Němců. V samotném „*Návodu jednacím a řádu oborů N.J.S.*“ se dovíme vše o tom, jak místní odbory fungovaly, jakou měly strukturu a povinnosti.²⁵ Jiné vydané publikace se věnovaly přímo Národní jednotě a popisovaly náplň její práce: „*Národní jednotu Severočeská*“²⁶ a „*Národní boje v Čechách*“.²⁷ Tyto publikace měly seznámit obyvatele se záslužnou činností spolku a nabádaly je, aby upustili od pasivity a pomohli svým občanům.

Regionální literatury týkající se období první poloviny 20. století mnoho není. Historií Orlických hor se částečně zabývají dva sborníky. První je *Panorama: z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*²⁸, který vychází od roku 1993. Druhým je sborník *Orlické hory a Podorlicko*,²⁹ který vydává okresní archiv v Rychnově už od roku 1968. Ze starší literatury, která se snaží zachytit historii Rokytnice, pochází od

---

²³ *Věstník Národní jednoty Severočeské*. Praha. Měsíčně. (1900 – 1906); *Stráž severu: věstník Národní jednoty severočeské: měsíčník sledující otázky národnostní*. Praha. 12x ročně.

²⁴ BOHÁČ, Antonín. *Boj o české menšiny v zemích českých v posledních dvou letech*. Praha 1909.

²⁵ ŠUBRT, Jeroným. *České menšiny v severovýchodních Čechách*. Praha 1910.; SRB, Adolf. *Národní jednotu severočeská*. Praha 1886.

²⁶ SRB, Adolf. *Národní jednotu Severočeská*. Praha 1886.

²⁷ KUKAŇ, V. *Národní boje v Čechách: České menšiny a český národ*. Praha 1900.

²⁸ *Panorama: z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*. Dobré 1993 – 2015. (1x ročně)

²⁹ *Orlické hory a Podorlicko*. Sborník vlastivědných prací: přírodou, dějinami, současností. Rychnov nad Kněžnou. (vychází nepravidelně)

Václava Hávy „*Vyprávění o Rokytnici*“.³⁰ Historii města Rokytnice v Orlických horách dosud nebyla věnována větší pozornost, z dostupné literatury bychom našly pouze studie od Jaroslava Šůly, který se zabýval historickým osídlením Rokytnice nebo vládou Mauschwitzů v Rokytnici. Jiné studie se věnují zámeckému kostelu Nejsvětější Trojice nebo vládě Nostitzů a rokytnickému zámku. Nyní město pracuje na rozsáhlém sborníku o Rokytnici v O. h., který by měl vyjít při příležitosti výročí 700 let města.

Česká historiografie se zaměřuje na českou společnost 19. a 20. století a s tím spojenou problematiku Čechů a Němců, mnohdy z hlediska politických dějin. Jedná se o práce zabývající se česko-německými vztahy. Tyto tituly se o Národní jednotě zmiňují jen okrajově, přesto jsou pro pochopení dané doby a souvislostí podstatné. Obecná literatura, která se soustřeďuje na koexistenci Čechů a Němců, je relativně pestrá, proto je někdy nutné zvážit, který z titulů má požadující hodnotu. Pro mou diplomovou práci jsem si vybrala například díla profesora Urbana, který se zaměřoval na české dějiny v 19. století a národní obrození. V roce 1982 napsal knihu „*Česká společnost 1848 – 1918*“.³¹ Pokud se zabýváme česko-německými vztahy, neměli bychom opomenout významného českého historika Jana Křena. Z názvu knihy vyplývá její pojetí - „*Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780 – 1918*“.³² Další velmi rozsáhlá publikace „*Češi a Němci*“ pochází z pera Johanna Wolfganga Brügela, původem sudetského Němce, který líčí vývoj česko-německého vztahu.³³ Dalším významným historikem, který se zabýval česko-německými vztahy, byl Václav Kural. Pro celkové zasazení dění do kontextu v období první světové války jsem zvolila publikaci *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*³⁴ od Ivana Šedivého, který opisuje život obyvatel českých zemí. Další z mnoha literatury, která se věnuje politickému dění za první republiky a charakterizuje její dobu a vývoj napsala přední historička Věra Olivová „*Dějiny první republiky*“.³⁵ Jako zdroj obecných informací o vzniku, vývoji spolků a dalších záležitostech mi posloužila kniha „*Pražské spolky*“.³⁶ Za velmi přínosný titul hodnotím sborník „*České národní aktivity v pohraničních oblastech...*“³⁷, kde se autoři jako Miloš

---

³⁰ HÁVA, Václav. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách: Historie a dnešek*. Pardubice – Nový Bydžov 1979.

³¹ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha 1982.

³² KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780-1918*. Praha 1990.

³³ BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci*. Praha 2008.

³⁴ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha 2001.

³⁵ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha 2000.

³⁶ LAŠTOVKA, Marek. *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. Praha 1998.

³⁷ ŠRAJEROVÁ, Olga. *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Šenov u Ostravy 2003.

Trapl, Josef Bartoš, Jana Burešová, Jaromír Pavlíček a Olga Šrajerová věnovali aspektům národního působení ve smíšených oblastech, činnosti spolků, národních jednot a matic, otázkám školství...

Samotnému tématu NJS zatím nebyla věnována větší pozornost. V rámci sborníku filozofické fakulty Univerzity Palackého a Slezského zemského muzea byla vydána studie Jaromíra Pavlíčka³⁸, který se zaměřil obecně na dějiny spolku, zachytil vývoj od jeho začátku až do roku 1948. Dále v roce 2008 vznikla na toto téma bakalářská práce, která se zabývala aktivitami Národní jednoty severočeské na Teplicku³⁹.

---

³⁸ PAVLÍČEK, Jaromír. *Národní jednota severočeská a její podíl na prosazování českých národních zájmů v národnostně smíšených oblastech (1885 – 1948)*. In: ŠRAJEROVÁ, Olga. *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Šenov u Ostravy 2003, s. 174 – 177.

³⁹ ZAJÍC, Jindřich. *Působnost Národní jednoty severočeské na Teplicku do vzniku Československé republiky*. Ústí nad Labem 2008 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

3. Národní jednota severočeská

3. 1. Vznik a vývoj spolku

Důvody, které vedly k založení Národní jednoty severočeské, vyplývaly z celkové politické situace v českých zemích, která se vyznačovala česko-německými spory. Český politický program od 50. let 19. století zahrnoval zrovnoprávnění jazyků, uznání jednoty zemí Koruny české, vytvoření samosprávného celku, upravení národnostních poměrů v rámci monarchie jako federace... Ovšem veškeré úsilí naráželo na odpor českých Němců. Situace se zhoršila po rakousko-uherském vyrovnání, kdy se Češi cítili ukřivdění a usilovali o změnu státoprávního uspořádání a tím vyřešení národnostních sporů. Výsledkem jednání o česko-rakouském vyrovnání měly být tzv. fundamentální články v roce 1871, které měly posílit pravomoc zemského sněmu a zajistit národnostní rovnoprávnost. Fundamentální články nakonec nebyly přijaty kvůli odporu německých i uherských politiků, kteří viděli jakýkoliv ústupek ve prospěch českých národnostních požadavků a tím posílení české společnosti, jako oslabování státních zájmů a zároveň oslabení postavení Němců v Čechách a na Moravě. Po neúspěchu fundamentálek čeští politici pokračovali dál v národnostním boji a usilovali alespoň o zrovnoprávnění českého jazyka. Částečným úspěchem byla Stremayrova jazyková nařízení vydaná v dubnu 1880, která uznala rovnoprávné postavení češtiny v úřední řeči. To znamenalo, že úřad musel na žádosti odpovědět v jazyce podání. Pochopitelně jazyková nařízení se nesečkala s porozuměním na straně českých Němců, kteří na říšské radě požadovali jejich prozkoumání a odvolání, ale problém byl nakonec odsunut na vedlejší kolej.⁴⁰ Vídeňská vláda se ocitla v začarovaném kruhu, kdy narážela na odpor jedné či druhé strany a nemohla najít kompromis. Její nestabilita a roztříštěné názory způsobovaly, že padala jedna vláda za druhou. Otázka jazykových nařízení výrazně zhoršila vztahy mezi Čechy a Němci.⁴¹ Jak je vidět, čeští politici se snažili

---

⁴⁰ URBAN, O. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha 1982, s. 211 – 226, 239 – 347, 354 – 356.

⁴¹ Tamtéž. Stremayrova jazyková nařízení měla být v roce 1897 upravena Badeniho jazykovým nařízením, které uznávalo češtinu jako jazyk pro vnitřní úřadování. Kvůli odporu a propuknutí demonstrací, které vyvolaly novelizací nařízení, musel Badeni odstoupit. Badeniho nařízení totiž vyžadovala, aby úředníci ovládali oba jazyky, a to znamenalo problém pro německé úředníky, kteří by byli nahrazeni českými. Situaci měl napravit předseda vlády baron Gautsch. Ten Badeniho nařízení upravil v tzv. Gautschova jazyková nařízení, která potvrdovala rovnoprávnost obou zemských jazyků v českých zemích. Po vydání této novely sám podal demisi. Poměry neuklidnil ani jeho nástupce František Thun. Německé strany se stále stavěly na odpor a požadovaly zrušení dosavadních výnosů. Nakonec i Thun podal v září 1899 demisi. Nově sestavená vláda pak Gautschova jazyková nařízení zrušila.

dostát svého programu a vynakládali velké úsilí, aby vyřešili národnostní otázku v českých zemích. Faktem je, že úspěšné přijetí nějakého zákona nevyřeší problém českých menšin v pohraničí. „*Dejme tomu, že bude v zemích koruny české provedena naprostá rovnoprávnost, dejme tomu, že budou valná zákonodárství v rukou našich – nám bude tím sice značně ulehčeno, ale nikoliv naprosto pomoheno. Žádný zákon psaný a v zákonodárných sborech sdělaný, není s to, aby změnil zákon přírodní, a zákonem přírodním jest, že silnější tiskne slabšího, že slabší podléhá silnějšímu.*“⁴² O tom se přesvědčíme v dalších kapitolách, kde zjistíme, že ani vznik Československé republiky nezměnilo poměry v pohraničí.

České národnostní menšiny vznikaly nejvíce v pohraničí. V těchto oblastech, díky ekonomickému potenciálu Němců, se rozrůstal průmysl a tím stoupala i životní úroveň. České obyvatelstvo se živilo převážně zemědělstvím, které kvůli rostoucím životním nárokům již nebylo uspokojivým zdrojem obživy. Tíživé hospodářské a sociální otázky nutily české obyvatelstvo k migraci do průmyslových středisek do továren na německém území. Němci se cítili ohroženi rostoucím počtem Čechů, a proto všemožně usilovali o poněmčení menšin a vytvoření německého území.⁴³ Sílicí německý živel byl podporován kulturně, politicky i ekonomicky Němci z Rakouska, ale také z Německa. Za účelem posílení jejich pozic (upevnění německého jazyka na úkor češtiny) byl ve Vídni v květnu roku 1880 založen Allgemeiner deutscher Schulverein. Tento spolek měl zajistit dostatečnou německou síť škol v německých oblastech.⁴⁴ Děti českých dělníků pracující u německých továrníků byly nuceny chodit do německých škol. Němci kromě práce poskytovali Čechům střechu nad hlavou, což byly trumfy, kterými ovládli český dělnický lid. Češi si uvědomovali nebezpečí germanizace v pohraničí a snažili se situaci řešit. Ostatně spousta českých listů se věnovala národnostním problémům a seznamovala občany s hrozící situací: „*Jakmile poroben jest lid dělnický a dáno mu sedlo i úzda pomocí Schulvereinu, jde germanisace dále...*“⁴⁵ Rostoucí tlak na české obyvatelstvo, maření jejich snah o zřízení českých škol a další stále častější třenice mezi oběma národy zaktivovaly české obyvatelstvo, které se odhodlalo hájit své zájmy. Reakcí na německou hrozbu dalšího poněmčování bylo

---

⁴² ZEMAN, A. *O germanizaci*. Čas, č. 18, 5. 9. 1887, s. 276. In:

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Cas/1.1887/18/276.png> [cit. 15. 9. 2015].

⁴³ BOHÁČ, A. *Boj o české menšiny v zemích českých v posledních dvou letech*. Praha 1909, s. 3 – 9.

⁴⁴ KUKAŇ, V. *Národní boje v Čechách: České menšiny a český národ*. Praha 1900, s. 22 – 27.

⁴⁵ ZEMAN, A. *O germanizaci*. Čas, č. 18, 5. 9. 1887, s. 275. In:

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Cas/1.1887/18/275.png> [cit. 15. 9. 2015].

založení českého školského spolku, a to Ústřední matice školské (dále ÚMŠ).⁴⁶ ÚMŠ se zabývala jen jedním z řady problémů, se kterými se české menšiny potýkaly, a její činnost tak nebyla dostačující. Bylo zapotřebí vytvoření organizace, která by se postavila za české menšiny v pohraničních oblastech, hájila jejich práva, zabránila by křivdám páchaných na českém obyvatelstvu, ale také organizace, která by šířila osvětovou činnost a podporovala kulturní život českých menšin v českých zemích.

Kvůli stále častějším útlakům Čechů na severu se skupina vlastenců rozhodla, že založí spolek, který by nastalou situaci mohl napravit. Dne 19. března 1885 se ve všech českých listech objevilo svolání: *„Rodáci! V péči o šíření osvěty a národního vědomí v celém národě našem uznávají podepsaní potřebu, aby zřízena byla Národní Jednota Severočeská, jejímž účelem by bylo poučování sourodáků a hájení práv národních v krajinách, v nichž naše národnost ohrožována jest nepřízní některých živlů, neuznávajících rovné právo oběma národnostem v zemi zákonem zaručené. Žalostné jsou poměry českých menšin na severu království Českého; my máme nejen právo, ale i povinnost ujímati se soukmenovců svých, podporovati je ve spravedlivé obraně, aby nebylo jim déle snášeti křivdy a bezpráví, ačkoliv zákony pro národní odpůrce jako pro nás rovně platné i závazné poskytují pevné záštity. Spolek náš má lidu českému na českém severu, v národní i hmotné existenci ohroženému, ukazovati cesty a prostředky zákonné, jakými by odolal útlakům a trvale zajistil i zvelebil stav svůj. My šířiti chceme v lidu tom nezbytné vědomí dobrého a nezadatelného práva, my chceme zjednati vždy větší průchod pravdě: že Čech v Čechách všude jest domovem, že jazyk jeho nikde nemá býti tupen, že oba kmenové v Čechách od věků usedlí rovně jsou oprávněni a že nikde jeden druhému panovati ani jemu ubližovati nemá. Na prapor svůj napsali jsme si heslo: Za lidskost, za vzdělanost, za mravné i hmotné povznesení národa! Abychom dosáhli účelu svého, k němuž zajisté každý vlastenec úplně dá schválení, obracíme se k sourodákům svým a prosbou, aby co nejusilovněji radou i skutkem podporovali veledůležitý spolek náš. V PRAZE, dne 19. března 1885. Dr. Frant. Lad. Rieger, poslanec na radě říšské i zemském sněmu, Dr. Alois Pravoslav Trojan, poslanec na radě říšské i zemském sněmu, ...“*⁴⁷

⁴⁶ KUKAŇ, V. *Národní boje v Čechách: České menšiny a český národ*. Praha 1900, s. 22 – 27.

⁴⁷ *Činnost Národní jednoty severočeské za uplynulé desetiletí*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1895–95. Praha 1895, s. 33 – 34.

NJS vznikla jako reakce na německé aktivity, které spočívaly v zakládání různých nacionalistických a bojových spolků⁴⁸, jejichž účelem byla ochrana německého postavení a boj proti „rozpínající“ české menšině v národnostně smíšených regionech.⁴⁹ Spolky hrály důležitou úlohu ve smíšených oblastech českých zemí, pomáhaly utvářet národní vědomí a rozvíjet politický život. Liberálnější rozvoj spolkového života přinesl spolkový zákon *O právě spolčovacím* vydaný dne 15. listopadu 1867 jako součást prosincové ústavy.⁵⁰

O vznik NJS se zasloužili František Ladislav Rieger a Alois Pravoslav Trojan, jak je zřejmé z svolání výše. Tito pánové a další byli členy přípravného komitétu. Založení jakéhokoliv spolku vyžadovalo splnění určitých úředních formalit. Spolkový zákon z roku 1867 stanovoval, že žadatel musí předložit návrh a stanovy nového spolku zemskému úřadu – místodržitelství. Příslušný úřad pak měl čtyři týdny na to, aby vydal povolení či zákaz, v případě, že byl spolek shledán nebezpečným. Pokud ale žádné vyrozumění spolek neobdržel, po uplynutí lhůty čtyř týdnů byl automaticky povolen.⁵¹ Takže po vyrozumění úřadů a získání jejich povolení se mohla konat první valná hromada, kterou svolal Pravoslav A. Trojan, na níž byla ustanovena Národní jednota severočeská.⁵² Valné shromáždění proběhlo dne 22. března 1885 v Měšťanské besedě v Praze. Sešlo se na ní 130 členů a 20 delegátů jako zástupců z jiných českých spolků. Na zasedání byly schváleny stanovy spolku a byl zvolen správní výbor.⁵³ NJS byla největší obrannou organizací vedle NJP. Její teritoriální rozsah byl velmi široký, po celé délce severní hranice ČR, zahrnovala oblast od Mariánských lázní přes severní Čechy, Orlické hory, Králicko až po Lanškrounsko a Poličsko. NJS a Národní jednota pošumavská (NJP) si území Čech rozdělily. Na území NJS připadalo 1 684 242 (50,1%) Čechů a 1 671 425 (49,9%) Němců.⁵⁴

Národní jednota severočeská a Národní jednota pošumavská nebyly jedinými organizacemi, které vznikly na obranu českých menšin. Vedle ní existovaly na jiných místech republiky Národní jednota pro jihozápadní Moravu, Národní jednota pro

---

⁴⁸ Kupříkladu v roce 1884 vznikl spolek Böhmerwaldbund, který měl bránit německé postavení v jižních a jihozápadních Čechách.

⁴⁹ NA Praha, fond Národní jednoty severočeské (dále NJS), kart. 1, inv. č. 1.

⁵⁰ LAŠŤOVKA, Marek. *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. Praha 1998, s. 9 – 14.

⁵¹ Tamtéž, s. 12 - 13.

⁵² *Zpráva jednatelská*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 95. Praha 1895, s. 35.

⁵³ NA Praha, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1. Zápis schůzí ÚV NJS.

⁵⁴ *Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 99*. Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 1899. Praha 1899, s. 12 - 13.

východní Moravu a další. Jako první vznikla Národní jednota pošumavská (dále NJP). Brzy se ale ukázalo, že NJP nedokáže řešit všechny záležitosti a je potřeba vytvořit další takové spolky pro jiné oblasti českých zemí, které měly své specifické problémy. „*Povinností jednot těch jest, hlavně pečovati o ony pruhy země české, kde hraničí národ český s Němci... Zde na pruzích a hranicích těch německé moře vniká do našich útrob, leptá na našem ústrojé. Domáhejme se na oněch jednotách, aby na hranicích našich zdvojnásobily svou činnost’...*“⁵⁵

3. 2. Organizace NJS a její členění

Organizace NJS nevznikla hned, trvalo několik let, než se upevnila její struktura. Hlavní centrum spolku se nacházelo v Praze, kde sídlil ústřední výbor. Ústřední výbor vznikl přeměnou původního správního výboru, který byl zvolen na první valné hromadě jako řídicí prvek organizace.⁵⁶ Podle stanov z roku 1888 měl Ústřední výbor (dále ÚV) 12 členů, kteří byli voleni na dobu tří let. V pozdějších stanovách z roku 1907 se uvádí počet členů ÚV 36⁵⁷ (v roce 1940 byl počet rozšířen na 40). Výbor byl tvořen předsednictvem, starostou, místostarostou, dvěma jednatelem, pokladníkem, zapisovatelem a účetním. Na první schůzi byl zvolen za starostu Pravoslav A. Trojan⁵⁸, za místostarostu A. Slavík, pokladníkem byl M. Knapp, jednatelem A. Srb a zapisovatelem V. Bohdan.⁵⁹ Ústřední výbor zasedal jednou ročně na valných hromadách, ale mohly být svolány i mimořádné schůze. V průběhu let docházelo k drobnějším úpravám stanov, byla vytvořena pozice tajemníka a místo jednoho místostarosty byli voleni dva. Stěžejní činnost ústředního výboru spočívala v kontrole fungování kanceláře NJS, vedení schůzí, správě majetku NJS a sestavování rozpočtu. Dále ÚV prověřoval činnost sborů, okrsků a odborů. V samotném ústředí vznikaly také různé komise organizační, redakční, knihovní, přednáškové, vánoční, divadelní a finanční, ze kterých se dle potřeby v průběhu let vytvářely stálé odbory. Schůze ÚV se

---

⁵⁵ ZEMAN, A. *O germanizaci*. Čas, č. 18, 5. 9. 1887, s. 279. In: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Cas/1.1887/18/279.png> [cit. 17. 9. 2015].

⁵⁶ NA Praha, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1. Zápis schůzí ÚV NJS.

⁵⁷ Tamtéž, Stanovy Národní jednoty severočeské 1888.

⁵⁸ *Zpráva jednatelská*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 95. Praha 1895, s. 56 – 61. Pravoslav Alois Trojan byl starostou NJS do své smrti, 8 let. V roce 1893 byl na jeho místo zvolen JUDr. Jan Kučera, který ve své funkci setrval pouze rok, ze zdravotních důvodů. Po jeho smrti v lednu 1895 se starostou NJS stal JUDr. M. Krajník.

⁵⁹ *Zpráva jednatelská*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 95. Praha 1895, s. 35.

konaly jednou za měsíc a svolával je starosta NJS. V roce 1907 bylo dočasně zřízeno zastupitelstvo jednoty, které mělo rozhodovat o dalším postupu v oblasti národní činnosti, a také navrhovala kandidáty do ÚV. Zastupitelstvo tvořili všichni členové ústředního výboru, revizoři účtů a z každého okrsku a sboru jeden zvolený zástupce.⁶⁰ Další organizační změny v NJS nastaly po roce 1918. Do ústředí výboru přibyl ještě účetní a tajemník byl nahrazen ředitelem kanceláře NJS. Z důvodu vzniku Československé republiky, která přinesla národnostní i územní změny, byla vytvořena pozemková komise pro pohraniční oblasti.

Kancelář NJS se postupně vytvářela v 80. a na počátku 90. let 19. století, vyřizovala veškerou agendu. Každý rok přijímala na tisíce dopisů, v roce 1903 přijala na 11 137 dopisů a v roce 1925 už 13 834, jednalo se o zprávy a žádosti od místních odborů. V kanceláři pracoval ředitel a dvě administrativní síly. V době zvýšení agendy, na počátku 20. století, byli do práce zapojeni i členové ÚV a v některých případech byly povolány na pomoc další administrativní síly. Prvním ředitelem byl zvolen profesor Ježek, který byl později nahrazen významným funkcionářem Omladiny Josefem Škábou.⁶¹

Nejmenší správní jednotkou NJS byly místní odbory, kterých v jednotlivých okrscích vznikalo několik desítek, záleželo na velikosti okrsku. Vznik každého místního odboru (dále MO) vyžadoval povolení od místodržitelství. Založení MO nebylo vždy jednoduché, zvláště ve smíšených oblastech. Velmi častými problémy bylo najít zázemí, kde by se MO scházel, nebo najít ochotné a uvědomělé Čechy mezi tamějšími obyvateli, kteří byli zastrášováni německými podnikateli. A pokud se založení MO podařilo, jeho činnost se potýkala s neustálým německým odporem. Na území, kde převažovalo německé obyvatelstvo, byla situace ještě vypjatější. Mnohem snazší situace byla v českých oblastech. Přesto zde naráželi na pasivnost obyvatel, kteří z důvodu velkého množství českých spolků již neměli zájem o další. ÚV se tedy zabýval otázkou: Jak zajistit rozšíření odborů do každého města a obce v Čechách? Tento úkol měla na starosti zvláštní organizační komise, která svolávala schůze důvěrníků daného kraje nebo vyzývala městské rady a obecní zastupitelstva, aby se přičinili o zřízení nových MO a také vyzývali české vlastence, aby přistupovali a stali se zakládajícími členy.⁶²

---

⁶⁰ NA Praha, fond NJS, kart. č. 1, inv. č. 1. Stanovy Národní jednoty severočeské 1888; Tamtéž: Stanovy Národní jednoty severočeské 1907.

⁶¹ Tamtéž, kart. č. 8, inv. č. 6.

⁶² *Zpráva jednatelská*. Devátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1893 – 94. Praha 1894, s. 6.

Počet MO se každý rok zvyšoval, v prvním roce působení NJS bylo založeno 62 odborů, po pěti letech se jejich počet zvýšil na 141 odborů a po deseti letech činnosti existovalo již 241 odborů.⁶³

Místní odbor řídil pětičlenný výbor a dva náhradníci, všichni voleni na 1 rok. V čele stál předseda odboru, dále byli voleni místopředseda, jednatel a pokladník (na některých místech dle potřeby byl volen zapisovatel a knihovník). Pokud měl odbor 50 až 100 členů, výbor se skládal ze sedmi členů a třech náhradníků. Podle počtu členů byla určována i velikost výboru, na 100 členů vznikl devítičlenný výbor a čtyři náhradníci a nad každých dalších 200 členů přibyli dva členové výboru a jeden náhradník. Členové MO se scházeli na řádných schůzích jednou za čtvrt roku. Dále se mohla mimo tyto řádné schůze konat schůze mimořádná. Ta se konala, pokud o ni požádala pětina členů nebo se na tom usnesl sám výbor odboru, nebo pokud tak stanovil ÚV. Jednotlivé MO se organizovaly do okrsků, které stanovilo ÚV NJS. Okrsky se skládaly ze zástupců MO, které vysílaly vždy jednoho člena a dva náhradníky, a z místních důvěrníků, které stanovoval ÚV v místech, kde odbor nebyl. Odbory mohly mít i různou podobu. Vznikaly odbory mužské, dámské, smíšené i odbory pro mládež (akademické odbory).⁶⁴ Počet MO velmi rychle narůstal a v roce 1929 dosahoval 925 odborů s 103 375 členy.⁶⁵

Členem spolku se mohla stát fyzická i právnická osoba. Členství NJS rozlišovalo pět skupin členů. Ostatně jako všechny spolky vzniklé v 19. století měly určitou hierarchii. Členové v NJS se dělili na výkonné, činné, skutečné, zakládající a čestné. Zakládající členové byli ti, kteří stáli u zrodu spolku. Čestnými členy byli povětšinou národní i místní osobnosti, které se významněji zasadili o činnost spolku a pomáhali českým menšinám. Do roku 1918 se jimi stali pouze MUDr. Václav Pařík z Třebenic, Karolína Světlá, dr. Alois Pravoslav Trojan, MUDr. Václav Šamánek z Liberce, Václav Strejcovský a statkář z Blahotic u Slaného. Po roce 1918 přibyl T. G. Masaryk, Milan Hodža, Alois Jirásek, Karel Kramář, František Soukup, Jiří Stříbrný, Jan Šrámek, Antonín Švehla a další. Ostatní skupiny musely skládat roční příspěvky, které se lišily jejich výší. Skuteční členové přispívali 10 korunami ročně, činní 2 korunami a výkonní dávali 1 korunou ročně.

---

⁶³ *Přehled desetileté činnosti Národní jednoty severočeské*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 95. Praha 1895, s. 67.

⁶⁴ NA Praha, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1. Stanovy Národní jednoty severočeské.

⁶⁵ PAVLÍČEK, J. *Národní jednoty severočeská a její podíl na prosazování českých národních zájmů v národnostně smíšených oblastech (1885 – 1948)*. In: ŠRAJEROVÁ, Oľga. *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Šenov u Ostravy 2003, s. 177.

Po vzniku Československé republiky existovali pouze členové činní, zakládající a čestní. Změnily se i podmínky příspěvků. Činní členové nyní měli platit aspoň 2 koruny a ti méně majetní 1 korunu. Zakládající členové museli zaplatit 400 Kč, ovšem na celou dobu členství. V roce 1932 došlo k další úpravě členské základny a stanov, kdy mezi stávající tři skupiny členů přibyli ještě tzv. přispívající členové. Přispívající platili zápisné a příspěvky stanovené ÚV, činní se zavazovali plněním úkolů NJS a prací ve prospěch spolku. Zakládajícím členům byla stanovena výše jednorázového poplatku 1000 Kč nebo dali 200 Kč jako pozemkový příspěvek.⁶⁶

Na počátku byly základním zdrojem financí NJS zejména dobrovolné dary a členské příspěvky. Když se spolek zaběhl, zdrojem příjmů tvořily zejména členské příspěvky, samozřejmě dary, ale také se pořádaly různé sbírky, plesy a přednášky, jejichž výnosy byly použity na výdaje NJS. A jaké byly výdaje NJS? Veškeré výnosy, které NJS získala, byly věnovány na stavbu škol, nákup pozemků, na vánoční nadílky, NJS poskytovala také půjčky a podpory českým lidem.

Se zvyšujícím se počtem odborů vyvstal problém, jak efektivně koordinovat jejich činnost. NJS působila v celých severních Čechách od západu k východu (viz níže) a z počátku ústředí řídilo veškerou činnost NJS. Vzhledem k její rozloze to byl mnohdy obtížný úkol. Bylo zapotřebí, aby NJS mohla řešit aktuální národnostní problémy, které probíhaly po celém území její působnosti. Komunikaci ústředního výboru v Praze s jednotlivými odbory, tedy s oblastmi, kde se vyskytovaly české menšiny, měl zlepšit návrh z roku 1896 na vytvoření sborů okresních důvěrníků. Ti měli převzít některé úkoly ústředí. Toto řešení nepřineslo očekávané výsledky, protože sbory okresních důvěrníků byly hojně vytvářeny na národnostním rozhraní a v německých oblastech, ale v českých krajích k rozdělení nedošlo. Nakonec se ukázalo, že namísto rozdělení práce, došlo k ještě většímu roztržštění.⁶⁷ Obtíže při vedení jakékoli akce ze vzdáleného střediska spolku byly evidentní, proto se stále častěji objevovala nutnost decentralizace práce na menší skupiny. ÚV zřídil komitě, které se zabývalo organizací práce v okresech. Další návrh rozdrobil činnost NJS do malých okrsků, ale jejich práce byla poměrně obtížně sledovatelná pro ÚV. Řešení přinesl až návrh Josefa Sokola na zřízení devíti sborů, které sdružovaly několik okresů. Tak tedy v roce 1898 vznikly: 1. Sbor

---

⁶⁶ *Čestní členové Národní jednoty severočeské. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934.* Praha 1935, s. 5.; Také NA Praha, fond NJS, kart. 8, inv. č. 6. Ústředí. Materiály k 50. výročí NJS.

⁶⁷ *Sborová organizace Národní jednoty severočeské.* Věstník Národní jednoty severočeské. Praha 1901, 2, č. 1, s. 2 - 3.

rakovnicko-lounský, 2. podrudohorský 3. roudnicko-mělnický 4. mladoboleslavsko-turnovský 5. jčínsko-jilemnický 6. hradecko-náchodský 7. litomyšlsko-rychnovský 8. polabský 9. pražský sbor.⁶⁸ Při rozdělování okresů do sborů se hledělo na spojení okresů českých s okresy německými, aby ohrožené oblasti měly oporu a ochranu v okresech českých. Náplň práce sborů spočívala ve zřizování odborů, dohledu nad jejich správnou činností, řízení místních odborů, ale také pozorování života obyvatel v daném okrsku a zajišťování pravidelného kontaktu s ústředím.⁶⁹ Tento návrh byl ještě podroben úpravám.

Otázka organizace byla neustále projednávána také na sjezdech místních odborů, kde byly nasbírány četné připomínky, návrhy i cenné zkušenosti od jednotlivých členů jako podněty k dalšímu projednávání organizační komisí.⁷⁰ Nakonec v roce 1901 došlo k reorganizaci. Byly změněny některé názvy sborů z roku 1898 a vzniklo nové rozdělení na 12 sborů (1. sbor rakovnicko-lounský, 2. podkrušnohorský, 3. roudnicko-mělnický, 4. mladoboleslavsko-turnovský, 5. semilsko-železnobrodský, 6. jičínsko-jilemnický, 7. hradecko-trutnovský, 8. náchodsko-polický, 9. žamberecko-lanškrounský, 10. litomyšlsko-poličský, 11. polabský, 12. pražský). Územní rozčlenění sborů a okrsků měla na starosti tříčlenná komise - dr. Matys, prof. JUDr. Kaizl a dr. Štumpf.⁷¹

V následujících letech došlo k menším úpravám a počet okrsků se v roce 1911 zvýšil na 14:

- I. sbor – okrsek chebský, karlovarský, falknovský (sokolovský).
- II. sbor – okrsek jesenicko-žluticko-podbořanský, rakovnický, žatecký, chomutovský, kadaňský.
- III. sbor – okrsek mostecký, bílinsko-duckovský, teplický, postoloprtský, lounský.
- IV. sbor – okrsek roudnický, libochovický, litoměřický, lovosický, mělnický, ústecký, děčínsko-podmokelský, dubský.
- V. sbor – okrsek boleslavský, mnichovohradištský, českolipský, borský, rumbursko-varnsdorfský.

---

⁶⁸ *Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 99. Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 1899.* Praha 1899, s. 10 – 14, 17 - 18.

⁶⁹ *Pracovní sjezd v Turnově.* Věstník Národní jednoty severočeské, 1, č. 1. Praha 1900, s. 12 – 13.

⁷⁰ *Sborová organizace Národní jednoty severočeské.* Věstník Národní jednoty severočeské, 2, č. 1. Praha 1901, s. 2 - 3.

⁷¹ *Činnost organizační.* Věstník Národní jednoty severočeské, 5, č. 5- 6. Praha 1905, s. 135.

- VI. sbor – okrsek českodubský, turnovský, liberecký, frýdlantský, jablonecký, železnobrodský, tanvaldský.
- VII. sbor – okrsek semilský, vysocký, vrchlabsko-jilemnický, jičínsko-liboňský, novopacko-bydžovský, hořický.
- VIII. sbor – okrsek trutnovský, úpický, královédvorský, hronovský, polický, náchodský, novoměstský, jaroměřický, opočenský, českoskalický.
- IX. sbor – okrsek rychnovsko-kostecký, žamberecký, královéhradecký, lanškrounský, ústecko-českotřebovský.
- X. sbor – okrsek litomyšlský, poličský, pardubicko-chrudimský.
- XI. sbor – okrsek českobrodský, čáslavsko-kolínský.
- XII. sbor – okrsek poděbradský, brandýský, chlumecký.
- XIII. sbor – okrsek berounský, kladenský, říčanský.
- XIV. sbor – okrsek pražský I., pražský II.⁷²

Působnost NJS zasahovala do 81 okresu, z nichž 40 se nacházelo v okresech smíšených.⁷³ Ve 30. letech došlo k dalším organizačním změnám, některé sbory byly sloučeny a přejmenovány. Nové rozčlenění NJS vypadalo takto: I. sbor západočeský; II. sbor žatecký; III. sbor krušnohorský; IV. sbor dolnolabský; V. sbor mladoboleslavsko-českolipský; VI. sbor liberecký; VII. sbor krkonošský; VIII. sbor východočeský; IX. sbor středolabský; X. sbor pražský.⁷⁴ Toto územní rozdělení zůstalo až do roku 1938.⁷⁵

3. 3. Charakteristika činnosti NJS

Národní jednoty vznikaly v době vzrůstání národnostního napětí v českých zemích. Jednalo se o národní nepolitické obranné spolky, které působily jako formující prvky národního, kulturního a politického uvědomění ve smíšených oblastech českých zemí.

---

⁷² PAVLÍČEK, J. *Národní jednoty severočeská a její podíl na prosazování českých národních zájmů v národnostně smíšených oblastech (1885 – 1948)*. In: ŠRAJEROVÁ, Oľga. *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Šenov u Ostravy 2003, s. 176.

⁷³ LOH, J. *Národní jednoty a matice v Československé republice*. Praha 1925, s. 8.

⁷⁴ *Přehled organizací NJS dle sborů, okrsků a místních odborů*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 121 – 205.

⁷⁵ V roce 1938 v souvislosti s Mnichovskou dohodou a následným zábořem českého území došlo k hrubému narušení organizační sítě sborů.

Působení NJS směřovalo do třech oblastí. Jednalo se o poněmčené území, oblasti smíšené a české území. Na poněmčeném území byla práce nejobtížnější, bylo zapotřebí vybudovat silné postavení jako základ navázání kontaktu s českými menšinami. Na českém území NJS organizovala pomoc pro české obyvatelstvo v pohraničí a usilovala o větší zájem české společnosti o dané problémy.

Náplň práce NJS byla již na počátku definovaná ve stanovách spolku. Hlavním cílem NJS bylo: „*přispívati k národnímu, duševnímu a hmotnému zvelebení krajín na severu Čech, hlavně pak v bývalých krajích pražském, chebském, žateckém, litoměřickém, boleslavském, jičínském, královéhradeckém, chrudimském a čáslavském*“⁷⁶, a aby těchto cílů dostála, musela provést podrobný průzkum národnostních poměrů v českých zemích.⁷⁷ ÚV vyslal do krajů na severu delegáty, aby podali zprávy o českých menšinách, aby zjistili, kde české menšiny žijí, jaké tam panují národnostní, hospodářské a sociální poměry. Na základě těchto zpráv pak mohli zahájit práci a pomáhat, tak kde to bylo potřeba.⁷⁸ Stanovy NJS charakterizovaly spolek jako nepolitický, a proto zakazovaly jakékoliv zasahování do politiky. Ovšem úplná distance spolku nebyla možná. Na politické scéně byla otázka Čechů a Němců a jejich postavení ožehavým tématem již několik let. V práci NJS byl zřejmý vliv zejména nacionálních politických stran. Ačkoliv se NJS nemohla podílet na volbách, našla si cestu, jak svůj vliv uplatnit skrze místní odbory v období voleb do obecních zastupitelstev. MO pomáhala získat a udržet českou převahu v obcích.⁷⁹

Práce NJS se v první fázi zaměřovala na upevňování pozic, zdokonalování struktury, zakládání místních odborů, přesvědčovala obyvatele k zapojení, rozvíjela a posilovala národní vědomí a v druhé fázi pomáhala v národnostních bojích, při zakládání českých škol a v neposlední řadě přispívala svou činností při volbách do místní samosprávy, zemského sněmu či říšské rady, ač to bylo v rozporu se stanovami. Hlavně místní odbory podporovaly ve volbách české strany. Vítězstvím Čechů a získáním většiny v dané obci by se zbavili německé hegemonie. Po uvedení spolku do plného provozu přichází aktivní období, kdy se plně rozvinula její činnost a snažila se dosáhnout svých cílů, tedy pomoci po všech stránkách českým menšinám a zlepšit

---

⁷⁶ NA Praha, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1. Stanovy Národní jednoty severočeské.

⁷⁷ ŠUBRT, J. *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*. Praha 1910, s. 284 – 286.

⁷⁸ *Činnost Národní Jednoty Severočeské za uplynulé desetiletí*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 18954– 95. Praha 1895, s. 38 – 39, 42 - 43.

⁷⁹ NA Praha, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1. Stanovy Národní jednoty severočeské.

jejich životní podmínky. Aktivita NJS kvůli událostem spojenými s rokem 1938 postupně ustala a ani následující léta jí už v dalším působení nepřála.

Členové NJS se také uplatili jako sčítací komisaři při soukromém sčítání obyvatel. Právě během sčítání se snažili podpořit české obyvatelstvo, které se ze strachu raději hlásilo k německé národnosti nebo německému jazyku. Výsledky úředního sčítání ve smíšených oblastech často nebyly objektivní, docházelo k falšování, zadržování a zatajování čísel. České obyvatelstvo bylo ze strany Němců vystaveno intenzivnímu tlaku, kdy pod výhrůzkami vyhození z práce nebo bytu byli donuceni přihlásit se k německému jazyku. V některých případech bylo použito i násilí. NJS se snažila zakročit a poskytnout Čechům potřebnou pomoc. Kvůli nedůvěryhodnosti výsledků bylo provedeno ještě soukromé sčítání, při kterém již nebyl vyvíjen na české menšiny takový tlak. Soukromé sčítání pak ukazovalo rozdílné údaje oproti úřednímu sčítání.⁸⁰ V roce 1910 proběhlo další sčítání lidu, ve kterém se Němci snažili, aby se během úředního sčítání přihlásilo k českému národu co nejméně lidí. V pohraničí bylo celkem napočítáno 174 772 Čechů, ale při soukromém sčítání komisaři zjistili, že čísla jsou daleko vyšší 200 997 Čechů. Ačkoliv počet Čechů v pohraničí se během let zvyšoval, jejich život byl stále omezován. Němci odmítali český jazyk uznat za úřední, soudy odmítaly podání v češtině bez ohledu na to, že probíhaly vyrovnávací konference mezi Čechy a Němci.⁸¹ Je zaznamenána celá řada případů, kdy soud nebo jiný úřad v německých oblastech odmítl žalobu či jinou žádost přijmout v českém jazyce. NJS proto bojovala za práva českých menšin a za ochranu užívání českého jazyka.

Činnost NJS byla poměrně široká, spolupracovala s dalšími spolky, věnovala se hospodářské, sociální a kulturní činnosti a v neposlední řadě také tisku. NJS prováděla průzkum národních a hmotných poměrů, snažila se přispět k povznesení národního života a pozvednutí řemesel, průmyslu a obchodu. Odbory pořádaly přednášky, schůze, výlety, výstavy, národní slavnosti, sjezdy, divadelní představení a zábavy. Zřizovali a podporovali učňovské besídky, vyučovací kurzy a školy. ÚV NJS zakládal čítárny, knihovny, muzea a čítárny.⁸²

---

⁸⁰ *K sčítání lidu v Kvasinách*. Posel z Podhoří, 6, 17. 1. 1891, č. 2, s. 2. Také *Sčítání lidu*. Posel z Podhoří, 26, 21. 1. 1911, č. 3, s. 3.

⁸¹ *Kalendář historie 50 let činnosti*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 48 – 49.

⁸² *KORYNTA, F. Stručný přehled práce NJS za léta 1925 – 1926*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926. Praha 1927, s. 16 – 18.

3. 3. 1. Noviny, časopisy

Důležitou roli v počáteční fázi hrál tisk. Vytvořením vlastního tiskového orgánu vznikla možnost, jak informovat širokou českou veřejnost o jejich úsilí, získat více příznivců a možných mecenášů. Stále častěji se objevovaly požadavky českých menšin na vytvoření časopisu, který jim sdělí informace o životě ve středu Českých zemí. Vydávat nový vlastní časopis zatím nebylo možné, jedním z důvodů byla finanční náročnost. Proto zprvu NJS využila nabídky Josefa Nohavce, který vlastnil knihtiskárnu v Terezíně, a uzavřeli dohodu, kde mu NJS zaručovala odbyt 400 exemplářů a on jim na oplátku poskytne k dispozici jeho časopis *Český sever*. Konečně NJS měla prostor, kde by vylíčila hnutí a boj našich menšin, mohla poskytovat rady menšinám a povzbuzovala je. Samotný ÚV hodnotil časopis jako nezbytný pro udržení přehledu stavu na severu, odkud bylo potřeba čerpat potřebné informace pro další práci.⁸³ Bohužel se za krátko ukázalo, že česká veřejnost nejeví o časopis takový zájem a *Český sever* přestal vycházet. NJS dostávala nabídky z jiných novin, ale tuto možnost nevyužila, jelikož by porušila vlastní řád, který zakazoval politickou činnost. Tak se začalo pracovat na vytvoření vlastního časopisu, kterým byl *Věstník Národní jednoty severočeské*. Dnes nám tyto výtisky slouží jako „kronika její činnosti“. S tímto posláním počítali i jeho zakladatelé. *Věstník NJS* nahradil oběžníky ÚV, byly zde publikovány výroční zprávy, zápisy z valných hromad, zprávy o činnosti jednotlivých odborů, různé úvahy, důležité události a část prostoru byla věnována problematice menšin, českých škol, ale i kulturním událostem a podpůrným činnostem. První číslo tohoto časopisu vyšlo v říjnu roku 1900, jeho prvním redaktorem byl Václav Hübner a vycházel každý měsíc. Odborům byl časopis zasílán bezplatně, pro ostatní vycházelo předplatné na 2 koruny ročně.⁸⁴ V roce 1901 se pokusili o vytvoření menšinového listu, kterým se měl stát *Vyšehrad*, ale tento časopis se neuchytil a po roce zanikl. Jako stěžejní tisk NJS fungoval již zmíněný *Věstník*, který byl od roku 1907 vydáván pod názvem *Stráž severu*, nejprve jako týdeník, od roku 1911 jako čtrnáctideník a později byl přeměněn na měsíčník. Za války časopis nemohl vycházet až do roku 1919.⁸⁵

V Roce 1897 vyšel první ročník *Kalendáře NJS*, který vydával ÚV. Cena kalendáře byla 70 krejcarů. Podoba i charakter kalendáře se lišily od těch, které známe

---

⁸³ *Zpráva novinářská*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 99. Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 1899. Praha 1899, s. 45 - 46.

⁸⁴ *Věstník Národní jednoty severočeské*. roč. 1, č. 1. Praha 1900. s. 1 – 27.

⁸⁵ *Stráž severu*, 8, 1908, č. 6 – 8.; Také *Kalendář historie 50 let činnosti*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 48 – 49.

dnes. Kalendář NJS obsahoval přehled katolických i protestantských svátků. Stejně jako dnes bychom tam našli údaje, kdy vychází a zapadá slunce i měsíc, kdy je úplněk či nov, dále seznam slovanských jmen. Dřívější kalendáře ale neměly funkci pouze informovat lidi o dnech nebo svátcích, ale takový kalendář měl pobavit, poradit a v případě NJS také informovat o činnosti samotného spolku. Kdybychom listovali Kalendářem NJS, našli bychom tam informace o hodnotách mincí a převody na rakouskou měnu, tabulku na vypočítání denní mzdy, tabulku na vypočítání úroků z úroků, převodní tabulku vah, zábavné anekdoty, popisy měst, jejich národnostních a sociálních poměrů. V každém čísle byly, z našeho pohledu mnohdy úsměvné, recepty, rady a pokyny pro domácnost typu: Desatero pro koupající, Plíseň na uzeném mase neb šunce, Vína ovocná a další.⁸⁶

3. 3. 2. Kulturní a vzdělávací činnost

Velká část aktivit NJS byla spojena s kulturními záležitostmi. Pravidelně organizovala zábavy, ochotnické divadelní představení, plesy a přednášky. Pořádáním tanečních zábav, plesů nebo koncertů napomáhala k rozvoji přátelských vztahů mezi lidmi. Cílem přednášek nadchnout občany pro národní práci, také vychovávat a poučit. Pořádání přednášek měl na starosti přednáškový odbor ÚV a jejich obsah se lišil podle toho, kde zrovna probíhaly. Při pořádání přednášek se MO měl řídit potřebami té dané oblasti.⁸⁷ Pokud se konaly v pohraničních oblastech, věnovaly se českým dějinám a literatuře. Naopak MO ve vnitrozemí pořádaly přednášky, které měly seznámit lidi s problémy českých menšin, snažily se je přimět a zapojit do činnosti NJS. Jiné přednášky řešily problémy voleb, sčítání obyvatel a národohospodářské otázky.⁸⁸ Přednášky měly mít také obecně prospěšný ráz a přispět k rozvoji vědomostí, tudíž se věnovaly tématům jako „Darwin a jeho učení“, „O právu domovském“, „O národních povinnostech“, „O účincích lihových nápojů a kouření na zdraví lidské“ nebo „Včelařství“.⁸⁹

---

⁸⁶ Kalendář Národní jednoty severočeské, 1, Praha 1897.

⁸⁷ *Zpráva o přednáškách*. Devátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1893 – 1894. Praha 1894, s. 54.

⁸⁸ *Zpráva jednatelská*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 1895. Praha 1895, s. 20.

⁸⁹ *Z místních odborů*. Věstník Národní jednoty severočeské, 1, 1900, č. 4, s. 82 – 86.

NJS svou pozornost obracela k divadlům, jelikož divadelní hru považovala za výborný vzdělávací prostředek, který „osvěžuje život v krajinách neohrožených a posilňuje menšiny v krutém životě předváděje příklady z dějin života českého, platně a s výsledkem neobyčejným působí na povzbuzení a posílení ducha národního.“⁹⁰

K poznávání a rozvoji české kultury, jazyka, historie a uvědomování českého obyvatelstva bylo zcela určitě zapotřebí knih a zřizování knihoven všude, kde vznikl MO a kde to bylo potřeba. Knihy byly získávány jednak z darů nebo byly pořízeny na náklady ÚV a MO. Knihy ÚV zapůjčoval odborům, které je po nějaké době vyměnil za nové.⁹¹

Největší důraz kladla NJS na školství a vzdělávání mládeže v mateřském jazyce. S ÚMŠ se podílela se na zakládání českých škol.⁹² ÚV se sám angažoval ve zřizování škol nebo alespoň dohlížel a podporoval tamější MO při zakládání matičních, českých obecních nebo pokračovacích průmyslových a hospodářských škol. Značný obnos poskytl ÚV na zřízení a fungování pokračovací průmyslové školy v Mostě roku 1894 a na školu v Liberci.⁹³ Po několik let finančně pomáhal i dalším školám v Hrobech a Bohušovicích. Nejvíce se o školství staraly dámské odbory, které zřizovaly polévkové ústavy pro chudé děti.⁹⁴ ÚV se mnohdy ujímal dětí z ohrožených krajů, zajistil jim ubytování u české rodiny a poskytoval mu jakousi formu stipendia na školu. Rovněž učitelé v krajích smíšených byli podporováni Jednotou a v případě potřeby jim byla poskytována ochrana.⁹⁵

3. 3. 3. Národohospodářská a podpůrná činnost

Národohospodářská činnost spočívala v podpoře českých živnostníků, řemeslníků a dělníků, v rozvoji národního vědomí v českých i poněmčených krajích. Snažila se pomáhat po všech stránkách, shánět ubytování pro české dělníky, kteří byli

---

⁹⁰ *Činnost vzdělávací: Divadla a zábavy*. Patnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1899 – 1900. Praha 1900, s. 39 – 47.

⁹¹ *Zpráva knihovní*. Devátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1893 – 1894. Praha 1894, s. 29 – 30.

⁹² *Tamtéž*, s. 21 – 22.

⁹³ *Zpráva jednatelská*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 1895. Praha 1895, s. 12 - 13.

⁹⁴ *Činnost vzdělávací: školství*. Patnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1899 – 1900. Praha 1900, s. 21 – 22.

⁹⁵ *Činnost vzdělávací*. Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 1899. Praha 1899, s. 24 – 25.

odmítání na německých ubytovnách, hledat novou práci. NJS poskytovala finanční podporu tkalcovskému, sklářskému aj. průmyslu. NJS se všemožně snažila zajistit odbytek českým výrobkům. Některé MO NJS kupovaly pro české občany uhlí, lesní sazenice a třeba hospodářské potřeby apod. Ve prospěch rozvoje tkalcovského průmyslu v Podkrkonoší uspořádal dámský MO ve Vysokém Mýtě malou výstavu výrobků, čímž byl zvýšen zájem a zvedl se počet objednávek.⁹⁶ V Plzni ÚV založil tržnici výrobků NJP a NJS, kam mohly české firmy ze severu (z Ústí n. L., Jablonec n. J., Týniště n. Or. aj.) dát do komise své zboží a tím si zajistit odbytek.⁹⁷ Mimo jiné NJS založila Severočeskou tiskárnu v Ústí nad Labem, Severočeské závody knihkupecké a papírnické v Praze a podílela se na zřízení dalších podniků. Ve snaze podpořit rozvoj průmyslu v severních Čechách ÚV NJS podporoval vznik pivovaru v Bohušovicích u Terezína. Dále s pomocí NJS byly zřizovány peněžní ústavy, hlavně záložny a spořitelny. Odbory opatrovaly občanům, živnostníkům a rolníkům levný úvěr, aby je oprostila od německého kapitálu.⁹⁸ V roce 1894 založila NJS vlastní záložnu.⁹⁹

Důležitou roli v hospodářské činnosti měl pozemkový fond NJS. Účelem fondu bylo nakupovat pozemky, domy a objekty od Němců ve smíšených krajích. Na pozemcích pak nechal postavit školní budovy a činžovní domy pro hraničáře a domy buď přestavěl na hostince, ubytovny nebo je nabídl k odkupu Čechům. Tímto způsobem chtěla NJS upevnit české pozice v pohraničí.¹⁰⁰

Co se týče podpůrné činnosti, NJS s ÚMŠ připravovala vánoční nadílky pro chudé české děti v poněmčeném území, sháněla pro ně oblečení, obuv a jiné nezbytné věci. Pořádala sbírky, jejichž výtěžky věnovala na pomoc českým menšinám.¹⁰¹ Odbory sloužily jako sběrné místo, kam lidé zasílali balíčky s hračkami, cukrovinkami, ovocem, školními potřebami, pomůckami, knihami, prádlem, šaty, látkami, obuví a tak dále. Lidé, kteří si to mohli dovolit, posílali Čechům v pohraničí finanční příspěvky.¹⁰² ÚV také poskytoval různé podpory na vzdělání žákům ze smíšených území, poskytoval příspěvky na zaplacení nájemného odborům, sociální podporu lidem, kteří byli

---

⁹⁶ *Zpráva jednatelská*. Devátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1893 – 1894. Praha 1894, s. 3 – 5, 23 – 24.

⁹⁷ *Zpráva jednatelská*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 1895. Praha 1895, s. 28 – 29.

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 24 – 25.

⁹⁹ *Tamtéž*, s. 9.

¹⁰⁰ *Činnost organizační*. Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 1899. Praha 1899, s. 20 – 23.

¹⁰¹ *Různé zprávy*. Věstník Národní jednoty severočeské, 1, 1900, č. 3, s. 68 – 69.

¹⁰² *Zpráva jednatelská*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 1895. Praha 1895, s. 12 – 15.

propuštění z práce. Čechům ze smíšeného území poskytovala NJS právní pomoc u soudů, kde řízení bylo vedeno v němčině.¹⁰³ Mezi členy ÚV NJS byli právníci a advokáti (dr. Štumpf, dr. Matys), kteří své poradenské služby poskytovali českým lidem zdarma.

3. 3. 4. Spolupráce s dalšími spolky

NJS navazovala kontakty a spolupracovala s celou řadou obranných spolků, se kterými si v případě potřeby vypomáhaly navzájem. Od samého začátku se NJS v rámci boje za práva menšin zabývala problémem menšinového školství a společně se školským obranným spolkem Ústřední maticí školskou zasloužily o stavbu nejedné české školy. „Společně usilovaly o záchranu českých duší před hrozícím nebezpečím poněmčování.“ ÚMŠ se starala o výchovu a vzdělání dětí a NJS usilovala o zlepšení vzdělání dospělých.¹⁰⁴ Pochopitelně spolupracovala s ostatními Národními jednotami – pošumavskou, NJ pro východní Moravu v Olomouci, NJ pro jihozápadní Moravu v Brně, s Maticí opavskou a dalšími.¹⁰⁵ NJS spolupracovala s občanskou záložnou, pokud šlo o koupi pozemků, nebo se spořitelny pro poskytnutí půjčky třeba ke stavbě spolkového domu nebo hostince apod.¹⁰⁶ Společně a s Klubem českých turistů přispívaly k poznání krás hor a s dalšími spolky (Čtenářskou besedou aj.) pořádaly výlety do okolí, se Sokolem pořádaly různé zábavné večery a plesy.¹⁰⁷

Menší problém nastal se vznikem první republiky, kdy vznikaly různé národní spolky, a začal převažovat názor, že existence Národních jednot již není potřeba. Mezi novými spolky už nepanovala taková symbióza jako v letech předešlých, očividněji se projevovala vzájemná konkurence. Ve snaze odolání tlaku se Národní jednoty v roce 1922 dohodly na ustanovení Svazu národních jednot a matic, který by koordinoval jejich činnost.¹⁰⁸

---

¹⁰³ *Zpráva jednatelská*. Devátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1893 – 1894. Praha 1894, s. 15 – 16, 24.

¹⁰⁴ *Práce Ústřední Matice Školské na českém severu*. Věstník Národní jednoty severočeské, 1, 1901, č. 7, s. 141 – 144.

¹⁰⁵ *Činnost Národních jednot severočeské za uplynulé desetiletí*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894–95. Praha 1895, s. 38 – 39, 42 - 43.

¹⁰⁶ *Činnost organizační*. Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 1899. Praha 1899, s. 21 - 22.

¹⁰⁷ *Národní slavnost*. Posel z Podhoří, 20, 1. 7. 1905, č. 26, s. 2.; *Velký výlet*. Posel z Podhoří, 20, 8. 7. 1905, č. 27, s. 3.

¹⁰⁸ NA Praha, fond NJS, kart. 8, inv. č. 4. Memoranda a resoluce.

3. 4. Činnost NJS po 1. světové válce

V období 1913 – 1918 byla ohrožena samotná existence Jednoty. V roce 1914 vypukla světová válka, která přerušila její činnost. V roce 1914 se měla konat valná hromada za rok 1913, která se již ale neuskutečnila. Po vypuknutí války byla uschována důležitá registratura, která by mohla být považována z pohledu Němců za protistátní. Peníze NJS byly uschovány u důvěryhodných osob a vycházení časopisu bylo zastaveno. NJS zastavila veřejnou činnost, aby se schovala před úřady, ale ve skutečnosti kancelář NJS pracovala dál v utajení. Ústředí kanceláře se stalo útočištěm hraničářů, kteří se nemohli bránit německé šikaně. NJS poskytovala morální podporu a naději, že válka brzy skočí. NJS se také zabývala přípravami na okamžik vítězného konce a podnikala v tomto ohledu potřebné kroky. Díky práci NJS a českých menšin v pohraničí proběhlo vyhlášení republiky na severu bez větších problémů a NJS tak mohla obnovit svou činnost. Pro novou vládu vypracovala návrh, jak by měla postupovat při osvobození Čechů v pohraničí. Pro českou delegaci na pařížské mírové konferenci připravil ÚV NJS materiály, které měly přesvědčit velmoci o absurditě odtržení českého pohraničí.

Členové spolku usilovali o jeho obnovu ihned po vyhlášení Československé republiky, ale objevovaly se pochyby o potřebě obranného spolku v samostatném stát. Jeho existence se zdála zbytečná. Podle NJS bylo stále nutné podporovat české obyvatelstvo v pohraničí. V roce 1919 vypracoval ředitel kanceláře NJS J. Škába podrobné memorandum se statistikami a charakteristikou severočeských pohraničních krajů. J. Škába, byl považován za znalce smíšených krajů v pohraničí, a proto byl povolán do Národního výboru. V roce 1919 proběhla první valná hromada a došlo k reorganizaci ÚV NJS, novým starostou byl zvolen Karel Stanislav Sokol, místopředsedy se stali Emil Hrubý a Václav Rejmon. Ze zdravotních důvodů se K. S. Sokol po krátké době vzdal funkce starosty a na jeho místo byl zvolen Emil Hrubý.¹⁰⁹

Po 1. světové válce, se činnost NJS soustředila hlavně do pohraničí, do národnostně smíšených oblastí. Ve vnitrozemí se spolkový život vyvíjel vcelku bezproblémově. Zato v pohraničí, kde německé obyvatelstvo nechtělo uznat versailleský mír a nesouhlasilo se vznikem Československé republiky, bylo nutné pomoci tamějším Čechům. Ukázalo se to, co tvrdila NJS, že vznik nového

---

¹⁰⁹ *Kalendář historie 50 let činnosti. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 51 – 61.*

demokratického státu ještě nezaručil vyřešení národnostních problémů. Němci si stále nárokovali pohraničí a Čechy stále považovali za menšinu.¹¹⁰ Češi v pohraničí čekali, že převrat bude dokončen i v jejich krajích, jenže vláda začala být vůči českým hraničářům a požadavkům Jednoty lhostejná.¹¹¹ Postoj vlády umožnil Němcům udržet si své pozice. Němci v severních a severovýchodních Čechách vlastnili 95% všech továren, dolů, půdy a průmyslu. NJS se snažila přimět vládu, aby německé podniky zestátnila a vytvořila tak nové příležitosti Čechů na práci, jenže narážela na malý zájem ministrů a státních úřadů o spolupráci s NJS.¹¹²

Ve smíšených krajích byl politicky a hospodářsky silnější Němec než Čech. Krajské a okresní soudy, finanční úřady byly stále obsazeny Němci. NJS se potýkala s lhostejností občanů k národní práci, kteří spoléhali nato, že problémy hraničářů vyřeší nová vláda. NJS přesvědčovala veřejnost, že je potřeba jejich pomoci. Celkově NJS zaznamenala pokles nadšení a ochoty pro národní práci. Ve městech a obcích, kde předtím odbory pracovaly naplno, byly nyní zrušeny. Ještě před válkou působilo na severu a severovýchodě Čech 655 odborů s 51 073 členy, v roce 1918 se nám potvrzuje to, co jsme konstatovali, že veřejnost, ale i stát se stal k národnostní otázce na severu laxní. Počet odborů výrazně poklesl na 250 odborů s 19 031 členy. Trvalo to pár let, než se členům podařilo přivést činnost Jednoty opět k životu. V roce 1923 tvořilo spolek 763 odborů se 72 327 členy. V roce 1926 působilo 859 odborů s 96 163 členy. V dalších letech se spolek nadále rozrůstal, ačkoliv počet odborů a členů ve smíšených oblastech převyšoval počet odborů a členů v krajích českých.¹¹³

V nově vytvořeném státu si ÚV představoval činnost odborů tak, že odbory v českých obcích budou dohlížet nad odbory ve smíšených oblastech a budou jim pomáhat při řešení konfliktů. Pro tyto odbory se vžil název tzv. ochranné, které měly navazovat kontakty se svými svěřenci, pro které se vžil název „hraniční stráž“ nebo „hraničář“.¹¹⁴ Náplň práce NJS se v podstatě nelišila, stále pečovala o chudé děti, zajišťovala vánoční nadílku, podporovala české školy a bojovala za práva Čechů

---

¹¹⁰ *Ústřední výbor Národní jednoty severočeské. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926.* Praha 1927, s. 1 – 2, 10.

¹¹¹ *Kalendář historie 50 let činnosti.* Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 51 – 61.

¹¹² LOH, J. *Národní jednoty a matice v československé republice.* Praha 1925, s. 3 – 8.

¹¹³ *Organizace.* Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926. Praha 1927, s. 25 – 32.

¹¹⁴ *KORYNTA, F. Stručný přehled práce NJS za léta 1925 – 1926.* Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926. Praha 1927, s. 6 – 7, 12 – 13.

v pohraničí. Podávala pomocnou ruku českým řemeslníkům a jiným živnostníkům.¹¹⁵ Po roce 1918 se českým školám začalo dařit, ve vzniku jim už tolik Němci nebránili. Téměř jediným problémem byly nedostatečné prostory či nevyhovující budovy pro umístění škol. Proto se NJS přimlouvala u ministra školství a ministerstva veřejných prací, aby nechali postavit nové školní budovy a předložila i jejich seznam. Ministerstvo v této věci postupovalo poměrně pomalu a podle NJS věnovala z rozpočtů jen velmi malou částku na opravy. NJS pokračovala v charitativní práci pro chudé, poskytovala jim příspěvky na cestu do školy, obstarávala jídlo o poledních přestávkách a zajišťovala i zdravotní ošetření. Zásluhou NJS rostl počet obecných škol v pohraničí, v roce 1934 fungovalo 1 149 škol. NJS pamatovala i na ty nejmenší a společně s ÚMŠ zakládaly mateřské školy. Finančně podporovala dobré vzdělání českých řemeslníků a živnostníků v českých odborných školách a usilovala o vznik nových odborných škol. Celkem vydržovala 55 pokračovacích škol.¹¹⁶

Jednota řešila mnoho problémů, kdy Němci vypovídali české rodiny z nájemných bytů a z práce, které raději utíkaly pryč. Naštěstí se jí podařilo protlačit novelu zákona na ochranu nájemníků a tím zabránit vystěhovávání českých rodin z pohraničí. Němci se ale netajili tím, že jakmile bude zákon na ochranu nájemníků zrušen, vypoví hraničáře z jejich bytů. ÚV proto chtěl, aby ochranné odbory zajistily Čechům bez domova levný úvěr nebo aby velké odbory postavily dům pro vyhnané Čechy.¹¹⁷

V roce 1920 se NJS připravovala na nové sčítání lidu, od kterého si slibovala, že dokáže všem odpůrce, že v každé obci republiky žije české obyvatelstvo. Ovšem v průběhu sčítání se objevili lidé, kteří pomáhali Němcům v zatajování skutečného počtu Čechů ve smíšených krajích, tudíž výsledek nebyl takový, jaký předpokládali.

Svou činnost obnovil i časopis Jednoty Stráž Severu, který začal vycházet jako týdeník. Záhy začala usilovat o sloučení hraničářských časopisů Stráž Severu a Hraničáře z Ústí nad Labem a Karlovarských Listů. Nakonec byl vytvořen jeden časopis pod názvem Hraničář, který vycházel dvakrát týdně.¹¹⁸ Knihovní činnost NJS stále považovala za důležitý prostředek udržování a posilování národní vzdělanosti. V letech

---

¹¹⁵ *Kalendář historie 50 let činnosti*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 51 – 61.

¹¹⁶ Zpráva o činnosti Národní jednoty Severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 3 – 4.; Také KORYNTA, František. *Stručný přehled práce NJS za léta 1925 – 1926*. Zpráva o činnosti Národní jednoty Severočeské za léta 1925 – 1926. Praha 1927, s. 22 – 24.

¹¹⁷ KORYNTA, F. *Stručný přehled práce NJS za léta 1925 – 1926*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926. Praha 1927, s. 6 – 7, 12 – 13.

¹¹⁸ *Kalendář historie 50 let činnosti*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 51 – 61.

před válkou dosahovala největšího rozsahu až 337 knihoven. Během války byla knihovna NJS perzekuována a došlo k velkému úbytku, knihovny musely být ukrývány a existovalo pouze 72 knihoven. V roce 1919 byl vydán zákon o veřejných knihovnách, který přikazoval obcím s národnostními menšinami, aby zřídily veřejnou knihovnu v jazyku menšiny, ale tento zákon platil pro obce, které vykazovaly nejméně 400 příslušníků menšiny, anebo v místě musela působit menšinová škola. Jelikož existovalo mnoho obcí, kde počet Čechů nedosahoval požadované hranice, musela NJS pomoci se svými knihovnami. V roce 1921 disponovala 238 knihovnami.¹¹⁹

Pro dosažení jednotného postupu práce pro hraničáře ve smíšených oblastech byl v roce 1922 ustanoven Svaz jednot a matic v Praze. Svaz jednot a matic spolupracoval s Národní radou a bojoval proti protičeským a protistátním činnostem. Na začátku dubna 1922 se v Praze konal generální sněm hraničářů ze všech oblastí republiky, na kterém byla přijata resoluce jako reakce na jazykový zákon z roku 1920, jelikož nařízení k jazykovému zákonu dosud nebyla vydána (vydána až v roce 1926) a v úřadech přetrvávala anarchie. České obyvatelstvo v pohraničí bylo, podle německých časopisů, považováno za menšinu a Čechům dovozovali používat český jazyk v místech, kde tvořili alespoň 20%.¹²⁰ Jazyková nařízení zcela nevyzdvihovala češtinu jako státní jazyk a v některých bodech vycházela vstříc Němcům, proto NJS předložila vládě memorandum, které požadovalo doplnění jazykového zákona. Členům NJS vadilo, že státní jazyk není respektován všemi samosprávnými úřady a v pohraničí stále docházelo k omezování jazykových práv. Jako protest proti nařízením, nesplňujícím zájmy národního státu, vydaly obranné Jednoty ve Svazu jednot a matic prohlášení.

Další problém viděly Jednoty v plánovaném župním zřízení. Národní jednoty jednoznačně vystupovaly proti jakémukoliv rozdělení státu na župy. Nad župním systémem nakonec zvítězily národní zájmy státu, návrh na vytvoření žup byl zamítnut a byl předložen návrh zemského zřízení.

Svou činností NJS záměrně zasahovala do obecních, okresních a parlamentních voleb. Snažila se, aby české hlasy nebyly ztraceny neúčastí voličů. Jednoty od převratu zásadně odmítaly povolání Němců do vlády, jelikož předvíдалy důsledky, pronásledování a ničení všeho českého. Když v roce 1926 vznikla českoněmecká vláda, svolala NJS schůzi ústředního výboru, kde jednali o nově utvořené vládě. Schůze Svazu

---

¹¹⁹ *Činnost knihovní. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 67 – 68.*

¹²⁰ NA Praha, fond NJS, kart. 8, inv. č. 4. Memoranda a rezoluce.

jednot a matic proběhla 18. října, kde vydaly společné prohlášení, že vstup Němců do vlády vyvolal zmatek a obavy české veřejnosti, zejména u českých hraničářů. Obávali se, že změna vlády bude podnětem k omezování platnosti státního jazyka. K tomuto prohlášení se připojila i NJS, jejíž schůze se konala dne 20. října.¹²¹ Spolupráce s Němci v Národním shromáždění způsobila, že restrikce německých úředníků ve státních úřadech nebyla do důsledku provedena. NJS si stěžovala, že Němcům se neustále „nadržuje“.¹²² Z toho důvodu měla být provedena restrikce státních zaměstnanců, která ovšem selhala. Redigování měli být ti, kteří neovládali státní jazyk a ti, kteří se jevíli jako nespolehliví. NJS požadovala také zestátnění policie. Za důležitý úkol považovala NJS, aby veškeré říšské a zemské zákony, které československá vláda přejala, byly přeloženy do češtiny.¹²³ Dalším požadavkem bylo zestátnění železnic, provedení pozemkové reformy v duchu národních potřeb.¹²⁴ V polovině 20. let zasáhla české kraje průmyslová krize, která ztížila NJS podmínky práce. Zvýšil se počet nezaměstnaných hraničářů a NJS neměla dostatek prostředků, aby jim poskytla stálou podporu. Nemohla zajistit nové zaměstnání pro všechny, protože na severu nebylo tolik českých podniků. NJS proto naléhala na stát, aby zřízením nouzových prací snížila nezaměstnanost českého obyvatelstva (stavba školních budov, obytných domů, regulace řek, stavba silnic...)¹²⁵

Dále NJS usilovala a ve zvláštním memorandu žádala, aby byl co nejrychleji vydán zákon o stavebním ruchu, který by tak umožnil větší počet staveb a tím by také částečně odstranil bytovou krizi českého obyvatelstva. NJS se snažila bojovat proti nezaměstnanosti všemi prostředky. Žádala, aby ve smíšených krajích finanční úřady postupovaly přísněji ve vyměřování a vymáhání daní u německých podnikatelů, kteří propouštějí české dělníky. Přimlouvala se u státních úředníků, aby dávali práci českým živnostníkům, obstarávala jim úvěry a mnohdy platila za ně úroky. Dále intervenovala u vládních úředníků, aby čeští živnostníci byli zastoupeni v živnostenských a obchodních komorách v Chebu a v Liberci, jelikož byly ovládány německými živnostníky. Bojovala

---

¹²¹ KORYNTA, F. *Stručný přehled práce NJS za léta 1925 – 1926*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926. Praha 1927, s. 10 - 16.

¹²² *Kalendář historie 50 let činnosti*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 51 – 61.

¹²³ KORYNTA, F. *Stručný přehled práce NJS za léta 1925 – 1926*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926. Praha 1927, s. 12 - 16.

¹²⁴ *Organizace*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926. Praha 1927, s. 38 – 39.

¹²⁵ KORYNTA, F. *Stručný přehled práce NJS za léta 1925 – 1926*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926. Praha 1927, s. 16 – 18.

proti schválení rozdělení živnostenské společnosti podle národnosti. NJS také usilovala, aby zákon o nostrifikaci podniků i akademických hodností a diplomů co nejméně poškodil české podniky a zaměstnance.

NJS v této době více a důrazněji vystupovala proti německým obyvatelům. Naléhala, aby německý podnik dlužící daně státu byl dán do dražby a aby stát získal větší kontrolu nad německými podniky. NJS se věnovala i nemocenským a důchodovým podporám a zakročila pokaždé, když byli hraničáři záměrně ohrožováni. Co se týče zemědělství, tak v této oblasti podporovala české zemědělce, aby kupovali pozemky v pohraničí, za tím účelem jim zajišťovala úvěry. Starala se o vzdělání zemědělců zakládáním hospodářských škol a pořádala hospodářské přednášky. Některé odbory sdružovaly zemědělce v dané obci a nakupovaly pro ně hospodářské potřeby a stroje. Pokud Jednota měla prostředky, sama kupovala různé objekty pro české občany. V roce 1927 vlastnila NJS 72 objektů, ale bohužel většinou zadlužených úvěry. Jednalo se o 37 obytných domů,¹²⁶ 7 školních budov,¹²⁷ 14 národních domů a hostinců.¹²⁸ Dále měla také pronajatou řadu objektů. NJS už nedostávala tolik štědrých příspěvků, což nepřispělo její finanční situaci, a proto byla nucena většinu objektů prodávat, ale českým kupcům. Není nutné více připomínat, že NJS poskytovala právní ochranu ohroženým hraničářům.¹²⁹

V roce 1925 oslavila NJS 40 let činnosti. Byl uspořádán velký sjezd v Národním domě na Vinohradech a slavnostní průvod, který šel Prahou na Staroměstské náměstí, kde manifestovali za požadavky hraničářů, za plnění přijatých zákonů a za národní stát.¹³⁰ Při té příležitosti vydala několik resolucí, ve kterých si naříkala na trvající problémy v pohraničí. V resoluci politické a národnosti oslavovala vznik národního státu. Na druhou stranu vytýkala vládě, že stále nebyla vydána prováděcí nařízení k jazykovému zákonu, a žádala, aby byla situace napravena. V kulturní a školské

---

¹²⁶ V Bohousově u Teplic, Břežánkách u Duchcova (2), Dubé (2), Dolním Starém Městě, Harachově, Hylvátech (3), Chabařovicích, Jablonci n. J., Kuksu (2), Mariánských Lázní, Lohotě Zálesní (2), České Lípě, Novosedlicích (2), Olešnici pod Vrchmezím, Orličce (2), Pilníkově u Trutnova, Praze, Rokytnici v O. h., Těchoníně, Šedivínách u N. Města n. M., Štětí n. L. (2), Velhotě u Jesenic a Svatavě u Falknova (4).

¹²⁷ Sedm školních budov v Jesenici u Podbořan, Dolní Krupé, Liberci, Lubenci u Žlutice, Náhlově, Sovědruhách u Teplic a ve Vrchlabí.

¹²⁸ NJS vlastnila Národní domy v Broumově, Dubici u Ústí n. L., Hodkovicích, Hostinném n. L., Hrádku n. N., Jesenicích, Lanškrouně, České Lípě, Pilníkově, Dolní Poustevně u Šluknova, Rokytnici n. J., Varnsdorfu a v Horní Vsi u Chomutova.

¹²⁹ KORYNTA, F. *Stručný přehled práce NJS za léta 1925 – 1926*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926. Praha 1927, s. 18 – 22.

¹³⁰ *Kalendář historie 50 let činnosti*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 51 – 61.

rezoluci NJS požadovala, aby bylo pokračováno ve stavbě školních budov.¹³¹ Svaz národních jednot a matic a NJS se snažily upozornovat vládu na rizika, která by se mohla objevit v souvislosti se vstupem Němců do vlády. Z jejich pohledu bylo německé obyvatelstvo stále nespokojené a kladlo si nové požadavky a vláda jim jen ustupovala. Manifestační průvody NJS a nesčetné sjezdy ve 20. letech byly dokladem toho, že situace českých hraničářů neodpovídala poměrům, které by měly panovat v československém státě.

V roce 1930 se NJS opět věnovala přípravám na sčítání lidu. V oblasti svěřené NJS žilo 1 128 143 Čechů a 1 839 202 Němců. I když situace byla rok od roku lepší, ještě další tisíce lidí českého původu se nepřihlásilo ke svému národu z důvodu závislosti na německých zaměstnavatelích. V období voleb NJS poskytla potřebnou podporu a pomoc českým politickým stranám. A obecní volby v roce 1931 přinesly dílčí úspěchy, další obce přešly do rukou českých většin a v jiných se podařilo zvýšit počet českých zástupců v obecních radách.¹³²

Na sklonku 20. let propukla v zemi zemědělská krize, která zasáhla také hraničáře. Došlo k výraznému poklesu cen zemědělských produktů a úpadku zemědělství v zemi. Krize průmyslové výroby postihla Československo o něco déle, první projevy byly zaznamenány na podzim 1929. V roce 1933 byla zasažena všechna odvětví lehkého i těžkého průmyslu. Hospodářská krize s sebou nesla těžké sociální dopady na obyvatelstvo. Nastal prudký vzrůst nezaměstnanosti, který vedl k demonstracím a stávkám.¹³³ Češi na severu byli pod skrytou záminkou vyhazováni z práce. To se dělo i v případech, pokud se nepřihlásili během voleb k německému národu nebo pokud své děti neposlali do německých škol. NJS zjišťovala situace jednotlivých zemědělců a v kritických případech sama zasáhla, zachraňovala zemědělce a nezaměstnané proti exekucím, nebo poskytla výhodnou půjčku. Chtěla tak zabránit ztrátám půdy.¹³⁴ Jednota bojovala proti nezaměstnanosti, neboť se obávala, že dojde k migraci českých rodin do vnitrozemí a Češi by ztratili své těžce vydané pozice v pohraničí. Aktivita NJS se v období krize soustředila na vánoční nadílky pro české

---

¹³¹ SOJKA-SOKOLOVIČ, Alois. *Organizace. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926*. Praha 1927. s. 38 – 39.

¹³² *Kalendář historie 50 let činnosti. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934*. Praha 1935, s. 51 – 66.

¹³³ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 163 – 166.

¹³⁴ *Zpráva jednatelská za rok 1933 – 1934. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934*. Praha 1935, s. 9 – 14.

děti.¹³⁵ Českým školám přispívala na stravovací akce, na zájezdy do Prahy, aby poznaly české kulturní památky. Snažila se zabezpečit řadu již fungujících českých škol a zřizovat nové. NJS se starala o strádající rodiny, na které dolehla krize. Prostřednictvím odborů posílala finanční podpory.¹³⁶

V období 30. let pod tíhou světové hospodářské krize se zvyšovaly nacionalistické projevy českých Němců, kteří se začali ztotožňovat s nacistickou ideologií Německa, kdy sílily separatistické tendence velké německé menšiny v českých zemích, která usilovala o oslabení Československého státu. Krize z velké části zasáhla pohraniční oblasti, toho využívalo německé nacionálně socialistické hnutí, které se snažilo získat co nejvíce německého obyvatelstva v českých zemích do svých řad. Volební úspěchy NSDAP (německá nacionálně socialistická strana dělnická) a uchopení moci Adolfa Hitlera v lednu 1933 v Německu radikalizovalo politické dění v Československu.¹³⁷ Hákový kříž se stal symbolem všech německých spolků a německých stran. V pohraničí se začaly utvářet úderné roty a pořádat manévrovací cvičení, při kterých se často dostaly do konfliktu s četnictvem a ohrožovaly české občany. NJS se snažila prosadit u vládních činitelů vydání zákazu této činnosti, ale to se nestalo. Postupně se zvyšovalo nepřátelství Němců vůči Čechům.

Hospodářská krize měla za následek zavedení úsporných opatření, která se dotkla i hraničářů. Došlo k omezení práce, přesunu zaměstnanců do vnitrozemí a propouštění ze zaměstnání. NJS se alespoň snažila, aby byli propouštěni hlavně ti, kteří neovládali státní jazyk. Úsporný systém také navrhoval zrušení některých měšťanských nebo středních českých škol. V tomto případě Jednota ihned zakročila a předložila vypracovanou statistiku českého a německého školství, která dokazovala, že české školství daleko pokulhávalo za německým a že by bylo nemyslitelné rušit právě české školy.¹³⁸ Za nejdůležitější úkol NJS považovala zabezpečení pohraničí, kterému věnovala maximální pozornost. K dosažení tohoto plánu bylo nutné zajistit, aby byly „očistěny“ úřady a státní podniky, aby byly stíhány všechny protistátní projevy v německých školách, v obcích.¹³⁹

---

¹³⁵ *Kalendář historie 50 let činnosti*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 61 – 66.

¹³⁶ *Zpráva jednatelská za rok 1933 – 1934*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 9 – 14.

¹³⁷ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 170 – 171.

¹³⁸ *Kalendář historie 50 let činnosti*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 61 – 66.

¹³⁹ HRUBÝ, Emanuel. *Po 50 let*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 3 – 4.

V důsledku toho, že hospodářská krize měla tíživější dopad na pohraniční oblasti, vedlo německé obyvatelstvo k obviňování vlády z diskriminace, které se více klinilo k nacistickým myšlenkám. Vláda se nakonec rozhodla zakročit a v rámci obraných opatření v říjnu 1933 rozpustila německou národně sociální stranu a německou nacionální stranu. V tom samém roce Konrad Henlein založil politické hnutí Sudetendeutsche Heimatfront (sudetoněmecká vlastenecká fronta), kam vstoupili všichni členové z rozpuštěných stran.¹⁴⁰ Jednota si byla vědoma nebezpečí, zřídila síť důvěrníků, kteří pečlivě sledovali činnost SHF a podávali informace ÚV a ten je předával vládě. Sebraný materiál dokazoval nepřátelství SHF vůči českému národu, a proto Jednota požadovala jeho zrušení, ale marně. V době, kdy se začal projevovat německý nacionalismus podporovaný Sudetoněmeckou stranou, NJS neustále řešila německé výtržnosti (vyvolávání konfliktů, hanění české vlajky, výtržnosti na českých budovách) a upozorňovala na blížící se německou hrozbu nejen od místních Němců.¹⁴¹

---

¹⁴⁰ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 191 – 192.

¹⁴¹ *Kalendář historie 50 let činnosti*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 61 – 66.

4. Působení Národní jednoty severočeské na Orlicku

4. 1. Orlické hory a národnostní poměry

Orlické hory se nacházejí v severovýchodních Čechách. Rozkládají se od Olešnice v Orlických horách až po Králíky, sahají v podstatě po severní zemskou hranici s Moravou. Území se táhne paralelně podél polských hranic, kde sousedí s Bystřickými horami, a od sebe je rozděluje řeka Divoká Orlice.¹⁴² Dnes je oblast Orlických hor převážně tvořena rychnovským okresem, ale v minulosti tomu tak vždy nebylo. Území bylo různě správně členěno. Z historického hlediska byly Orlické hory součástí panství rodu Slavníkovců. Ve 12. a 13. století bylo území kolonizováno a v tomto období vznikla celá řada měst. Orlickým horám dominovala města (střediska obchodu), která stála na obchodních cestách, jako třeba Vamberk, Rychnov n. Kn., Solnice, Dobruška, Kostelec n. Orl. Další členění oblasti bylo způsobené vznikem velkostatků a tato situace se nezměnila až do roku 1781. V polovině 19. století proběhla správní reforma, která nahradila stávající panství novými okresy. V oblasti Orlických hor tak vzniklo pět okresů: Dobruška, Kostelec n. Orl., Nové město n. M., Rychnov n. Kn. a Žamberk. Další správní reforma přinesla rozdělení na politické a soudní okresy. Rokytnice v Orl. h., která bude zmíněna v dále uvedeném textu a která patřila do politického okresu Žamberk, se stala novým soudním okresem.¹⁴³

Oblast Orlických hor byla na počátku 17. století kolonizována alpskými a kladskými dřevaři. Usazování německých kolonistů zapříčinilo postupné poněmčování hor. Německé obyvatelstvo zde zůstalo až do konce druhé světové války. Díky nim vzniklo v oblasti Orlických hor množství malých osad a obcí.¹⁴⁴ Němci toto území považovali za německé, ale prameny u některých obcí dokládají, že ještě v 16. století zde žili ve většině Češi. To ale neplatí pro století 17., kdy se počet německého obyvatelstva začal výrazně zvyšovat, a české obyvatelstvo se stávalo menšinou.

Tento region byl považován za velmi chudý, lidé se zde živili převážně tkalcovstvím a lesnictvím. Život v horách nebyl snadný. Centrem Orlických hor se stala Rokytnice v Orlických horách, jako jediné větší město této oblasti. Z důvodu nízkého

---

¹⁴² ŠŮLA, Jaroslav. *Počátky osídlení horního toku Divoké Orlice. Část 1.* In: *Panorama: z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*, 8, Dobré 2000., s. 3 – 5.

¹⁴³ HLADKÝ, L. – MATOUŠ, V. *Historické vymezení Orlických hor a Podorlicka.* In: *Orlické hory a Podorlicko. Sborník vlastivědných prací: přírodou, dějinami, současností.* Rychnov nad Kněžnou 2008, s. 20 – 26.

¹⁴⁴ ŠŮLA, J. *Počátky osídlení horního toku Divoké Orlice. Část 2.* In: *Panorama: z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*, 8, Dobré 2001, s. 5 – 11.

osídlení hor a absence větších městských celků spadala tato německá oblast pod správu česko-jazyčných center v podhůří (Rychnov n. Kn., Nové Město n. M., Žamberk ...).¹⁴⁵

Území Orlických hor a Podorlicka se na přelomu 19. a 20. století skládalo převážně ze soudních okresů Novoměstsko, Opočensko, Žamberecko, Rychnovsko, Rokytnicko, Králicko a Lanškrounsko. V těchto okresech panovaly různé národnostní poměry. Pro představu nastíním situaci a shrnu základní údaje. Nejprve se podíváme na okres Nové Město nad Metují, kde se nacházelo 6 německých obcí (Deštné, Olešnice, Plasnice, Polomi, Sedloňov, Trčkov) a 11 osad, v české části žilo jen 94 Němců. Češi v okrese tvořili 75% a Němci 25% (tj. 5930 osob). V Olešnici panovaly poměrně dobré vztahy mezi oběma národy, důvodem možná bylo to, že většina rodin byla poněmčena. Český zde mluvílo málo lidí. Dle úředního sčítání žilo v obci Olešnici 76 Čechů, ale podle soukromého sčítání jich bylo napočítáno 133. Olešnice patřila ještě k těm vstřícnějším obcím, v dalších obcích na tom Češi byli hůře. Podle úřadů v Polomy nežil žádný Čech, ale při soukromém sčítání se ukázalo, že zde žije celkem 84 Čechů, což bylo asi 19 rodin. Dalšími německými obcemi v novoměstském okrese byly Plasnice a Sedloňov, kde německé obyvatelstvo zakazovalo Čechům na ulicích mluvit. Podle úřadů žilo v Plasnici 18 Čechů (soukromé sčítání 112) a v Sedloňově 17 Čechů (soukromé sčítání 45). V Trčkově podle všeho žila jen jedna česká rodina. V původní české obci Deštné žilo na počátku 20. století pouhých 41 Čechů a čeština se postupně pod vlivem germanizace vytrácela úplně.¹⁴⁶

Okres Opočno na tom byl podstatně lépe. Poměr Čechů zde byl daleko vyšší než poměr Němců, 22 828 : 172. Z toho je zřejmé, že Opočensko byl český okres. Za německou byla považována obec Lomy, kde žil téměř stejný počet Čechů jako Němců (118 : 143). O zdejší české obyvatelstvo pečovala NJS. Zajímavé je, že celý okres čítal 172 Němců a jen v obci Lomy žilo 143 Němců.¹⁴⁷

Podobně jako Opočensko na tom byl i okres Žamberk, který byl spíše český. Výjimkou byla pouze osada Čihák, kde žilo více Němců než Čechů. V ostatních obcích jako Pěčín, Pastviny a Žamberk počet Němců neměl velký význam.¹⁴⁸

Ovšem národnostní poměry v okrese Králiky nebyly pro Čechy vůbec příznivé. Okres tvořilo 19 obcí, které zde nebudu jednotlivě rozebírat. Myslím, že stačí, když uvedu, že celkové procento Čechů na Králicku bylo jen 7,5%, tj. 289 Čechů. Soukromé

¹⁴⁵ MIKŠÍČEK, Petr. *Zmizelé Sudety: katalog k výstavě*. Domažlice 2007. s. 521 – 523.

¹⁴⁶ ŠUBRT, J. *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*. Praha 1910. s. 284 – 290.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 291 - 292

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 304 – 305.

sčítání sice zjistilo, že Čechů zde žilo více než trojnásobek (1061 Čechů), ale v poměru k počtu Němců žijících v okrese 13 761, to bylo pořád málo. České obyvatelstvo sem přicházelo za prací. V Králíkách byla založena továrna na hedvábí a zemská polepšovna pro mladistvé, kde působili čeští správci, učitelé, duchovní a úředníci. Nálada na Králicku byla spíše protičeská, národní uvědomění bylo slabé, děti musely chodit do německých škol a češtinu mnohdy neovládali ani sami čeští rodiče. Obecní zastupitelstva byla německá a Češi neměli žádný vliv na obecní záležitosti. Stejně tak ovládali Němci hospodářství a obchod, a proto na nich byli Češi závislí. České obyvatelstvo bylo v posledních letech 19. století vystaveno silným germanizačním silám. O povzbuzení národního ducha se snažil právě odbor NJS, který vznikl až 20. listopadu 1905 v Těchoníně. Byl to jediný odbor zřízený v tomto okrese. V Klášterci byl odbor NJS povolen už od roku 1895, ale nebyl ustanoven, pravděpodobně kvůli odporu Němců. Nejsilnější česká menšina se nacházela právě v obci Těchonín, kde se díky odboru NJS v Kyšperku (dnes Letohrad) podařilo v roce 1904 založit českou školu. Vznik české školy a činnost NJS výrazně přispěly ke zlepšení poměrů. Odbor NJS zřídil českou knihovnu, pořádal vánoční nadílky pro české děti a přednášky pro veřejnost.¹⁴⁹

V lanškrounském okrese se nacházely čtyři německé obce – Orličky, Čenkovice, Valteřice a Rydrovice. V roce 1900 z celkového počtu obyvatel 2313 bylo jen 154 Čechů, to je asi 6,5%.¹⁵⁰ NJS v roce 1895 založila MO v českých obcích Výprachtice a Horní Heřmanice. V tomtéž roce se podařilo vytvořit odbor také v obci Rýdrovice. Vzhledem k tomu, že se jednalo o německou obec, bylo to považováno za velký úspěch NJS. V Orličkách vznikl MO v roce 1903 a v Lanškrouně v roce 1909. Skutečnost, že národnostní poměry v lanškrounském okrese nebyly nakloněny českému obyvatelstvu, dokládá fakt, že ostatní odbory MO vznikly mnohem později až ve 20. a 30. letech 20. století.¹⁵¹

V okrese Rychnov nad Kněžnou se vyskytovaly jen dvě obce s německým obyvatelstvem - Kvasiny a Liberk, jinak byl okres hlavně český. V Kvasinách žilo 15 Němců ku 1122 Čechům. V Liberku ještě v roce 1880 žilo 116 Němců a 473 Čechů, během dalších deseti let se počet německého obyvatelstva výrazně snížil na 51. Liberk byl do roku 1886 součástí okresu Rokytnického, ale nakonec byl připojen

---

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 306 – 312.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 294 – 298.

¹⁵¹ *Přehled organizací NJS dle sborů, okrsků a místních odborů. Zpráva o činnosti Národní Jednoty Severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934.* Praha 1935, s. 196.

k Rychnovskému, což přispělo ke zlepšení poměrů v Liberku. V roce 1904 zde vznikl odbor NJS, který se staral o české obyvatelstvo.¹⁵²

V neposlední řadě tu máme okres Rokytnický, který zahrnoval celkem 29 obcí, kde žilo asi 98% Němců. V roce 1900 bylo v okrese napočítáno 15 788 Němců a 329 Čechů. Největším městem z celého okresu byla Rokytnice v Orlických horách, kterou tvořily čtyři části (obce) – Dolní Rokytnice, Prostřední Rokytnice, Horní Rokytnice a Jůlinčino údolí. Při sčítání obyvatel v roce 1900 úřady uváděly, že tady žilo 1583 Němců a 158 Čechů. Soukromé sčítání opět ukazovalo počet vyšší, 295 Čechů. Výsledky se liší o více než 100 lidí, což vypovídá o tom, že úřední sčítání v roce 1900 proběhlo pod velkým nátlakem. Rozdíly mezi úředním a soukromým sčítáním poukazují na skutečnosti, které jsem zmiňovala výše v souvislosti s činností NJS, že české obyvatelstvo bylo vystavováno tlaku ze strany Němců, kteří použili všemožných donucovacích prostředků, aby se při sčítání lidé nehlásili k českému národu ani českému jazyku. „*Čeští učenníci, sluhové, služky, jimž se to po horách dešenských jen hemží, vesměs obětováni byli libovůli těchto nacionálních komissařů. V Rokytnici, ačkoli se to tam Čechy hemží, zapisováno bylo také stranicky – tj., kdo se dal i kdo se nedal, byl zapsán jako Němec navzdor českému původu...*“¹⁵³

V ostatních obcích Rokytnického okresu počet Čechů nepřekročil počet 50. Vliv německých obyvatel zde byl veliký a vynakládali značné úsilí na podporu fungování německých škol v tomto regionu. Němci ze všech sil bránili snahám o českou školu.¹⁵⁴

Národní jednota severočeská oblast severních a severovýchodních Čech, o které nyní byla řeč, rozdělila do 14 sborů. Orlické hory spadaly VIII. sboru a z větší části IX. sboru. VIII. sbor tvořily okrsky: trutnovský, úpický, královédvorský, hronovský, polický, náchodský, novoměstský, jaroměřský, opočenský a českoskalický. A IX. sbor tvořily okrsek rychnovsko-kostecký, žamberecký, královéhradecký, lanškrounský a ústecko-českotřebovský.¹⁵⁵

---

¹⁵² ŠUBRT, J. *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*. Praha 1910. s. 294 – 298.

¹⁵³ *Od hor dešenských a Rokytnice*. Posel z Podhoří, 6, 14. 2. 1891, č. 4, s. 3.

¹⁵⁴ ŠUBRT, J. *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*. Praha 1910. s. 299 – 303.

¹⁵⁵ PAVLÍČEK, J. *Národní jednota severočeská a její podíl na prosazování českých národních zájmů v národnostně smíšených oblastech (1885 – 1948)*. In: ŠRAJEROVÁ, Oľga. *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Šenov u Ostravy 2003, s. 174 – 177.

4. 2. Zahájení práce NJS na Orlicku a vznik IX. sboru

Národní jednota severočeská rozvíjela svou činnost nejen v poněmčených oblastech, ale i ve vnitrozemí, kde žilo převážně české obyvatelstvo. Založit odbor v těchto oblastech bylo jednodušší než v pohraničí. Než vůbec mohla NJS rozvinout svou činnost na Orlicku, musela provést důkladný průzkum terénu. Museli nejen znát zeměpisné údaje a sociální poměry, ale také hospodářský stav oblasti.¹⁵⁶ Po prozkoumání oblastí NJS hledala mezi českými občany uvědomělé a odvážné dobrovolníky, kteří by pomohli vytvořit místní odbory. To nebyl vždy jednoduchý úkol, jelikož lidé v německých a smíšených oblastech byli pronásledováni za vlastenecké projevy. NJS proto často spolupracovala se spolky, které v těchto oblastech již existovaly. Místní odbor mohl být zřízen, pokud se k němu přihlásilo nejméně 20 členů, a to buď z jednoho města, obce, nebo jej mohli vytvořit členové z různých sousedních míst, kteří se spojili. MO řídil zvolený výbor, který vybíral zápisné a příspěvky a posílal je výboru ústřednímu, dále svolával členy ke schůzím a zprostředkoval spojení s ÚV. První tzv. ustavující schůzi pro nový odbor NJS svolával ÚV nebo jeho pověřený člen.¹⁵⁷

V prvních letech působení NJS se odbory potýkaly s malým zájmem, a dokonce neporozuměním veřejnosti. Proto hlavním úkolem bylo seznamovat členy i nečleny s účelem existence NJS a získávat pro národní práci další lidi.¹⁵⁸ V místních tiscích se objevovaly zprávy, kde MO NJS vybízely „*ty, kdož ještě nejsou členy NJS by přistoupili za členy k této jednotě a u místního zdejšího odboru se dali zapsati.*“¹⁵⁹ Se záměrem rozšířit řady o nové členy pořádaly odbory NJS při veřejných i členských schůzích MO přednášky o důležitosti NJS. Například na ustavující schůzi pro Solnici a okolí v roce 1889 přednesl Antonín Hajn řeč „*O účelu a důležitosti NJS a místního odboru pro Solnici a okolí*“.¹⁶⁰ MO NJS pro Záchlumí pořádal členskou schůzi v červenci 1889, kde vystoupil s přednáškou „*O významu NJS*“ Jan K. Březina.¹⁶¹

¹⁵⁶ Knihovna SOKA Rychnov nad Kněžnou. ŠTEMBERKA. Jindřich. *Česká hlídka. Česká hlídka v horách Orlických. Ku programu menšinové práce v podhoří Orlickém*. Pardubice 1910, sig. C – 0695, kat. př. č. 8092, s. 14 – 15.

¹⁵⁷ NA Praha, fond NJS, kart. 1. inv. č. 1. *Stanovy Národní jednoty severočeské*.

¹⁵⁸ *Zpráva jednatelská*. Devátá výroční zpráva Národní jednoty Severočeské za rok 1893 – 94. Praha 1894, s. 1 – 6.

¹⁵⁹ *Místní odbor Národní jednoty severočeské*. Posel z Podhoří, 4, 16. 2. 1889, č. 7, s. 2.

¹⁶⁰ *Ustavující schůze*. Posel z Podhoří, 4, 21. 9. 1889, č. 38, s. 3.

¹⁶¹ *Místní odbor Národní jednoty severočeské pro Záchlumí*. Posel z Podhoří, 13, 23. 7. 1898, č. 30, s. 3.

NJS se začala více soustředit na oblast Orlicka a tamější české menšiny až na počátku 20. století s ustanovením IX. sboru. Do té doby se věnovala spíše krajům v severních Čechách, městům jako Litoměřice, Most, Duchcov, Trutnov, Turnov atd. V těchto oblastech bylo německé obyvatelstvo silnější, vyvíjelo na české menšiny větší tlak, a tak docházelo k častějším střetům mezi oběma národy. Na Orlicku národnostních rozepří nebylo tolik, protože celková hospodářská situace v horách byla doslova mizerná. Dokonce Králický a Rokytnický okres byly prohlášeny za nouzové. Počet obyvatel spíše ubýval a tomu chtěla NJS zabránit.

Nakonec Jednota obrátila svou pozornost k Orlickým horám a rozvinula plán na záchranu českého obyvatelstva v této oblasti. Bohužel činnost NJS na Orlicku přinutila k práci i německou stranu. O Orlické hory se začala více zajímat německá žurnalistika a své síť rozprostřel i obranný německý spolek Bund der Deutschen Ostböhmens (Svaz Němců východních Čech).¹⁶² Bund der Deutschen Ostböhmens¹⁶³ vznikl v 90. letech 19. století a měl posílit německé menšiny proti rozvíjejícímu se českému nacionalismu. Hlavním cílem bylo sjednotit Němce a udržet hospodářskou a politickou převahu v severovýchodních Čechách. Hlavním cílem bylo školství, kterému věnoval největší pozornost. Usiloval o vytvoření husté sítě německých škol. Dalším cílem, kterého chtěl německý spolek svým působením docílit, byla snaha zamezit vzniku českých menšinových škol. Nakonec se mu podařilo založit několik německých obecných škol v Plasnici, Šedivínách, Polomi, Nové Vsi, Panském Poli a měšťanskou školu v Olešnici v O. h.¹⁶⁴ Bund der Deutschen Ostböhmens měl v Rokytnickém okrese 19 odborů, v Králickém 5 odborů a v Lanškrounském 3 odbory. Německé obyvatelstvo na severu bylo podporováno i Němci z Čech, kde působil spolek Bund der Deutschen in Böhmen (Svaz Němců v Čechách), který vytvořil sbírku pro stavbu německých škol v Orlických

---

¹⁶² Knihovna SOkA Rychnov n. Kn. ŠTEMBERKA, Jindřich. *Česká hlídka*. Pardubice 1910, sig. C – 0695, kat. př. č. 8092, s. 3 - 13.

¹⁶³ CHAUER, Miroslav. *Svaz Němců východních Čech*. In: Sborník Pedagogické fakulty v Hradci Králové, 55, Praha 1989. s. 95 – 111. Bund Der Deutschen Ostböhmens byl obranný německý spolek, který se soustředil na malé německé enklávy v oblasti od Tanvaldu k Orlickým horám. Myšlenka založení východoněmeckého obranného spolku se zrodila u německých liberálů, konkrétně z iniciativy dr. Eduarda Langerera, což byl poslanec českého zemského sněmu a rodák z Orlických hor. Náplň jejich práce spočívala v rozvoji vlastenectví u německého obyvatelstva, kultury, povznesení řemeslné výroby, zemědělství, zlepšení hospodářských poměrů, zřizování peněžních ústavů a rozvoji školství. Ustanovující shromáždění se konala v září 1895 v Trutnově. Trutnov se stal střediskem spolku, jelikož byl považován za středisko německého obyvatelstva ve východních Čechách. Prvním předsedou spolku se stal dr. Eduard Langer. Navzdory úsilí dr. Langerera se nepodařilo vybudovat masovou organizaci. Počet členů se po roce 1900 pohyboval mezi 4 000 – 5 000. Vypuknutím války v roce 1914 a úmrtím dr. Langerera spolek zanikl.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 95 – 97, 111 – 112.

horách.¹⁶⁵ Dalším německým spolkem byl Schulverein, jehož odbory pilně pracovaly v celém severním pohraničí, pomáhaly se stavbami škol a se zřizováním polévkových ústavů pro školní mládež. Německé spolky se tak snažily narušit národnostní práci odborů NJS.¹⁶⁶

Před tím, než došlo k založení IX. sboru NJS, se ÚV soustředil na zakládání místních odborů v českých krajích, aby se propojila a posílila organizace NJS.¹⁶⁷ Zakládat MO se NJS dařilo zejména v podhorských oblastech. Každý rok se počet založených MO zvyšoval. Do roku 1900 včetně byly v okrese Rychnov n. Kn. ustanoveny odbory v Javornici, Lukavici, Rychnově n. Kn. a Vamberku. V okrese Kostelec n. O. vznikly MO v Doudlebách, Kostelci n. O. a Záměli. Další odbory v okrese Lanškrounském se nacházely v Bystré, České Čermné, Herboticích, Heřmanicích, Rýdrovicích a Výprachticích. V okrese Ústí n. O. byl zřízen prozatím jen MO v České Třebové. Z počátku nejúspěšnější byl okres Žamberk, kde existovaly MO Dlouhoňovice, Hejnice, Helvíkovice, Jablonné n. O., Klášterec, Kunvald, Kyšperk (dnes Letohrad), Mistrovice, Nekoř, Pastviny, Pěčín, Písečná, Německá Rybná, Slatina, Záchlumí a Žamberk.¹⁶⁸ V některých městech působily také pánské a dámské odbory NJS. Dámské odbory, které se vyznačovaly čilými aktivitami, vznikly v Žamberku a Kostelci n. O. Pánské odbory vznikly v Rychnově n. Kn., Vamberku a České Třebové.¹⁶⁹

Velmi častým problémem bylo, že další odbory NJS pro tyto okrsky byly sice povoleny, ale z různých důvodů, i třeba národnostních, nebyly ustanoveny. Nejčastějším důvodem neustanovení MO bylo to, že nenašly vhodnou místnost, kde by MO mohl zasedat. Ve smíšených oblastech jim tuto možnost znemožňovalo německé obyvatelstvo. V českých místech MO nebyly ustanoveny kvůli již četné existenci nejrůznějších druhů spolků a zřízení dalšího spolku přišlo tamějším obyvatelům zbytečné.¹⁷⁰ Konkrétně se jednalo o tyto obce, kde ještě v roce 1902 nebyly odbory ustanoveny, na Rychnovsku: Černíkovice, Kvasiny, Liberk, Olešnice a Roveň, na

---

¹⁶⁵ *Sborová organizace Národní jednoty severočeské. IX. sbor žamberecko-landškrounský.* Věstník Národní jednoty severočeské, 2, 1902, č. 12, s. 380.

¹⁶⁶ CHAUER, M. *Svaz Němců východních Čech.* In: Sborník Pedagogické fakulty v Hradci Králové, 55, Praha 1989, s. 111 – 112.

¹⁶⁷ *Zpráva jednatelská.* Devátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1893 – 94. Praha 1894, s. 1 – 6.

¹⁶⁸ *Sborová organizace Národní jednoty severočeské. IX. sbor žamberecko-landškrounský.* Věstník Národní jednoty severočeské, 2, 1902, č. 12, s. 380.

¹⁶⁹ *Činnost organizační.* Věstník Národní jednoty severočeské, 1, 1901, č. 10 – 11, s. 220.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 217 – 219.

Kostelecku: Potštejn, Týniště a Voděrady, na Žamberecku Jamné, Lišnice, České Petrovice, na Ústecku: Ústí n. O. a Sopotnice, na Rokytnicku: Rokytnice v Orl. h. a Proruby, a na Králicku: Králíky, Mladkov a Těchonín.¹⁷¹ To se ale v průběhu několika let s usilovnou pílí spolku a národních pracovníků podařilo změnit.

V roce 1902 ÚV svolal schůzi do České Třebové a ustanovil IX. sbor Žamberecko-lanškrounský. Dříve než došlo k ustanovení sboru, konala se schůze všech MO, které byly zařazeny do daného sboru a byly seznámeny s organizačními změnami a povinnostmi.¹⁷² Žamberecko-lanškrounský sbor se skládal z pěti územních okrsků vytvořených ÚV NJS a spadalo do něho sedm soudních okresů (Rychnovský, Žamberecký, Kostelecký, Ústecký, Lanškrounský, Rokytnický a Králický), z nichž první tři byly okresy české, Lanškrounský byl smíšený, ale Rokytnický i Králický okresy byly německé. V těchto dvou okresech se kvůli nepřátelským národnostním poměrům dlouho nedařilo ustanovit vlastní místní odbor. Podle Věstníku NJS byla nejohroženější část z tohoto sboru Lanškrounsko, kde se vytvořil samostatný německý ostrov.¹⁷³ Úkolem IX. sboru bylo pomáhat ohroženým českým obcím a rozšiřovat síť MO. ÚV na ustanovující schůzi pověřil nový sbor dohledem nad českou menšinou v Orlických horách a jeho cílem bylo zakládat české školy v ohrožených obcích. Obzvláště se měl věnovat české menšině v Rokytnici, Těchoníně, Orličkách a Horní Třešňovici.¹⁷⁴

Organizační členění Jednoty se v průběhu let pod vlivem rozšiřující se agendy a politického vývoje měnilo. Na konci 19. století ÚV vytvořil devět sborů a oblast Orlických hor a Podorlicka se dělila na 6. hradecko-náchodský sbor a 7. litomyšlsko-rychnovský sbor. Do 7. sboru¹⁷⁵ spadaly okrsky Litomyšl, Polička, Skuteč, Vysoké Mýto, Kostelec n. O., Rychnov n. Kn., Žamberk, Ústí n. O., Lanškroun, Králíky a Rokytnice v Orl. h..¹⁷⁶ Jinak tomu bylo již v roce 1901, kdy došlo k reorganizaci NJS a vzniklo 12 sborů. Původní 7. sbor se v podstatě rozdělil do dvou sborů, IX.

---

¹⁷¹ *Sborová organizace Národní jednoty severočeské. IX. sbor žamberecko-lanškrounský.* Věstník Národní jednoty severočeské, 2, 1902, č. 12, s. 376 – 380.

¹⁷² *Činnost organizační: Organizace národní a národohospodářská.* Patnáctá výroční zpráva Národní jednoty Severočeské za rok 1899 – 1900. Praha 1900, s. 14 – 15.; Také Věstník Národní jednoty severočeské, 2, 1902, č. 12, s. 376 – 380.

¹⁷³ *Sborová organizace Národní jednoty severočeské. IX. sbor žamberecko-lanškrounský.* Věstník Národní jednoty severočeské, 2, 1902, č. 12, s. 376 – 380.

¹⁷⁴ Knihovna SOkA Rychnov n. Kn. ŠTEMBERKA. Jindřich. *Česká hlídka.* Pardubice 1910, sig. C – 0695, kat. př. č. 8092, s. 5 - 7.

¹⁷⁵ Číslování sborů arabskými a římskými číslicemi je použito záměrně, aby se rozlišila organizace spolku před rokem 1901 a po něm.

¹⁷⁶ *Zpráva o činnosti za rok 1898 – 1899: Organizace národohospodářská.* Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty Severočeské za roku 1898 – 1899. Praha 1899, s. 20 – 23

žamberecko-lanškrounského a X. litomyšlsko-poličského.¹⁷⁷ V roce 1911 došlo ještě k menšímu celkovému rozšíření o dva sbory. Toto uspořádání zůstalo více méně nezměněné do konce 30. let 20. století, kdy došlo k novému uspořádání. Původní IX. sbor byl sloučen s X. (litomyšlsko-poličský) a přeměněn na VIII. sbor východočeský, do kterého spadaly i některé okrsky z bývalého VIII. sboru. Východočeský sbor se nyní skládal celkem z 11 okrsků: novoměstský, žamberecký, rychnovský, královehradecký, ústecko-českotřebovský, lanškrounský, litomyšlský, poličsko-skutečský, chrudimský, pardubický, vysokomýtský. Žamberecký okrsek tvořily odbory: Bartošovice, Dlouhoňovice, Bedřichovka, Helvíkovice, Jablonné n. Orl., Klášterec n. O., Králíky, Kunštát v O. h., Kyšperk (dnes Letohrad), Lichkov, Rokytnice v O. h., Dolní Lipka, Mladkov, Těchonín, Verneřovice, Vlčkovice, České Petrovice, Záchlumí, Žamberk. Rychnovský okrsek tvořily odbory: Javornice, Kostelec nad Orlicí, Liberk, Přím, Rychnov n. Kn., Lupenice, Vamberk a Potštejn. Ústecko-českotřebovský okrsek tvořily odbory: Černovír, Dolní Dobrouč, Hnátnice, Lanšperk, Lhotka, České Libchavy, Dolní Libchavy, Oldřichovice, Přívraty, Rudoltice, Rybník, Řetová, Česká Třebová, Dlouhá Třebová, Třebovice, Ústí n. O.

Činnost a existence odborů v Žamberecko-lanškrounském sboru na počátku 20. století byla nevyvážená, proto každý rok byl úkol stejný, soustavná práce na vzniku nových MO. Prioritou sboru bylo vytvořit MO v okresních městech Rokytnici v Orl. h., Lanškrouně a Králíkách, jelikož se jednalo o okresy s převahou německého obyvatelstva. Z těchto tří se nejdříve podařilo založit MO v Rokytnici v Orl. h. v roce 1905. V Lanškrouně došlo k založení MO v roce 1909 a v Králíkách až v roce 1919. V některých obcích, kde převaha německého živlu byla silnější, neuspěla NJS ani po vzniku samostatné Československé republiky. K založení nových MO došlo až ve 30. letech, jako třeba v Rudolticích, Hnátnicích, Dolní Dobrouči, Černovíru, Řetové, Lichkově, Českých Petrovicích, Těchoníně.¹⁷⁸

Na rozvoji aktivit MO NJS v oblasti Orlických hor se z velké části zasloužili JUDr. Jan Smrtka a JUDr. Jindřich Štemberka. Jan Smrtka, který od roku 1890 až do své smrti působil jako starosta Rychnova n. Kn. a byl aktivním členem řady rychnovských spolků, se velmi zasloužil o rozkvět města.¹⁷⁹ Jindřich Štemberka se

---

¹⁷⁷ Činnost organizační. Věstník Národní jednoty severočeské, 5, 1905, č. 5 - 6, 135.

¹⁷⁸ Přehled organizací NJS dle sborů, okrsků a místních odborů. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 - 1934. Praha 1935, s. 190 - 200.

¹⁷⁹ SOkA Rychnov n. Kn, fond Archiv města Rychnov n. Kn. inv. č. 858, č. kn. 208. Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1836 - 1940. s. 209, 260.; Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou.

narodil v obci Pecka a od roku 1896 vykonával praxi u JUDr. Smrtky v Rychnově. V roce 1907 se stal poslancem Zemského sněmu. Štemberka byl velkým propagátorem turistiky v Orlických horách. Byl členem odboru turistů, který často pořádal výlety po okolí. Během jeho působení v NJS usilovně podporoval českou menšinu v Rokytnici v Orl. h.. Jeho zásluhou vznikla nejedna česká škola.¹⁸⁰ Oba pánové patřili mezi hlavní představitele menšinové politiky v Orlických horách a mimo jiné vykonávali funkci předsedy IX. sboru NJS.

4. 3. Činnost IX. sboru a místních odborů na Orlicku

Činnost MO byla i zde poměrně široká. Práce odborů v českých krajích se lišila od práce odborů v poněmčených oblastech. Z počátku, než došlo k plnému rozvinutí a ustálení samotné organizace NJS, se MO v českých oblastech na Orlicku omezovala ponejvíce na vybírání příspěvků a pořádání sbírek, které sloužily převážně k potřebám českých menšin. Odbory pořádaly pravidelné členské schůze, valné hromady s doprovodným programem, většinou se jednalo o přednášky na aktuální téma apod. Působení MO v národnostně smíšených oblastech mělo za cíl, aby si české menšiny uvědomily, že nejsou samy, ale naopak že patří k velkému národu českému. MO NJS se po celou dobu své existence staraly o rozvoj národního ducha člověka a k tomu používaly noviny a časopisy. Noviny informovaly lid o novinkách ze světa, věnovaly se národním problémům a rozebíraly poměry a snahy politických stran. V časopisech se pak odrážel život národa, obsahoval ukázky národní literatury a poučné povídky. ÚV

Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 309. Dr. Jan Smrtka žil v letech 1854 – 1899 v Rychnově nad Kněžnou. Po vystudování rychnovského gymnázia odešel na práva do Prahy. Po té krátce působil v Hradci Králové a pak se vrátil do Rychnova, kde působil jako advokát a od roku 1891 byl zvolen rychnovským starostou. Velkým dílem se zasloužil o rozkvět města, na výstavbě železnice Rychnov – Solnice. Během jeho působení byla dostavěna nemocnice, zřízen sirotčinec a spousta dalších věcí. JUDr. *Jan Smrtka mrtev*. Posel z podhoří, 14, 1899, č. 14, s. 1.; *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 290.

¹⁸⁰ SOKA Rychnov n. Kn, fond Archiv města Rychnov n. Kn. inv. č. 858, č. kn. 208. Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1836 – 1940 (Dále jen Kronika Rychnov n. Kn. 1836 - 1940), s. 209, 260.; *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 309. JUDr. Jindřich Štemberka žil v letech 1867 až 1926. Pocházel z okresu Jičín, kde vystudoval tamější gymnázium. Dále studoval práva na UK v Praze a v roce 1896 se přišel do Rychnova n. Kn. jako koncipient v advokátní kanceláři JUDr. Smrtky. Po Smrtkově smrti si zřídil vlastní advokátní kancelář. Byl členem radikálně pokrokové strany a velký propagátor myšlenek T. G. Masaryka. Na konci války se stal členem české státoprávní demokracie. Ačkoliv nebyl rodákem Rychnova n. Kn., byl velkým milovníkem Orlických hor, kde zakládal národní spolky na pomoc českým menšinám. V roce 1919 se stal předsedou Orlické župy turistické. Zasloužil se o vyznačení turistických cest Orlických hor a také měl podíl na stavě Masarykově chatě. Mimo jiné byl členem spolku Máj a vydal básnickou sbírku „Pod horami domov můj“ a studii „Česká hlídka v Orlických horách“.

zasílal odborům zdarma věstník NJS, ale také Národní listy, Vyšehrad, Hospodářské noviny, Český zvěrolékař a spoustu dalších. Odbory zřizovaly nebo pomáhaly zřídit veřejné čítárny, těch ale nebylo mnoho. V roce 1899 jich působilo jen 15 pro celou NJS, a nejvíce jich bylo ve východních Čechách v Chrudimi, Litomyšli a Rychnově n. Kn. Jiné čítárny vznikly v České Třebové a ve vzdálenějším Náchodě. V roce 1900 čítárna v České Třebové disponovala 417 svazky a 89 časopisy.¹⁸¹

Dalším důležitým zdrojem národního vědomí byly a jsou knihovny, které se MO snažily zakládat ve všech obcích. Již v roce 1886 byla zřízena knihovna v Prorubech se 120 publikacemi. V roce 1889 vznikla knihovna v Dlouhé Třebové, která měla k dispozici 94 knih, další v Lukavici (89 knih), v Nepomukách (82 knih), v Pastvinách (97 knih), v Lanšperku (83 knih) a v Říčkách (80 knih). Knihovny byly zřizovány z darů od lidí a na náklady ÚV. Jednou za rok předávaly ÚV odboru knihovnímu zprávy o stavu propůjčených knih. Na žádost odborů byly knihy doplňovány a vyměňovány. Knihovny si vedly zápisy o tom, které publikace byly oblíbené a které naopak, a tyto knihy pak posílaly zpět ÚV a vyměnily za jiné.¹⁸² Z toho vyplývá, že knihovny byly majetkem ÚV a odborům byly pouze zapůjčovány. Tento způsob byl pro MO výhodnější, protože si tím zajistily přísun stále nových knih.¹⁸³ Co se týče IX. sboru, do roku 1900 přibyly knihovny v Lanškrouně, v Králíkách, Hylvátech (část obce Ústí nad Orlicí), Čermné, v Dobrém, Helvíkovicích, Heřmanicích, Klášterci, Kyšperku (dnes Letohrad), Písečné, ve Skuhrově, Slatině, České Třebové, Vamberku, Záchlumí, Zákoutí a Žamberku.¹⁸⁴ Síť knihoven v Orlických horách se každým rokem rozšiřovala. Knihovnu se podařilo zřídit i ve městě Rokytnice v O. h. a dalších. Odbory se také podílely na zřizování knihoven obecních.¹⁸⁵ Za války byla zavedena cenzura veškerého tisku, která postihla převážně český tisk. Z toho důvodu musela řada redakcí přerušit svou činnost.¹⁸⁶ Ochromena byla činnost většiny knihoven NJS. Členové odborů knihy ukrývali u sebe nebo u důvěryhodných Čechů, protože některé knihy mohly být

---

¹⁸¹ *Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 99.* Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 1899. Praha 1899, s. 45 – 46, 50.

¹⁸² *Zpráva jednatelská.* Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 95. Praha 1895, s. 29 – 33.

¹⁸³ NA Praha, fond NJS, kart. 49, inv. č. 46. IX. sbor. Okrsek Ústí nad Orlicí.

¹⁸⁴ *Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za rok 1899 – 1900.* Patnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1899 – 1900. Praha 1900, s. 36 - 38.

¹⁸⁵ *Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 99.* Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty Severočeské za rok 1898 – 1899. Praha 1899, s. 41 - 44.

¹⁸⁶ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918.* Praha 2001, s. 50 - 55.

považovány rakouským státem za protistátní. Po ukončení války, když se MO vzpamatovaly, usilovaly o jejich znovuoobnovení.¹⁸⁷

Největší péči soustředily MO i ÚV, před válkou i po ní, ke školství, jelikož ve výchově mladé české inteligence viděly naději jak pomoci ohroženému českému národu a bojovat proti germanizačním snahám. „*Jednu z nejmocnějších národních snah našich, jest snaha po rozvoji českého školství. Česká škola jest základním kamenem života českých menšin, jest nejlepší zárukou jich budoucnosti.*“ V německých oblastech v pohraničí byly obce, kde české školy chyběly, ačkoliv zde žila nezanedbatelná menšina Čechů. Na Rokytnicku a Králicku byly české děti nuceny docházet do německých škol a v menších obcích se český jazyk zcela vytrácel i z běžné komunikace obyvatel. NJS si uvědomovala nebezpečí úpadku české kultury v těchto oblastech, proto společnými silami MO zakládaly, podporovaly ze svých příspěvků a snažily se rozšiřovat české školy matičné, obecné, pokračovací průmyslové i hospodářské. To jistě si uvědomoval také německý národ, „*a proto tak houževnatě brání se každé české škole v území smíšeném,*“ a v některých místech přerůstal boj národnostní v boj o českou školu. Díky informacím z MO mohl sám ÚV NJS podporovat české děti a často věnoval peněžní obnos na učební pomůcky nebo je sám zakoupil, jako pro školu v Javornici a školní exposituru na Přímu, přispíval i na výlety školní mládeže. NJS se snažila zaopatřovat školní mládež ve všech směrech. Chudým žákům ze smíšeného nebo ohroženého území poskytnul stipendia nebo měsíční podpory k návštěvě středních a odborných škol. MO s ÚV každoročně pořádaly a podporovaly „výstroj vánočních stromečků“ a vánoční nadílku. Do této akce zapojovaly veřejnost, aby obdarovala chudé děti na severu i třeba věcmi, které již nepotřebovali. MO sloužily jako sběrná místa, kam lidé nosili dárky - hračky, cukrovinky, ovoce, vánočky, školní potřeby, pomůcky, knihy, prádlo, látky, obuv, které pak MO rozdělil v ohrožených obcích.¹⁸⁸ Pro zřízení nových škol zakupovaly pozemky. Také v poněmčeném území MO věnovaly větší či menší část svých příspěvků a výnosů ze zábav a přednášek místním českým školám. Dámský odbor v Žamberku a Pasekách zřídil polévkový ústav pro chudé školní děti.¹⁸⁹

Vedle školství věnovala Jednota pozornost národnímu posílení lidu, zejména těch, kteří žili na národnostním pomezí. K tomu sloužily různé slavnosti, ať už se

---

¹⁸⁷ *Činnost knihovny. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934.* Praha 1935, s. 67 – 68.

¹⁸⁸ *Zpráva jednatelská. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 95.* Praha 1895, s. 3 – 4, 12 – 15.

¹⁸⁹ *Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 99. Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 1899.* Praha 1899, s. 24 - 25.

jednalo o významné dny, kdy si připomínali slávu českého národa, nebo šlo čistě o pěstování přátelských vztahů a tedy pořádání tzv. přátelských večerů, zábav, plesů aj. Velmi často byly pořádány přednášky o F. Palackém; dámský odbor v Žamberku v roce 1898 pořádal „*Slavnost Palackého*“ a Mikulášskou zábavu. V České Třebové téhož roku pořádali členové odboru divadelní představení „*Studenti*“, čajový večírek a taneční zábavu. MO v Písečné pořádal dokonce 31. prosince 1898 Silvestrovský večírek. Odbory často organizovaly vycházky po okolí. Četnost těchto akcí se odvíjela podle toho, jak velký odbor byl a jak velký prostor měl, aby se věnoval těmto doprovodným činnostem.¹⁹⁰ MO a ÚV dbaly na to, aby spolkový život na ohroženém severu neutichl.¹⁹¹ Přednášky pořádané MO pro Javornici byly českými obyvateli hojně navštěvovány. Při veřejné členské schůzi v listopadu 1901 si mohli přítomní vyslechnout výchovnou přednášku J. Macháčka „*Dobré vychování základ šťastné budoucnosti*“.¹⁹² Témata přednášek byla na uvážení odborů, nemuselo jít o aktuální téma, často se přednášela historická témata. MO v Doudlebách při uspořádání zábavného večera pozval učitele z Vamberka, který přednášel o selské bouři 1890.¹⁹³ Tyto podpůrné akce pořádaly nejen odbory, ale i samotné okrsky. V roce 1912 žamberecký okrsek svolal schůzi za účelem obnovení činnosti NJS v Kunvaldě, kde přednášel učitel Josef Beran o Národní jednotě severočeské a učitel Antonín Hynek se věnoval tématu žena v domácnosti. Schůze byla úspěšná, v Kunvaldě se přihlásilo 54 členů a byl zvolen nový výbor. Žamberecký okrsek tentýž rok plánoval menšinové manifestační slavnosti v Nekoři s bohatým programem. Na začátku byly podány zprávy o činnosti okrsku a významu žambereckého okrsku v NJS, po obědě se konal průvod obcí s hudbou a alegorickými vozy, následovala přednáška na výletním místě a lidová slavnost s občerstvením, tobolou a kolotočem. A večer odbor pořádal věneček.¹⁹⁴ Jedním z nejlepších prostředků národního rozvoje bylo pořádání divadelních her a některé odbory, jako ve Slatině, Dlouhoňovicích a jiných, disponovaly jevišti.¹⁹⁵ Javornický ochotnický spolek Tyl ochotně spolupracoval s MO pro Javornici a společně pořádal zábavné večery, kde obvykle byl večer zahájen projevem, po němž následovaly

---

¹⁹⁰ *Činnost vzdělávací: divadla a zábavy*. Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 1899. Praha 1899, s. 50 – 59.

¹⁹¹ *Zpráva jednotelská*. Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 95, Praha 1895. s. 16 – 20.

¹⁹² *Z místních odborů*. Věstník Národní jednoty severočeské, 1, 1901, č. 4, s. 83.

¹⁹³ *Z místních odborů*. Věstník Národní jednoty severočeské, 1, 1901, č. 7, s. 148.

¹⁹⁴ NA Praha, fond NJS, kart. 49, inv. č. 46. IX. sbor. Okrsek Žamberk.

¹⁹⁵ *Sborová organizace Národní jednoty severočeské. IX. sbor žamberecko-landškrounský*. Věstník Národní jednoty severočeské, 2, 1902, č. 12, s. 376 – 380.

písňe místního školního sboru a divadelní hra. V prosinci 1901 si ochotnický spolek Tyl nacvičil divadelní frašku „*Tatínkovy juchty*“. Výbornou příležitostí na pořádání doprovodných akcí byly valné hromady odborů.¹⁹⁶ V Lukavici MO při valné hromadě přednášel „*O výrobě ovocného vína a vinného octa*“ a „*Čím jest nám jazyk mateřský a které máme k němu povinnosti*“.¹⁹⁷ Výtěžky ze všech zábav, divadel a přednášek byly většinou odváděny ÚV, který je poté věnoval na podporu českých menšin. NJS se domnívala, že čím větší bude kulturní úroveň českých menšin, tím budou silnější jejich pozice vůči Němcům.

Během první světové války došlo k narušení činnosti IX. sboru a některé odbory i zanikly. Dalo by se říct, že NJS měla po válce více práce než za Rakouska – Uherska. NJS narážela na nepochopení lidí pro české menšiny, kteří si mnohdy neuvědomovali, že situace hraničářů na severu byla stejná, ne-li horší. Jednota a odbory pořádaly neustálé sjezdy, manifestace, při kterých upozorňovaly na špatné životní podmínky hraničářů.¹⁹⁸ IX. sbor i celý spolek sledoval po válce hlavní cíl, a to obnovit práci a přivést k životu MO. Dne 20. března 1921 se v Ústí nad Orlicí konal sjezd IX. sboru, kam dorazili zástupci lanškrounského, ústeckého, žambereckého a rychnovského okrsku. ÚV zastupovali Alois Sojka-Sokolovič a Antonín Zvěřina, kteří referovali o situaci českých menšin, o vývoji celkové politické situace a o vyhlídkách do budoucnosti. Cílem schůze bylo zorganizování a znovuvybudování okrsků a všech původních odborů. Na jednání přijelo jen 21 zástupců MO, zbytek odborů byly stále nečinné.¹⁹⁹ Na shromáždění jednotlivé okrsky podaly zprávy o tamějších poměrech a na jejich základě bylo vydáno prohlášení zaslané ÚV v Praze. Během schůze si zástupci okrsků IX. sboru stěžovali na pasivitu vlády v otázkách českých menšin. Většina konstatovala, že v době sčítání obyvatel byli občané české národnosti opět vystaveni německým machinacím, výsledky byly zmanipulovány a spousta Čechů se opět nepřihlásila ke svému národu. Poměry Čechů v Orlických horách zůstaly nezměněny, stále museli čelit šikanám a hospodářskému nátlaku Němců.²⁰⁰ Například Ústecký odbor referoval o obci Černovír, kde se během sčítání lidu nepřihlásil ani jeden Čech. Lanškrounský okrsek si stěžoval na poměry v místní škole. Dále žaloval na zneužívání a podvody personálu na úřadu, který jménem okresního hejtmana Dreiera podepisoval

¹⁹⁶ *Z místních odborů*. Věstník Národní jednoty severočeské, 1, 1901, č. 4, s. 83.

¹⁹⁷ *Z místních odborů*. Věstník Národní jednoty severočeské, 1, 1901, č. 3, s. 64.

¹⁹⁸ *Organizace*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 25 – 29.

¹⁹⁹ NA Praha, fond NJS, kart. č. 49, inv. č. 46. IX. sbor. Zpráva o sjezdu IX. sboru.

²⁰⁰ NA Praha, fond NJS, kart. č. 49, inv. č. 46. IX. sbor. Prohlášení IX. sboru NJS.

věci, které on neschválil. Okrsek požadoval, aby místní továrna, která byla stále pod vlivem Němců, byla zestátněna.²⁰¹ IX. sbor tímto prohlášením žádal ÚV, aby se u vlády zasadil o výměnu a dosazení úředníků v poněmčeném území, kteří ovládali státní jazyk a byli uvědomělými Čechy. Dále žádal o zestátnění policie a reorganizování Jednoty. Důraz také kladl na pozemkovou reformu, od které si sliboval zlepšení hospodářské situace Čechů na severu.²⁰² Podobných prohlášení k československé vládě vznikla celá řada. V některých městech došlo k nápravě věcí podle NJS, v některých se situace nezměnila, Němci stále stáli v čele obcí a jejich znalost českého jazyka byla vágní.

Po stránce organizační se IX. sboru poměrně dobře dařilo probouzet MO k životu, v roce 1927 působilo v této oblasti 53 MO NJS. Situace hraničářů byla, až na malé úspěchy, stejná. NJS nepřestala bojovat za lepší podmínky. Během dalšího sčítání se přihlásilo zase o něco více Čechů, ze všech sil podporovala české děti a české školy a na přelomu 20. a 30. let bojovala proti zemědělské krizi, která zasáhla hraničáře.²⁰³

Pozemkovému fondu NJS se za 50 let činnosti podařilo vykoupit řadu nemovitostí a pozemků od Němců, ve snaze oslabit jejich postavení v poněmčených městech. V oblasti IX. sboru se jednalo o dům čp. 58 v Těchoníně, který vykoupila v roce 1904. V roce 1906 čp. 53, prodáno Čechům v roce 1922, čp. 50, prodáno 1920, čp. 56, prodáno 1925. V roce 1907 koupila NJS dům v Hylvátech čp. 108. V roce 1908 zakoupila pozemek v Hylvátech a prodán 1926. V roce 1909 čp. 199 v Lanškrouně, čp. 153 v Hylvátech. V roce 1910 čp. 154 v Hylvátech. V roce 1912 čp. 103 Těchonín, čp. 103 v Těchoníně. V roce 1922 čp. 154 Rokytnice v Orl. h., prodán 1929. V roce 1930 čp. 26 v Deštné. Roku 1928 čp. 98 v Černovíru, čp. 59 v Mladkově. 1931 zakoupen pozemek v Králíkách, 1933 pozemek v Mladkově.²⁰⁴

Práce Žamberecko-lanškrounského sboru vycházela z činnosti jednotlivých okrsků a jejich MO. Každý okrsek se scházel na pravidelných schůzích a projednával záležitosti, se kterými přišly MO. Na sklonku války se NJS připravovala na vyhlášení samostatné republiky. Ústecký okrsek si vyžádal 19. října 1918 svolání schůze IX. Důvodem byly články, které se objevovaly v českém tisku, např. Maják, Lidové noviny, kde se psalo o menšinové otázce. Autor článku se vyjádřil takto: „*Naším zájmem jest, abychom měli pokud možno nejméně cizích elementů. Nepotřebujeme Aše, ani Chebu,*

²⁰¹ Tamtéž, Zpráva o sjezdu IX. sboru.

²⁰² Tamtéž, Prohlášení IX. sboru NJS.

²⁰³ *Organizace*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 25 – 29.

²⁰⁴ *Přehled výkupu nemovitostí a půdy z rukou německých za 50 let činnosti NJS*. Zpráva o činnosti Národní Jednoty Severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935. s. 73 – 75.

ani Rumburku a Šluknova, ani Frýdlandu, snad i Broumova a severozápadní části opavského Slezska bychom se vzdali, ...“ Členové okrsku jeho názor považovali za scestný a absurdní. Ústecký okrsek chtěl manifestovat proti těmto názorům a na svolané schůzi IX. sboru měla být proklamovaná vůle příslušnosti Orlických menšin k novému československému státu.²⁰⁵

Rychnovsko-kostelecký okrsek se po skončení války zabýval obnovením organizace NJS, vyřizoval zaslané žádosti, řešil nečinnost odborů ve městech i na venkově a úpadek zájmu o menšiny. Nejvíce se okrsek věnoval vánočním nadílkám pro české děti v Rokytnici v Orl. h. a Bartošovicích.²⁰⁶

Lanškrounský okrsek také od roku 1920 usiloval o znovuoživení okrsku a jeho odborů. Tehdy byly aktivní odbory Lanškroun, Dolní a Horní Heřmanice, Rýdrovice, Výprachtice, Čenkovice, Orlička, Horní Třešňovec, Herbortice, Čermná a Bystřec. Nové předsednictvo okrsku bylo ustanoveno v září 1921, předsedou se stal Jaroslav Vojtíšek, místopředsedou Josef Pleva a jednatelem byl František Mervík. Lanškroun dále řešil problém dominance německé menšiny, kdy vyhlášky byly vyvěšovány pouze v jazyce německém, a žádal ÚV o pomoc a zjednání nápravy.²⁰⁷ Podobné problémy řešily i ostatní okrsky.

Z činnosti sboru je vidět, že hlavní zájem se soustředil na podporu české menšiny na Rokytnicku, proto budu pozornost směřovat hlavně tímto směrem.

---

²⁰⁵ NA Praha, fond NJS, kart. 49, inv. č. 46. IX. sbor. Okrsek Ústí nad Orlicí.

²⁰⁶ Tamtéž, Okrsek rychnovsko-kostelecký.

²⁰⁷ Tamtéž, Okrsek Lanškrounský.

5. Rychnovsko-kostelecký okrsek NJS

5. 1. Charakteristika Rychnovsko-kosteleckého okrsku

Rychnovsko-kostelecký okrsek spadl pod IX. sbor NJS. Později se název okrsku zkracoval jen na rychnovský okrsek, jestli došlo k oficiální změně názvu, nevíme jistě. Je možné, že činnost MO v Rychnově n. Kn. byla silnější a aktivnější, a tak jednoduše MO v Rychnově n. Kn. zastínil odbor v Kostelci. Jak uvidíme dále, odbor v Rychnově n. Kn. byl největším z okrsku a také velmi čilým. Spíše se přikláním k tomu, že šlo jen o zkrácenou formu, jelikož v některých v zápisech se stále užíval celý název rychnovsko-kostelecký okrsek. Rychnovsko-kostelecký okrsek v podstatě kopíroval tehdejší okresy Rychnov n. Kn. a Kostelec n. O., které tvořily spíše oblast Podorlicka. Přesné datum vzniku tohoto okrsku neznáme, ale vzhledem k tomu, že od roku 1898 probíhaly návrhy na decentralizaci NJS a v roce 1901 došlo k vytvoření struktury, která se již zásadněji neměnila, můžeme předpokládat, že založení rychnovsko-kosteleckého okrsku se uskutečnilo přibližně ve stejné době, jako byl ustanoven IX. sbor NJS, a to v roce 1902. Bohužel záznamů o činnosti samotného sboru se dochovalo velmi málo.

Na počátku 20. století zahrnoval rychnovsko-kostelecký okrsek okolo 10 MO v Javornici, Lukavici, Rychnově n. Kn., Vamberku, Rovni, Doudlebách, Kostelci, Záměli, Potštejně, Týništi a Voděradech. V průběhu let přibýly další odbory.²⁰⁸ Již v roce 1914 tvořilo okrsek 22 odborů (nově přibýly odbory v Lupenici, Skuhrově, Solnici, Dubí, Chlenech, Ličně, Petrovicích, Polomy ...). Rychnovsko-kostelecký okrsek měl před válkou přibližně 1700 členů. Během války nastal velký úbytek členů, ale v období 20. let 20. století se zase postupně zvyšoval.²⁰⁹ Funkci předsedy okrsku vykonával učitel Josef Macháček. V tomto roce byl k rychnovskému okrsku přidělen také MO NJS Rokytnice v Orl. h., na který měl dohlížet. V okrsku mělo šest odborů k dispozici knihovny, časopisy odebíralo 13 odborů. Okrsek dohlížel nejenom na činnost odboru, ale také na vánoční nadílky a rozdělování finančních podpor. Vedl evidenci kulturní činnosti odborů, které pořádaly různé hudební večírky, plesy, věnečky, Mikulášské zábavy apod.²¹⁰ Sám okrsek pořádal řadu vzdělávacích přednášek.

---

²⁰⁸ *Sborová organizace Národní jednoty severočeské. IX. sbor žamberecko-landškrounský.* Věstník Národní jednoty severočeské, 2, 1902, č. 12, s. 376 – 380.

²⁰⁹ *Statistika členů N.J.S.* Posel z Podhoří, 28, 18. 10. 1913, č. 42, s. 2-3.

²¹⁰ *Rychnov nad Kněžnou. Z Doudleb.* Posel z Podhoří, 29, 27. 6. 1914, č. 26, s. 4.

Výbor okrsku musel spravovat a shromažďovat veškeré finance ze všech odborů a odvádět část příspěvků pro ÚV NJS v Praze. Zabýval se hlavně záležitostmi českých menšin v Liberku a Rokytnici v Orl. h. Dále projednával vytvoření nových MO, o které usilovali v Merklovicích, Černíkovicích, Slemeně-Synkově, Častolovicích atd. Na valných schůzích se scházeli zástupci jednotlivých odborů a jednali o tom, jak si okrsek vede ve své činnosti a jaké jsou úkoly na další rok. Schůze se pořádaly na různých místech, vždy v nějaké spolkové místnosti místního odboru.²¹¹

Po vzniku Republiky rychnovsko-kostelecký okrsek nejprve usiloval o obnovení organizace NJS. Funkci předsedy okrsku na počátku 20. let vykonával Jan Vrba z Doudleb, místopředsedy byli pan Nuc a Antonín Koblic, jednatelem František Obst a pokladníkem Jan Ešpandr. V této době musel okrsek řešit problém nečinnosti odborů, které za války byly rozpuštěny, proto je vyzýval k svolání valné schůze a podání zprávy okrsku. Ještě před válkou zahrnoval přes 20 odborů, nyní bylo aktivních asi 10 MO. Možným problémem nečinnosti byla ztráta členů za války, a proto nebylo možné je znovu obnovit. Takový případ byl řešen ve Voděradech, kde navíc po založení spolku Orla a Sokola už nebyla naděje na zřízení MO NJS. V roce 1921 na vyzvání okrsku podaly zprávu o své činnosti či nečinnosti odbory v Doudlebách, Solnici, Skuhrově, Vamberce, Potštejně, Lupenici a Rychnově n. Kn.²¹²

Po roce 1918 byla činnost okrsku stejná jako v předešlých letech. Nejvíce se okrsek věnoval rozvoji a podpoře školství. Přispíval na vánoční nadílky pro české děti v Rokytnici v Orl. h., v Liberku a Bartošovicích, pomáhal při stavbě českých škol.²¹³ Každý rok věnoval bohatou nadílku pro děti z českých škol, kam ve spolupráci se Sokolem rozdával dětem obuv, obleky a jiné oblečení. Vytvořili sbírku, kam lidé měli posílat nepotřebné věci pro chudé děti jako různé školní potřeby, hračky a jiné použité věci.²¹⁴ Nejvýkonnějším odborem byl Vamberk, který byl také na podzim 1920 požádán, aby pro tento rok převzal starost o vánoční nadílky v Rokytnici v Orl. h. a Bartošovicích. V těchto záležitostech MO Vamberk spolupracoval s ÚMŠ, Sokolem a učitelskou jednotou Komenský. Pro tento rok se Vamberku podařilo získat 8 371,25 K. Samotný rychnovsko-kostelecký okrsek věnoval pro tento účel částku 1 500 K. V roce

---

²¹¹ *Rychnov nad Kněžnou. Z Doudleb.* Posel z Podhoří, 29, 4. 7. 1914, č. 27, s. 3.

²¹² NA Praha, fond NJS, karton č. 49, inv. č. 46. *Zápisy valných hromad Rychnovsko-kosteleckého okrsku.*

²¹³ Tamtéž, *Okrsek Rychnovsko-Kostelecký. Zpráva o schůzi důvěrníků okrsku Rychnovsko-Kosteleckého Národní Jednoty Severočeské.*

²¹⁴ *Z Liberka.* Posel z Podhoří, 25, 22. 1. 1910, č. 3, s. 3.

1923 se o vánoční nadílku u rychnovsko-kosteleckého okrsku přihlásila také menšina v Klášterci nad Orlicí. Na české děti pamatovaly MO každý rok.²¹⁵

5. 2. Historie města Rychnov nad Kněžnou

Město Rychnov nad Kněžnou se nachází v podhůří Orlických hor. První písemná zmínka pochází z roku 1258, v té době král Přemysl II. Otakar daroval Heřmanovi z Drnholce území okolo řeky Kněžné. Heřmana z Drnholce považujeme za zakladatele rychnovského panství. Právě za jeho panování získal Rychnov n. Kn. městská privilegia, ale kdy přesně k tomu došlo, nevíme. Ve 14. století spravovali panství vnukové Heřmana z Drnholce Jetřich, Albrecht a Heřman. Páni z Drnholce rychnovské panství prodali roku 1497 Vilémovi z Pernštejna. Po Vilémově smrti přešlo panství na jeho syny, nejprve na Vojtěcha, který ale nezanechal mužského potomka, tak Rychnov n. Kn. spravoval Jan z Pernštejna. Pernštejnové v Rychnově n. Kn. vládli do roku 1556, kdy rychnovské panství spolu s potštejnským a litickým zakoupil Arnošt, falckrabě rýnský. Arnošt, syn Albrechta IV. Bavorského, byl vzdělaný, bohatý a přísný muž katolického vyznání. Po jeho smrti přešel Rychnov n. Kn. do rukou českých panovníků (Ferdinanda I., Maxmiliána II. a Rudolfa II.) na 17 let jako královská odúmrť. Rudolf II. panství prodal v roce 1577 Burianovi Trčkovi z Lípy. Burian Trčka byl podkomoří a císařský rada, mimo jiné vlastnil také Světlou nad Sázavou. Trčka si dobře vedl v hospodářství a od Rudolfa II. si vymohl třetí výroční trh. Rychnovské panství vlastnil deset let a pak jej prodal Kryštofovi st. Betengelovi z Neyenperka. Kryštof Betengel nechal postavit i kostel Nejsvětější Trojice. Za jejich působení byla dokončena také zvonice, kde se nachází třetí největší zvon v Čechách. V roce 1623 byl majetek Betenglům zkonfiskován kvůli podpoře stavovského odboje. Rychnovské panství v té době tvořil zámek, pivovar a poplužní dvory.²¹⁶

Nejvýznamnějšími majiteli Rychnova n. Kn. byli páni z rodu Kolowratů. Albrecht Libštejnský z Kolowrat, královský místodržící, zakoupil panství roku 1640, a tato větev ho držela do roku 1861. Jeho syn František Karel I. nechal postavit nový

---

²¹⁵ NA Praha fond NJS, karton č. 49, inv. č. 46. IX. sbor. *Okrsek Rychnovsko-Kostelecký. Zpráva o schůzi důvěrníků okrsku Rychnovsko-Kosteleckého Národní Jednoty Severočeské.*

²¹⁶ Rychnovské panství tvořily dvory ve Lhotce, Dobřínově a Dubně, městečko Rychmberk, vsi Dobřínov, Dubno, Dlouhá Ves, Jedlina, Lhotka, Lipovka, Lukavice, Habrová, Meziříčí, Javornice, Hláška, Kačerov Rampuš, Bělá, Popelov, Proruba a Nebeská Rybná.

zámek a přestavit kostel Nejsvětější Trojice. Za jejich působení bylo panství rozšířeno o Říčky, Zdobnici, Peklo, Vamberk, Roveň, Lupenici atd. Nástupce Františka Karla I. byl František Karel II., který nechal na zámku přistavit druhé patro a postranní věže, dostavěl piaristickou kolej a jízďárnu. Po jeho smrti panství převzal František Josef I., následoval Františka Josef II. a od roku 1816 spravoval majetek František Antonín z Kolowrat. František Antonín byl významnou osobností Rychnova n. Kn., působil jako nejvyšší předseda zemské vlády v Čechách, rakouský ministr vnitra, spoluzakladatel Národního muzea. Staral se o rozvoj celého panství a rozkvět samotného města. Rychnovské panství v té době patřilo k největším ve východních Čechách. Hrabě František Antonín neměl dědice, a tak se majitelem stal Jan Karel Nepomuk Krakowský z Kolowrat, vlastenec a správce Matice české, který finančně podporoval Boženu Němcovou a další české spisovatele i rychnovské ochotníky. Dalším významným vlastencem, ochráncem češtiny a mecenášem byl Zdeněk z Kolowrat. Ten nechal upravit rychnovský i černíkovický zámek a od roku 1889 užíval přídomek Libštejnský. Byl jmenován čestným členem ochotnického sdružení Tyl.²¹⁷ V této době již rozvíjela svou činnost v Rychnově n. Kn. a okolí Národní jednota severočeská. Na přelomu 19. a 20. století zde působila celá řada spolků. Již v roce 1886 existovalo v Rychnově n. Kn. 16 spolků a jejich počet ještě rostl. Jednalo se na příklad o Občanskou besedu, řemeslnickou besedu, Sokol, ÚMŠ, spolek sv. Ludmily, Klub českých turistů, divadelní jednota Tyl apod.²¹⁸ Dále vznikly Orličan (Akademický spolek českého studentstva pohoří orlického), Komenský (Učitelská jednota školního okresu Rychnov n. Kn.) a řada družstev. Jejich až nadbytečný počet způsobil na počátku 20. století úpadek spolkového života. Spolková práce lidem zevšednila, a tak projevovali menší zájem o návštěvu spolků.²¹⁹

V letech 1901 až 1934, spravoval panství Bohuslav Krakowský-Libštejnský z Kolowrat a po něm se ujal panství Zdeněk ml. Krakowský-Libštejnský z Kolowrat. Majetek Kolowratů byl po válce znárodněn, ale v 90. letech jim byl vrácen zpět a současným majitelem je Egon Kolowrat Krakowský-Libštejnský.²²⁰

---

²¹⁷ IMLAUF, Lubomír; FRÝZEK, Jiří. *Rychnov nad Kněžnou 1258-2008: 750 let od první písemné zmínky*. Nové Město nad Metují 2008. s. 97 – 104.

²¹⁸ *Požehnání spolkové*. Posel z Podhoří, 1, 17. 4. 1886, č. 16, s. 2.

²¹⁹ *Teď u nás*. Posel z Podhoří, 24, 6. 3. 1909, č. 10, s. 2-3.

²²⁰ IMLAUF, L; FRÝZEK, J. *Rychnov nad Kněžnou 1258-2008*. Nové Město nad Metují 2008. s. 97 – 104.

5. 3. Vznik a organizace odboru v Rychnově n. Kn.

Rychnovský odbor NJS vznikl v této oblasti jako jeden z prvních a stal se základem rychnovsko-kosteleckého okrsku. Zřízení MO v Rychnově n. Kn. bylo ústředím NJS povoleno již v roce 1885.²²¹ K samotnému ustanovení došlo až při ustanovující schůzi pořádané dne 1. července roku 1886. O jeho založení se zasloužil delegát ÚV JUDr. Bohdan Franta, tajemník zemského výboru, který vznik spolku propagoval. První schůze se konala v místnostech Občanské besedy, kde se radili o zřízení MO NJS. Úkolem odboru bylo: „*bojovati proti valícimu se na nás germanismu z říše*“.²²² Podmínkou pro založení odboru byl minimální počet 20 členů a k MO v Rychnově n. Kn. se na začátku přihlásilo 22 členů. Na první schůzi byli přijímáni noví členové a proběhla volba výboru odboru. Každý odbor byl řízen voleným výborem, kde nejvýše stál předseda. V čele rychnovského odboru se od počátku vystříдалo několik osobností. Prvním předsedou se stal JUDr. Jan Smrtka. Po jeho smrti 1899 byl zvolen předsedou pan Rathouský, který byl ve funkci jen několik let a v roce 1904 byl na jeho místo zvolen učitel Josef Macháček, který tuto funkci zastával až do roku 1910.²²³ Po J. Macháčkovi vykonával funkci po deset let Antonín Svoboda. V roce 1920 byl předsedou zvolen MUDr. Vladimír Musil, primář okresní nemocnice, který před tím několik let vykonával funkci jednatele a místopředsedy. Vladimír Musil setrval v této funkci až do zániku rychnovského odboru NJS. Místopředsedou v tom roce byl zvolen Ladislav Sýkora, jednatelkou Marie Frišová a pokladní Marie Stehlíčková.²²⁴ V roce 1922 se místopředsedou stal Josef Beran, řídicí učitel, který se zasloužil o českou školu v Rokytnici v Orl. h. a velmi se podílel na rozvoji menšinové práce.²²⁵ Za svou obětavou práci pro hraničáře si v roce 1926 vysloužil čestnou plaketu.²²⁶

Odbor se scházel ve spolkových místnostech Národního domu, kde pořádal pravidelné valné schůze. Program takové schůze měl většinou stejný průběh. Schůzi zahajoval předseda odboru a následovalo čtení zprávy z minulé valné schůze a její schválení, dále byla čtena zpráva jednatele a pokladní. Pak proběhla volba výboru,

---

²²¹ *Přehled organizací NJS dle sborů, okrsků a místních odborů. Zpráva o činnosti Národní Jednoty Severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935, s. 193 – 194.*

²²² *Národní jednota severočeská. Posel z Podhoří, 1, 2. 1. 1886, č. 27, s. 2.*

²²³ *Místní odbor N.J.S. Posel z Podhoří, 15, 10. 2. 1900, č. 6, s. 2.; Místní odbor N.J.S. Posel z Podhoří, 15, 3. 2. 1900, č. 5, s. 3.; Českému lidu v pohoří Orlickém. Posel z Podhoří, 19, 6. 2. 1904, č. 6, s. 1-2.*

²²⁴ *Výbor odboru Národní Jednoty Severočeské. Posel z Podhoří, 35, 26. 3. 1920, č. 13, s. 2.*

²²⁵ *Vánoční nadílka pro Rokytnici. Posel z Podhoří, 27, 17. 3. 1923, č. 11, s. 3.*

²²⁶ *Z odboru Národní jednoty severočeské. Posel z Podhoří, 40, 13. 3. 1926, č. 11, s. 2.*

jejich náhradníků. Na závěr následovaly volné návrhy členů.²²⁷ Od 20. let se také schůze valných hromad MO v Rychnově n. Kn. konaly v hostinci pana Bohuše Rottra.²²⁸

Členské schůze se obvykle konaly každé první úterý v měsíci. Součástí schůzí byly vzdělávací a informativní přednášky pro členy i veřejnost. O národní povznesení rychnovské veřejnosti se velmi zasloužil jednatel Dr. Krejčí různými přednáškami na téma „*O národní hrdosti*“, která nakonec byla i publikována na náklady NJS. Po panu Krejčím byl jednatelem zvolen Antonín Svoboda, který se později stal i předsedou odboru. Antonín Svoboda působil již v Řemeslnické besedě, kde publikoval české řemeslnické názvosloví. Rozvoj spolku byl zajišťován pořádáním zábav, pěveckých vystoupení i společenských her, které se stávaly oblíbené u veřejnosti. MO v Rychnově n. Kn. měl zájem na tom, aby se síť odborů v okolí rozšiřovala, a proto stál u zrodu dalších odborů rychnovsko-kosteleckého okrsku v Dobrém, Kostelci n. O., Lukavici, ve Vamberku aj.²²⁹ V roce 1888 měl odbor 46 členů.²³⁰ Díky aktivitám spolku přicházeli noví a noví členové, v roce 1897 měl odbor 164 členů a nadcházející rok se počet zvýšil ještě na 203.²³¹ Na počátku 20. století se počet členů nijak zvlášť neměnil a pohyboval se kolem 200 členů.²³² V roce 1924 odbor zaznamenal výrazný růst, měl celkem 450 členů, a v roce 1925 dosahoval největšího počtu členů za celou dobu působení a to 466. Následující roky jejich počet měl spíše klesající tendenci.²³³ Odbor NJS v Rychnově n. Kn. patřil k nejsilnějším a velmi aktivním v rychnovsko-kosteleckém okrsku, plně se věnoval menšinové práci. Přesto se o jeho činnosti mnoho nedochovalo.

Příjmy odboru tvořily členské příspěvky, dary od osob a podniků a různé sbírky na podporu činnosti. Odbor v Rychnově n. Kn. svými příspěvky podporovala a přispívala řada institucí jako Občanská záložna, Městská spořitelna, obecní i okresní zastupitelstvo, ochotnické spolky Tyl, Řemeslnická beseda a Sokol. Odbory NJS mívaly také v hostincích umístěné pokladničky, kam občané mohli při návštěvě hostince přispět

---

²²⁷ *Místní odbor Nár. Jednoty Severočeské*. Posel z Podhoří, 34, 22. 2. 1919, č. 8, s. 2.; *Řádná valná hromada*. Posel z Podhoří, 34, 23. 8. 1919, č. 7, s. 1.

²²⁸ *Valná hromada místního odboru Nár. Jednoty severočeské v Rychnově n. Kn.* Posel z Podhoří, 28, 8. 3. 1924, č. 10, s. 2.

²²⁹ SOKA Rychnov n. Kn., *Kronika Rychnov n. Kn. 1836 – 1940*, s. 137 – 138.

²³⁰ *Severočeská národní jednota*. Posel z Podhoří, 3, 24. 3. 1888, č. 13, s. 2.

²³¹ SOKA Rychnov n. Kn., *Kronika Rychnov n. Kn. 1836 - 1940*, s. 137 – 138.

²³² *Rychnov nad Kněžnou. Z Doudleb*. Posel z Podhoří, 29, 27. 6. 1914, č. 26, s. 4.

²³³ *Z místního odboru Nár. jednoty severočeské v Rychnově n. Kn.* Posel z Podhoří 28, 29. 3. 1924, č. 13, s. 2.; *Z místního odboru Nár. jedn. severočeské*. Posel z Podhoří, 29, 21. 3. 1925, č. 12, s. 2.

a pomoci Čechům na severu. Výtěžek z těchto sbírek odbor věnoval na stavbu českých škol, na koupi pozemků a domů, na knihovny, učební pomůcky pro děti aj.²³⁴

5. 3. 1. Činnost MO v Rychnově n. Kn.

Samotná NJS pro svou práci potřebovala co nejvíce lidí, kteří by byli ochotni podporovat její činnost a své spoluobčany v pohraničí. A v tom také spočívala celá práce NJS, vzbudit u lidí národní cítění, popřípadě soucit. Proto nejprve vznikaly odbory v českých městech, kde česká společnost nebyla zastrašována Němci a spolek zde mohl rozvinout svou činnost a získat nové členy. Odbory NJS si předcházely občany v daném městě, kteří pak přispívali na sbírky pro české menšiny. Odbor v Rychnově n. Kn. občany založil v roce 1897 a při té příležitosti pořádal 9. října 1898 výstavu českých časopisů.²³⁵ Odbor pro své členy odebíral časopisy *Naše menšiny* a *Stráž severu*.²³⁶ MO v Rychnově n. Kn. se podílel na rozvoji přátelských styků veřejnosti prostřednictvím zábavných večerů, divadelních představení a jiných kulturních akcí. Tyto akce byly většinou konány za účelem sbírky. Rychnovský odbor při svolání pravidelné valné hromady a po splnění důležitých náležitostí mnohdy pořádal zábavy bohaté na hudební, pěvecká představení se společenskými hrami, které byly oblíbené u veřejnosti.²³⁷ V roce 1898 uspořádal výstavu pohlednic F. M. Pelcla, významného rodáka, českého historika a vlastence.²³⁸

Činnost odboru sledovala několik cílů. Jeden z nich jsem již jmenovala, získávat nové členy a zároveň posilovat jejich národní sebevědomí. Dalším cílem bylo shánění financí na kulturní akce, vybírání příspěvků a darů na podporu českých menšin v okolních obcích. Pochopitelně se rychnovský odbor nejvíce zaměřoval na ohrožená města v okolí, kde české obyvatelstvo muselo hájit své pozice proti Němcům. V poněmčených oblastech v průběhu let zřizoval pro tamější české obyvatelstvo knihovny. Z přičinění rychnovského MO vznikla například v roce 1889 knihovna v Lukavici, která

---

²³⁴ *Místní odbor Nár. Jed. Severočeské*. Posel z Podhoří, 26, 11. 2. 1911, č. 6, s. 2 - 3.; *Místní odbor N.J.S.* Posel z Podhoří, 28, 8. 3. 1913, č. 10, s. 2.

²³⁵ *Zpráva o činnosti Národní Jednoty Severočeské za rok 1898 – 99*. Čtrnáctá výroční zpráva Národní Jednoty Severočeské za rok 1898 – 1899. Praha 1899, s. 45 – 46, 50.

²³⁶ *Z místního odboru Nár. jedn. severočeské*. Posel z Podhoří, 29, 21. 3. 1925, č. 12, s. 2.

²³⁷ *Z místních odborů*. Věstník Národní Jednoty Severočeské, 1, 1901, č. 4, s. 83.

²³⁸ SOkA Rychnov n. Kn., *Kronika Rychnov n. Kn. 1836 - 1940*, s. 137 – 138.

měla k dispozici 89 děl. V roce 1894 se odboru v Rychnově n. Kn. podařilo zřídit knihovny pro Přím, Zákoutí a Hrádek.²³⁹

Rok 1910 byl významným jubilejním rokem pro celý spolek. NJS oslavovala 25 let činnosti. IX. sbor NJS se rozhodl uspořádat krajinský sjezd na oslavu jubilea NJS. Po dohodě s ostatními sbory bylo domluveno místo konání sjezdu v Rychnově n. Kn. Tím připadl na rychnovský odbor velký úkol spojený se spoustou organizačních věcí. Dne 22. května pořádal MO v Rychnově n. Kn. výborový sjezd ke společné poradě ohledně jubilejní sbírky a plánovaného sjezdu, na který dorazila řada místních i okolních spolků a MO NJS z okolí. Sjezd zahájil předseda MO Antonín Svoboda a přivítal starostu města, předsedu IX. sboru J. Štemberka, předsedu rychnovsko-kosteleckého okrsku J. Macháčka a všechny zástupce MO NJS. Slovo si vzal J. Štemberka, který se pokusil nastínit podobu krajinského sjezdu a byl jmenován pracovní výbor.²⁴⁰ Sjezd se konal ve dnech 6. – 8. srpna roku 1910 za účasti VII., IX., X. sboru a některých okrsků z VIII. sboru.²⁴¹ Nejprve byla v sobotu zahájena pracovní schůze ve spolkové místnosti MO NJS v Národním domě, v neděli se uskutečnila slavnostní manifestační schůze, kde promluvil starosta NJS Jindřich Nechanský a předseda IX. sboru J. Štemberka, učitel J. Macháček a další. V pondělí byl na programu výlet vlakem do Kvasin a pak šli pěšky do Skuhrova a navštívili českou menšinu v Lomech.²⁴² Cílem jubilejní sbírky bylo pomoc zaplatit dluhy Jednoty, které vznikly kvůli zakoupení mnoha nemovitostí ve prospěch Čechů, a samotné příjmy nestačily pokrýt celý dluh.²⁴³ Dne 17. srpna 1913 uspořádal MO společně s odbory matičními menšinovou slavnost.²⁴⁴ Menší oslavy probíhaly také v jednotlivých městech. Národní slavnost uspořádaly například MO v Solnici s nově vzniklým MO v Kvasinách za součinnosti všech spolků ze Solnice. Na programu byla slavnostní řeč, hudební vystoupení, divadelní představení a tombola.²⁴⁵

Úkolem odboru bylo zlepšení hospodářské situace Čechů. Jednou z možností, jak tohoto cíle dosáhnout, bylo zajistit koupi bytů, domů a pozemků, aby neskončily v rukou Němců. Zakoupené nemovitosti pak nabízeli k prodeji Čechů, pro které

---

²³⁹ *Zpráva jednatelská*. Desátá výroční zpráva Národní Jednoty Severočeské za rok 1894 – 95. Praha 1895, s. 29 – 33.

²⁴⁰ *Výborový sjezd*. Posel z Podhoří, 25, 28. 5. 1910, č. 21, s. 2.

²⁴¹ *Do Pohoří Orlického*. Posel z Podhoří, 25, 7. 4. 1910, č. 18, s. 2.

²⁴² SOKA Rychnov n. Kn., *Kronika Rychnov n. Kn. 1836 – 1940*, s. 137 – 138.; *Krajinský sjezd Národní Jednoty Severočeské v Rychnově n. K.* Posel z Podhoří, 25, 11. 6. 1910, č. 23, s. 2.

²⁴³ *Váženému občanstvu rychnovskému*. Posel z Podhoří, 25, 2. 7. 1910, č. 26, s. 1.

²⁴⁴ SOKA Rychnov n. Kn., *Kronika Rychnov n. Kn. 1836 – 1940*, s. 137 – 138.

²⁴⁵ *Národní slavnost*. Posel z Podhoří, 25, 25. 6. 1910, č. 25, s. 2-3.; *Jubilejní krajinský sjezd NJS*. Posel z Podhoří, 25, 13. 8. 1910, č. 32, s. 2.

zprostředkovali levné půjčky. V případě špatných sociálních podmínek byly pro české menšiny stavěny byty, kde by mohli bydlet za minimální nájemné.²⁴⁶ Za účelem povznést umírající hospodářství v Orlických horách se hledal odbyt pro podomácku vyrobené zboží, které bylo nabízeno v českých městech. Členky Růžena Čermáková a Amálie Včeláková se snažily zajistit odbyt pro háčkované práce v Rychnově n. Kn., Javornici aj.²⁴⁷

Za 1. světové války, zprávy o činnosti odboru NJS v Rychnově n. Kn. utichly. Válka výrazně zasáhla do každodenního života lidí. Muži a tedy i členové Jednoty byli odváděni na frontu. Veřejná práce spolku byla zastavena.²⁴⁸ Už tak špatné hospodářství bylo ještě zatížené válečnými potřebami.

MO v Rychnově n. Kn. oficiálně zahájil svou činnost po vyhlášení Československé republiky.²⁴⁹ Po obnovení své činnosti bylo prioritou zlepšit finanční situaci odboru, aby mohl podporovat české menšiny a pořádat různé akce. Za tím účelem pořádal dvakrát ročně tzv. květinové dny. Květinový den byla charitativní sbírka, která měla pomoci vdovám, sirotkům a chudým lidem. Tato forma sbírek se uplatila již za války.²⁵⁰ Cílem takového dne bylo upozornit veřejnost na české menšiny, na jejich poměry v Orlických horách a získat na jejich ochranu nějaký příspěvek. Odbor na náměstí nabízel za dobrovolnou částku ve prospěch NJS vytvořené šípkové květy jako symbol utrpení Čechů.²⁵¹

V dalších letech, kdy se země, města a lidé vzpamatovávali z válečného období, vzchopila se i činnost odborů NJS. Odbor opět pořádal přednášky, večírky, výlety a věnoval se rozvoji spolupráce s dalšími spolky ve městě. V roce 1924 pořádalo ÚV NJS propagační přednášku, dalo by se říct celospolkovou, protože probíhala v 60 městech na severu a východu Čech. Do RK přijel pověřený vrchní komisař pan Fr. Ježek, který měl Rychnovákům osvětlit problém německého odboje v poněmčených krajích proti národu a státu, kde české obyvatelstvo bylo neustále ohrožováno. A promluvil o celkovém postavení českých hraničářů. Ačkoliv se přednáška věnovala vážnému a aktuálnímu tématu, MO v Rychnově n. Kn. byl překvapen a zklamán malým zájmem o dané téma

---

²⁴⁶ *Váženému občanstvu rychnovskému*. Posel z Podhoří, 25, 2. 7. 1910, č. 26, s. 1.

²⁴⁷ SOkA Rychnov n. Kn., Kronika Rychnov n. Kn. 1836 – 1940, s. 137 – 138.

²⁴⁸ *Kalendář historie 50 let činnosti*. Zpráva o činnosti Národní Jednoty Severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935. s. 50 – 51.

²⁴⁹ NA Praha, fond NJS, kar. č. 49, inv. č. 46. *Zpráva o schůzi důvěrníků okrsku Rychnovsko-kosteleckého*.

²⁵⁰ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha 2001, s. 256.

²⁵¹ *Květinový den v Rychnově n. Kn.* Posel z Podhoří, 28, 10. 5. 1913, č. 19, s. 2.

tamější veřejnosti.²⁵² V roce 1926 zemřel významný člen NJS Jindřich Štemberka. Na jeho památku se odbor rozhodl uspořádat 9. května 1927 členský večírek, první od doby skončení války. Večírek zahájil předseda odboru MUDr. Musil, který uvítal přítomné a pronesl několik slov o Štemberkovi.²⁵³ Tentýž rok v září pořádal odbor NJS a klub čsl. turistů v Rychnově n. Kn. zájezd do Pardubic, kde se zúčastnili manifestačního krajinského sjezdu NJS a podnikli výpravu na Kunětickou horu.²⁵⁴

Hlavní náplní práce rychnovského odboru spočívala, stejně jako ostatních odborů, v podpoře vzdělání a péči o školství. Každý rok pořádal vánoční nadílky pro děti z českých škol v Orlických horách. Z nasbíraných příspěvků zajišťoval učební pomůcky, oblečení, obuv... Finanční podporu poskytoval české škole v Liberku, Rokytnici v Orl. h. a Přímu.²⁵⁵ MO v Rychnově n. Kn. se také angažoval v boji o české školy. Na školu v Rokytnici v Orl. h. pořádal různé sbírky a na výstavbu školní budovy přispěl značnými obnosy.²⁵⁶ Od roku 1922 vzal na sebe starost o menšinu v Rokytnici v O. h.. Z pořádaných akcí se mu podařilo vybrat nemalé částky. V průběhu 1921 - 1922 přes 12 000 Kč, za které zakoupil pro tamější děti oděv, obuv a další nezbytné věci.²⁵⁷ Následující rok se MO podařilo nashromáždit 16 480 Kč. Celou částku rozdělil v poněmčených krajích na podporu dětí a českých menšin. Největší část věnoval na chudé děti v Rokytnici v Orl. h. 14 326 Kč, ale pomoc potřebovaly menšiny i na Přímu, kterým MO v Rychnově n. Kn. přispěl částkou 650 Kč, do Liberka poslal 850 Kč a do Klášterce n. O. 654 Kč. Během květinového dne v květnu 1923 vybral od občanů 452 Kč a v září 797 Kč.²⁵⁸ V roce 1925 odbor pověřil pořádáním vánoční nadílky odbor NJS v Kostelci n. O. a sám se omezil jen na vybírání příspěvků.²⁵⁹ V roce 1926 pořádali vánoční nadílku pro školy v Rokytnici v Orl. h., Bartošovicích, Klášterci, Přímě, Liberku a Lomech. Vánoční nadílky měl na starosti nadílkový komitét odboru, který zjišťoval kde a kolik dětí potřebuje jejich pomoc. Odbor, aby mohl nadělit všem dětem,

---

²⁵² *Propagační přednáška Národní jednoty severočeské.* Posel z Podhoří, 28, 6. 12. 1924, č. 43, s. 2.; *Propagační přednáška Národní jednoty severočeské.* Posel z Podhoří, 28, 13. 12. 1924, č. 44, s. 2.

²⁵³ *Z odboru Národní jednoty severočeské v Rychnově n. Kn.* Posel z Podhoří, 41, 21. 5. 1927, č. 21, s. 1-2.; *Z odboru Národní jednoty severočeské v Rychnově n. Kn.* Posel z Podhoří, 41, 16. 4. 1927, č. 16, s. 1-2.

²⁵⁴ *Zájezd Národní jednoty severočeské a turistů do Pardubic.* Posel z Podhoří, 41, 3. 9. 1927, č. 36, s. 4.

²⁵⁵ *Zpráva o činnosti Národní Jednoty Severočeské za rok 1898 – 99.* Čtrnáctá výroční zpráva Národní Jednoty Severočeské za rok 1898 – 1899. Praha 1899, s. 24 - 25.

²⁵⁶ SOKA Rychnov n. Kn, Kronika Rychnov n. Kn. 1836 – 1940, s. 207.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 196.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 207.

²⁵⁹ *Z místního odboru Nár. jedn. severočeské.* Posel z Podhoří, 29, 21. 3. 1925, č. 12, s. 2.

potřeboval pro tento rok celkem 9000 Kč.²⁶⁰ Nakonec se podařilo pro děti nashromáždit 12 552 Kč.²⁶¹ Z výše uvedených příspěvků je vidět, že lidem v podhůří Orlických hor nebyl lhostejný osud českých dětí a každý rok přispívali, jak jim jejich situace dovolila. V roce 1927 se vybralo 14 663 Kč.²⁶² Český živel v horách se rozrůstal, přibýval také počet dětí a zvyšovaly se i nároky na činnost MO NJS. V roce 1928 rozdělil odbor částku 15 771 Kč mezi Rokytnici v O. h. (věnováno 7 136 Kč), Bartošovice (500 Kč), Klášterec (500 Kč), Přím (300 Kč), Liberk (300 Kč), Lomy (200 Kč), Černíkovice (200 Kč), Deštěné (100 Kč).²⁶³ Částky byly rozdělovány podle různých kritérií, velkou roli hrál počet dětí a životní podmínky české menšiny.

5.3.2. MO v Rychnově n. Kn. ve 30. letech

Politické dění 30. let ovlivňovalo život v Orlických horách. V této době vykonával funkci předsedy odboru v Rychnově n. Kn. MUDr. Vladimír Musil, místopředsdou byl Jan Ešpandr, ředitel školy, jednatelem František Zahradník, od roku 1938 jím byl Kvido Dlouhý a pokladníkem byla Marie Petříková.²⁶⁴ Počet členů spolku se pohyboval kolem 266 členů. Odbor se scházel ve spolkové místnosti v hostinci pana Bohdana Rottera na Masarykově náměstí.²⁶⁵ Od 1. ledna 1936 byl pro Orlické hory jmenován četnický útvar, pro který se vžil název „pátračka“, jeho úkolem bylo střežit pohraniční okresy. V pohraničních oblastech totiž vzrůstaly nacionální projevy německého obyvatelstva a množily se incidenty, které vyvolávali příznivci Henleinovy strany. Na jaře 1936 zaútočila skupina henleinovců na pohraniční stráž. Nakonec se podařilo zatknout 26 „skopčáckých násilníků“ z Kunčínovsi, Bělé, Prorub a Uhřínova. V Hradci Králové byli odsouzeni na 5 až 8 měsíců.²⁶⁶ Odbor NJS v Rychnově n. Kn. po

---

²⁶⁰ Z *Národní jednoty severočeské v Rychnově n. Kn.* Posel z Podhoří, 40, 17. 12. 1926, č. 51, s. 2.

²⁶¹ Z *odboru Národní jednoty severočeské v Rychnově n. Kn.* Posel z Podhoří, 41, 16. 4. 1927, č. 16, s. 1-2.

²⁶² Z *odboru Národní jednoty severočeské v Rychnově n. Kn.* Posel z Podhoří, 42, 28. 4. 1928, č. 17, s. 2-3.

²⁶³ Z *odboru Národní jednoty severočeské v Rychnově n. Kn.* Posel z Podhoří, 43, 20. 4. 1929, č. 16, s. 2.; Z *odboru Národní jednoty severočeské v Rychnově n. Kn.* Posel z Podhoří, 43, 16. 3. 1929, č. 11, s. 3.

²⁶⁴ Dalšími členy odboru byli Zdeněk Matoulek, Josef Balcar, Anežka Ešpandrová, Františka Hněvkovská, František Jelínek, František Šmika, Josef Jelínek, Anselm Klos, Antonín Máslo, Bohdan Roter, Vilém Černoch, František Svatý, Stanislav Dvořák, Zdeněk Matoulek, Alfréd Werner, Alois Jurníček aj. NA Praha. Fond NJS. Karton č. 95, inv. č. 47. Zprávy z valných hromad.

²⁶⁵ NA Praha, fond NJS, kar. č. 95, inv. č. 47.

²⁶⁶ SOKA Rychnov n. Kn., Kronika Rychnov n. Kn. 1836 – 1940, s. 610 - 611.

celá léta trvání nepřestal pečovat o české děti v pohraničí. Na Vánoce v roce 1937 rozdělil mezi ně 6 800 Kč, které získal sbírkou mezi občany.²⁶⁷

V této době se MO NJS v Rychnově n. Kn. rozhodl dne 23. května 1937 uspořádat první národní pouť spojenou s táborem lidu. Byla to velká událost. Národní pouť začala slavnostním průvodem, který se sešel na Masarykově náměstí v 9 hodin ráno, prošel městem k nádraží a zpět. Pak před budovou radnice zahájil národní pouť tehdejší předseda MO NJS MUDr. Vladimír Musil a starosta města uvítal cizí hosty. Jako zástupce ÚV NJS přijel pan JUDr. Antonín Zvěřina, který také uvítal všechny shromážděné a pronesl řeč, kde kritizoval lhostejnost veřejnosti a vlády k otázkám hraničářů a až shovívavý postoj k provokacím henleinovců. Dav s ním bouřlivě souhlasil. Promluvili i jiní hosté jako ředitel gymnázia v Kostelci n. O., starosta Vamberka a učitelka Terzie Heisingerová z Rokytnice v Orl. h. Následovala recitace Nerudovy básně „*Jen dál*“, kterou přednesl ředitel škol Jan Ešpandr, následovalo pěvecké vystoupení sboru a koncert Národní gardy. Po poledni začaly pouťové radosti, na náměstí hrála muzika, stály tam stánky s perníky, střelnice a tombola, lidé mohli zajít do kavárny nebo vinárny. Bohatý program a zábava probíhaly až do večera.²⁶⁸

Druhá národní pouť se konala o rok později dne 15. května na Masarykově náměstí, opět hlavním pořadatelem byl MO NJS. Počet účastníků se odhadoval na 7 000. Ani tehdy nechyběly stánky, kolotoče, perníkáři, loutková divadla, houpačky a střelnice, to vše za doprovodu hudby.²⁶⁹

Na konci září 1938 byla podepsána Mnichovská dohoda. Zástupci Velké Británie, Francie a Itálie přistoupili na požadavky Německa a dohodli se na tom, že Československo musí postoupit pohraniční území Německu. Československá vláda neměla v podstatě jinou možnost a musela požadavky přijmout. Německá vojska začala obsazovat pohraničí od 1. října.²⁷⁰ České obyvatelstvo v Orlických horách se najednou stalo součástí Německé říše. Následkem toho byla přerušena činnost některých odborů NJS. Na konci roku 1938 byla NJS násilně sloučena s dalšími spolky v Národní matici při Národní radě české. Nicméně některé odbory se snažily ve své činnosti pokračovat a byly ve spojení s ústředím NJS v Praze téměř do úplného konce. MO Rychnov n. Kn. byl jedním z odborů, který se snažil sledovat situaci a pomáhat Čechům v zabraném území.

²⁶⁷ SOKA Rychnov n. Kn., Kronika Rychnov n. Kn. 1836 - 1940, s. 670.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 677 – 678.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 802.

²⁷⁰ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 279 -286.

České obyvatelstvo bylo ujišťováno prostřednictvím rozhlasu, že se jim nemůže nic stát a aby neopouštěli své domovy v zabraném území. Jenže opak byl pravdou. Češi byli v ohrožení víc než kdy před tím, případů šikany a napadení přibývalo. MO Rychnov n. Kn. informoval ÚV o konkrétním incidentu s členkou MO Rokytnice v Orl. h. Terezií Haissingrovou,²⁷¹ který se odehrál v říjnu 1938. Terezie Haissingrová žila v Rokytnici v Orl. h. několik let, starala se o české děti, učila v české škole a podporovala tamější českou menšinu. Nyní se ocitla v nebezpečí, byla pronásledována a šikanována místními Němci, kteří jí rozbíjeli okna domu, a dokonce napadli její 13letou schovanku, kterou zavlékli do vězení a zbili ji. Rychnovský odbor v této záležitosti prosil ÚV v Praze, aby zakročil na příslušných místech, aby: „naši lidé měli zajištěnou ochranu před nezodpovědnými lotry, kteří se mstí na všem a na každém bez příčiny!“

Jak je vidět MO Rychnov n. Kn. byl stále aktivní a v kontaktu s ÚV. Kromě těchto případů se MO zabýval dalšími problémy, které nastaly s odtržením území, jako byla ztráta nemovitostí MO NJS v zabraném území. ÚV NJS řešil majetkové věci s německou stranou, pro jistotu ale zabrali spolkové nemovitosti Němců v Čechách jako náhradu. Rychnovský odbor se měl s povolením Ústředí pokusit prodat nebo vyměnit nemovitosti, které se nacházely v pohraničí. Co se týče ohrožování Čechů v pohraničí, podniklo ÚV potřebné kroky u ministerstva zahraničí, které jim slíbilo zjednání nápravy. Víc udělat nemohl.²⁷²

V tomto období MO Rychnově n. Kn. poskytoval finanční pomoc a zázemí uprchlým Čechům z hor. Již na konci roku 1938 se starala o 56 uprchlíků, kteří přišli do Rychnova n. Kn., a pomáhala jim ve shánění zaměstnání.²⁷³ Odbor stále podporoval rozvoj knihoven a chudé děti. Na vánoční nadílku věnoval v roce 1940 dva tisíce korun, které byly rozděleny mezi odbory po 400 Kč pro Rychnov n. Kn., Kostelec n. O., Vamberk a po 200 Kč pro Doudleby, Přím, Potštejn, Liberk.²⁷⁴ V roce 1941 rychnovský odbor žádal ministerstvo školství o zaslání podpory pro chudé žáky středních,

---

²⁷¹ Terezie Haissingrová narozená roku 1863 v Košicích působila jako učitelka v české menšinové škole v Rokytnici v O. h, kam přišla ještě před vznikem republiky. Terezie Haissingrová byla velkou zastávkyní práv českého národa v poněmčeném území. Byla členkou NJS a zasloužila se o rozvoj činnosti odboru v Rokytnici. Pomáhala shánět peníze na stavbu domů, kde zřídila ozdravovny. Za 2. světové války žila pak v Rybné nad Zdobnicí. *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 88.

²⁷² NA Praha. Fond NJS. Karton č. 95, inv. č. 47.

²⁷³ Tamtéž.

²⁷⁴ Tamtéž, *Zpráva o poradě při ustavení okrsku Národní matice v Rychnově n. Kn.*

odborných a měšťanských škol rychnovského školního okresu na jízdné a stravování. Ministerstvo jim vyhovělo a zaslalo podporu 35 000 Kč.²⁷⁵

V souvislosti s vytvořením Národní matice byly obesílány jednotlivé odbory NJS zemským úřadem, který od nich požadoval, pokud chtěly pokračovat ve své činnosti, zaslat nové upravené stanovy pro místní odbory Národní matice nikoli Národní jednoty severočeské.²⁷⁶ MO NJS v Rychnově n. Kn. tedy 30. června 1939 oznámil ÚV NJS pokračování v činnosti, ale jako Místní odbor Národní matice. Členský výbor MO Národní matice zůstal stejný jako pro MO NJS.²⁷⁷ Dne 10. března 1940 odbor Národní matice v Rychnově n. Kn. svolal ustavující schůzi, která se konala v hotelu Havel. První slovo si vzal předseda odboru MUDr. Musil, který zahájil poradu. Schůze se týkala organizačních změn, které vyplývaly z přeměny v odbory Národní matice. Bylo nutné si ujasnit, jak se bude podle nových stanov vyvíjet činnost v oblasti organizační, kulturní a sociální. Schůze se zúčastnily odbory Rychnov n. Kn., Skuhrov, Kostelec n. O., Doudleby n. O. a Vamberk. Z toho tedy vyplývá, že z původního rychnovsko-kosteleckého okrsku NJS zůstalo aktivních právě těchto šest odborů.²⁷⁸

Nakonec i činnost Národních matic ustala, v červnu 1943 ji nacisté úplně zakázali, a tím končí i veškeré snažení NJS a jejích odborů.

---

²⁷⁵ Tamtéž, *Místnímu odboru Národní matice v Rychnově n. Kněžnou.*

²⁷⁶ Tamtéž, *Zemský úřad v Praze.*

²⁷⁷ Tamtéž, *Ústřednímu výboru Národní jednoty Severočeské.*

²⁷⁸ Tamtéž, *Zpráva o poradě při ustavení okrsku Národní matice v Rychnově n. Kn.*

6. Činnost místního odboru v Rokytnici v Orlických horách

6. 1. Historie města Rokytnice v Orlických horách

Město Rokytnice v Orlických horách (dále jen Rokytnice) se nachází v rychnovském okrese na úpatí Orlických hor nedaleko polských hranic. O založení Rokytnice se podle všeho zasloužili páni z Rychnova, kteří nechali tuto oblast v druhé polovině 13. století a na počátku 14. století osídlit. Tím zde tedy vznikly nové osady a mezi nimi byla i Rokytnice.²⁷⁹ Na konci 15. století došlo k jejímu odtržení od rychnovského panství a vzniklo samostatné panství Rokytnice, jehož držitelem se stal Jan Zajíc z Hasenburku. Za vlády jeho dcery Johanky z Rychnova Rokytnice povýšila na městečko.²⁸⁰ V polovině 16. století zakoupil Rokytnici Jan Licek z Ryzemburka, který zde postavil tvrz (pozdější zámek). Po smrti Jana Licka připadla Rokytnice jeho synovi Zikmundovi, který byl jejím posledním českým držitelem. V roce 1567 panství prodal německému šlechtici Joachymu Mauschwitzovi z Armenruh.²⁸¹ Joachym Mauschwitz nebyl spokojen se zavedenými poměry na Rokytnicku, proto vytvořil nový a přísnější řád, podle kterého se řídil život poddaných.²⁸² Přísná vláda Mauschwitzů přinutila místní obyvatelstvo k odchodu do vnitrozemí a na jejich místo přicházelo německé obyvatelstvo z Kladska a Slezska, které v horách zakládalo nové vsi a osady. Mauschwitzové drželi panství do roku 1629²⁸³, kdy bylo prodáno Janu Mikuláši z Nostitz.²⁸⁴ Nostitzové vlastnili rokytnické panství do roku 1940.²⁸⁵

Rokytnice byla za Jana Mikuláše z Nostitz podrobena intenzivnější germanizaci. Území nechal kolonizovat německým obyvatelstvem z Westfálska, odkud pocházel, Wirtemberska a sousedního Kladska. Němčina byla zavedena jako úřední jazyk. Po smrti Jana Mikuláše roku 1643 byl statek předán Jindřichovi z Nostitz, který ho ještě

²⁷⁹ ŠŮLA, Jaroslav. *Rokytnice v Orlických horách a Mauschwitzové von Armenruh*. Ústí nad Orlicí 2010, s. 7 – 9.

²⁸⁰ HÁVA, Václav. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách: Historie a dnešek*. Pardubice – Nový Bydžov 1979, s. 12 – 14.

²⁸¹ Knihovna SOKA Rychnov n. Kn., fond Archiv města Rokytnice v Orlických horách, kart. 1, inv. č. 5. Přepis originálu Zdeněk Šebesta, Kronika II. část, (dále jen Kronika Rokytnice v O. h. II. část), s. 3 – 4.

²⁸² ŠŮLA, J. *Počátky osídlení horního toku Divoké Orlice. Část 5. Právní poměry*. In: Panorama. Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří 8. Dobré 2004, s. 3 – 28.

²⁸³ ŠŮLA, J. *Rokytnice v Orlických horách a Mauschwitzové von Armenruh*. Ústí nad Orlicí 2010, s. 61 – 62. Vláda Mauschwitzů končí v roce 1616, když v noci zuřící dav napadl a zastřelil Kryštofa Mauschwitz. Povstání poddaných bylo vyústěním kruté vlády Kryštofa na Rokytnickém panství. Po jeho smrti připadl statek zeťovi Jachymovi Zieglerovi von Klipphausenovi. Ten v roce 1629 směnil rokytnický statek se svým příbuzným Janem Mikulášem z Nostitz, císařský apelační rada Království českého.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 25 – 59.

²⁸⁵ PEŠEK, Oldřich. *Úvod do historie zámku*. In: <http://www.zamek-rokytnice.cz/uvod-do-historie-zamku/> [cit. 18. 10. 2015].

tentýž rok prodal příbuznému Ottovi z Nostitz. Otta z Nostitz byl císařským radou a zemským hejtmanem kladského hrabství a knížectví svídnického. Otta a jeho syn Kryštof Václav se o panství dobře starali, zejména podporovali rozvoj hospodářství. Za jejich působení byla osídlována hlavně oblast hor, kde vznikaly vesnice a osady jako Hadinec, Panské Pole, Jůlinčino údolí atd. Obyvatelé těchto vsí byli převážně drobní zemědělci a domkáři.²⁸⁶

V 18. století došlo k přeměně společnosti a namísto feudálního systému se rozvíjelo kapitalistické podnikání. Následující století 19. přineslo zrušení roboty a osvobození od poddanství.²⁸⁷ Postupně se vytvářela zemská, okresní a obecní samospráva. Rokytnice se od roku 1850 stala součástí žambereckého okresu a v roce 1869 vznikl samostatný soudní okres Rokytnice v Orlických horách²⁸⁸, ke kterému bylo připojeno 29 obcí.²⁸⁹ Vytvořením německého okresu Rokytnice došlo k úplnému poněmčení řady vesnic a změně jejich názvů. Tak se stala z Říček – Ritschka, Kunčiny Vsi – Kunzedorf, Zdobnice – Stiebnitz a Uhřinova – Aurschim.²⁹⁰ Toto rozdělení v podstatě trvalo do roku 1938, kdy byl po Mnichovských událostech postoupen ve prospěch Německa celý soudní okres Rokytnice v Orl. h. včetně obcí jako Deštné v Orl. h., Olešnice v Orl. h., Polom, Sedloňov, Šediviny, Trčkov...²⁹¹

Život v oblasti Orlických hor nebyl lehký. Časté výkyvy počasí ohrožovaly úrodu, což mohlo zapříčinit hladomor. Samotné zemědělství nemohlo uživit celou rodinu, proto se jejich hlavní prací stávala práce v lesích nebo u tkalcovského stavu.²⁹² Celková životní úroveň na Rokytnicku byla velmi nízká, to se týkalo jak českého tak i německého obyvatelstva. Hospodářská bída, která zde vládla, měla vcelku „pozitivní“ vliv na česko-německé vztahy v tom smyslu, že nedocházelo k větším nacionálním střetům. Nejrozšířenějším řemeslem bylo tkalcovnictví, kterému se v celém okrese

²⁸⁶ Knihovna SOKA Rychnov n. Kn., Kronika Rokytnice v O. h. II. část, s. 37 – 38.

²⁸⁷ HÁVA, Václav. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách: Historie a dnešek*. Pardubice – Nový Bydžov 1979, s. 38 – 39.

²⁸⁸ JUZA, Josef. *Správní vývoj okresu Rychnov nad Kněžnou*. Okresní archiv Rychnov nad Kněžnou 1982, s. 9.

²⁸⁹ Pod Rokytnici spadaly obce Bartošovice (Batzdorf), Bělá (Bielai), Černá Voda, (Bedřichovka) Friedrichswald, Hláska, Jedlová (Tanndorf), Jadrná, Kačerov (Katzer), Kunčina Ves (Kunzedorf), Kunštát (Kronstadt), Nebeská Rybná (Himlich Rybnai), Neratov (Bärnwald), Nová Ves (Neudorf), Panské Pole (Herrnfeld), Proruby (Prorub), Rampuše (Rampusch), Říčky (Rzicka), Rokytnice Horní (Oberdorf), Rok. Prostřední (Mitteldorf), Rok. Dolní (Niederdorf), Schönwald, Souvlastní (Saufloss), Uhřinova Velký (Gross Aurzim), Uhřinova Malý (Klein Aurzim), Zdobnice Velká (Gross Stiebnitz), Zdobnice Malá (Klein Stiebnitz), Orlice Vrchní (Hohen Orlitz).

²⁹⁰ *Severočeské jednotě na uváženou*. Posel z Podhoří 1, 6. 11. 1886, č. 45, s. 1.

²⁹¹ HLADKÝ, L. – MATOUŠ, V. *Historické vymezení orlických hor a Podorlicka*. In: Orlické hory a Podorlicko. Sborník vlastivědných prací: přírodou, dějinami, současností. Rychnov nad Kněžnou 2008, s. 20 – 26.

²⁹² HÁVA, V. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách*. Pardubice – Nový Bydžov 1979, s. 32.

věnovalo na 3000 rodin. Jejich práce však byla velmi špatně ohodnocena. Dalším řemeslem, kterým se lidé živili, byla výroba lubových krabiček. Na výrobě se podílela celá rodina včetně dětí. Aby se užívali, museli vyrobit až 500 kusů za den. Krabičky sloužily jako pouzdra pro léky, drogerii, na ovoce a zeleninu, hračky či sirky.²⁹³ O místních poměrech vypovídá studie menšinového aktivisty a propagátora turistiky JUDr. Jindřicha Štemberka: „*Nejhorší poměry jsou u tkalců. V Říčce se oběsil z hladu osmdesátiletý stařec. Sebevraždy z nouze nejsou v okrese rokytnickém žádnou zvláštností. Ve Wenzelshau (Václavově Seči) snědly v roce 1896 dvě děti z hladu tkalcovskou jichu (šlichtu na škrobení příze) již více dní starou a na povrchu houbovou plísní pokrytou a umřely otravou.*“²⁹⁴ Průmysl zde nebyl téměř žádný. V rokytnickém okrese vznikla řada skláren i hamrů, ale všechny zanikly. Žádný podnik se zde dlouho neudržel.²⁹⁵ V novinách se tehdy objevovaly články, které komentovaly podmínky, které panovaly na Rokytnicku: „*Tento okres je jen pro škodu! Ani na ty nejmenší výplaty nestačí příjmy jeho! Častokráte do roka přivážejí se peníze do tohoto „Bezirklu“!*“ Označení „Bezirk“ používali Němci pro tuto oblast.

V roce 1886 byla od rokytnického okresu odtržena obec Liberka a připojena k okresu rychnovskému, což uvítaly všechny české osady na Rychnovsku. Tato změna vyvolala rozruch v německých osadách i v Rokytnici. Nakonec sami prohlásili: „*My nemusíme mítí žádného spojení s Čechy*“.²⁹⁶ Navíc došlo také k přičlenění německé osady Vlčinec k Liberku. Proti tomu se zvedl prudký útok vedený Němci z Rokytnice, podporovaný obcemi Proruby a Hláskou.²⁹⁷ Připojení Liberka k okresu rychnovskému oslavili obyvatelé Rychnova a okolí výletem do Liberka. Výletu se účastnila spousta spolků z Rychnova a J. Smrtka, předseda MO NJS pro Rychnov, pronesl slavnostní řeč.²⁹⁸

Rokytnice přišla o část území, ale život ve městě plynul dál, i bez Liberka. Jaké byly vztahy mezi českou menšinou a německým obyvatelstvem v Rokytnici, popíšu v další kapitole, kde se budu věnovat okolnostem, které vedly k založení místního odboru NJS.

---

²⁹³ Tamtéž, s. 43 – 47.

²⁹⁴ Knihovna SOKA Rychnov nad Kněžnou. ŠTEMBERKA, Jindřich. *Česká hlídka. Česká hlídka v horách Orlických ku programu menšinové práce v podhoří Orlickém*. Pardubice 1910, sig. C – 0695, kat. př. č. 8092, s. 20.

²⁹⁵ HÁVA, V. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách*. Pardubice – Nový Bydžov 1979, s. 43 – 47.

²⁹⁶ *Jak naši sousedé němečtí nabývají zkušenosti...* Posel z Podhoří, 1, 26. 6. 1886, č. 26, s. 2.

²⁹⁷ *Sborová organizace Národní jednoty severočeské. IX. sbor Žamberecko-lanškrounský*. Věstník Národní jednoty severočeské, 2, 1902, č. 12, s. 376 – 380.

²⁹⁸ *Oslava připojení Liberka k okresu rychnovskému*. Posel z Podhoří, 1, 18. 9. 1886, č. 38, s. 1.

6. 2. Vznik MO NJS v Rokytnici v O. h.

Na přelomu 19. a 20. století české obyvatelstvo v okrese rokytnickém tvořilo jen 2%.²⁹⁹ Úřady v roce 1890 uváděly, že v Rokytnici žilo jen 12 Čechů, přitom při soukromém sčítání bylo zjištěno celkem 307 Čechů.³⁰⁰ Celkem Rokytnice čítala 4 161 obyvatel.³⁰¹ Národnostní situaci v Rokytnici se NJS zabývala hlavně v období voleb. Ve Věstníku NJS pak upozorňovala na jejich těžké životní podmínky a na stupňující pronásledování Čechů.³⁰² Než se ovšem NJS podařilo vytvořit odbor, který by českou menšinu podporoval a bránil, uplynulo ještě několik let.

Blýskat na lepší časy se začalo se založením místního odboru NJS v Rychnově v roce 1886, od kterého si mnozí slibovali napravení poměrů v pohoří Orlickém, snížení germanizačního tlaku a zlepšení životní úrovně českých menšin. Konečně by se českým obyvatelům dostalo fyzické i mravní pomoci.³⁰³ MO NJS v Žamberku se podařilo ustanovit v roce 1888 a společně s rychnovským odborem NJS se staraly o ohrožené české menšiny.³⁰⁴

Soustavnější pozornost NJS věnovala Orlickým horám na počátku 20. století. Začala sledovat život české menšiny a připravovala se na další kroky. V roce 1902 byl ustanoven IX. sbor NJS. Jeho hlavním úkolem, o který se dělil s VIII. sborem, bylo dohlížet na české menšiny v Orlických horách a pomáhat zakládat v ohrožených městech a obcích místní odbory.³⁰⁵

Ačkoliv jsem psala, že nacionálních konfliktů zde nebylo tolik, v porovnání se severními Čechami, nemůžeme zároveň tvrdit, že by mezi Čechy a Němci vládly zcela přátelské vztahy. I zde se vyskytly případy násilí, které se na přelomu 19. a 20. století spíše stupňovaly. Zhoršující se vztahy byly způsobené velkoněmeckou propagandou, agitace proti Čechům zejména z úst Wanitshka a založení odborů Schulverein a Bund der Deutschen Östböhmens.³⁰⁶ Češi v Rokytnici byli proti svým německým pánům a domácím bezmocní. O tom, že město ovládali bohatší němečtí pánové, dokládá případ,

²⁹⁹ ŠUBRT, J. *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*. Praha 1910, s. 299 – 300.

³⁰⁰ *Sborová organizace Národní jednoty severočeské. IX. sbor Žamberecko-lanškrounský*. Věstník Národní jednoty severočeské, 2, 1902, č. 12, s. 376 – 380.

³⁰¹ *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005*. I. díl. *Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869 – 2001 podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005*. Praha 2006, s. 494.

³⁰² *Sborová organizace Národní jednoty severočeské. IX. sbor Žamberecko-lanškrounský*. Věstník Národní jednoty severočeské, 2, 1902, č. 12, s. 376 – 380.

³⁰³ *Severočeské jednotě na uváženou!* Posel z Podhoří, 1, 6. 11. 1886, č. 45, s. 1.

³⁰⁴ *Přehled organizací NJS dle sborů, okrsků a místních odborů*. In: *Zpráva o činnosti Národní Jednoty Severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934*. Praha 1935, s. 192 – 193.

³⁰⁵ HÁVA, V. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách*. Pardubice – Nový Bydžov 1979, s. 43 – 46.

³⁰⁶ ŠTEMBERKA J. *O české menšině v Rokytnici*. Posel z Podhoří 19, 23. 4. 1904, č. 17, s. 2.

který se odehrál v únoru 1904. Manželé Landouovi žili v nájmu u kováře a Němce Václava Zerbse. K manželům Landouovým přišel na návštěvu Karel Kuneš, Čech z Dolní Rokytnice, právě když byl u nich také pan domácí. Zerbs začal Kunešovi nadávat „český pse“ a slovně napadat slovy: „*Tu českou pakáž vházím!*“. Na to mu Kuneš odpověděl: „*Kováři, vás se nebojím!*“. Najednou Zerbs popadl nůž ze stolu a bodl jím Kuneše. Na štěstí se nůž smekl na podšívce a Kuneše vážněji neporanil. Kuneš žaloval Zerbse za urážku na cti. Zerbs si zavolal za svědky manžele Landouovi, kteří se snažili svému domácímu pomoc, protože jim hrozil výpovědí z bytu, ale marně. Zerbs byl odsouzen k pokutě 30 korun a k zaplacení právních výloh. Po vynesení rozsudku si Zerbs neodpustil poznámku k právnímu zástupci: „*Ale pamatujte si, a vyříd'te doma, že my v Rokytnici jsme a zůstaneme věrnými německými muži!*“³⁰⁷ Nesnášenlivost Němců se mimo jiné projevovala na nápisech hostinců: „*Juden, Čechen, Schweine dürfen nicht hereine.*“ (židé, Češi, prasata nesmí dovnitř) nebo „*Deutsche Gäste herzlich willkommen*“ (Němečtí hosté srdečně zváni). Nadávka „*böhmische Hunde*“ (čeští psi) byla téměř na denním pořádku, používali ji i děti vůči svým českým spolužákům.³⁰⁸

Prameny ke vzniku MO pro Rokytnici v O. h. se bohužel nedochovaly, ale o jeho založení se dovídáme z tisku nebo v časopise Věstník NJS. Ustanovení MO pro Rokytnici se nakonec přes všechny překážky podařilo uskutečnit. Do té doby tamní české menšině pomáhaly a podporovaly MO NJS z blízkého okolí. Dozorem a opatrovnictvím nad menšinami v Orlických horách byl pověřen nejsilnější odbor v Rychnově nad Kněžnou. Ten samozřejmě nedělal všechnu práci sám. Práci na Rokytnicku se věnovalo více odborů, kromě MO v Rychnově také odbor v Žamberku, Vamberku a v Pěčíně. Některé odbory vytvářely pro své zvláštní potřeby na podporu menšin různé fondy - pozemkový, stavební, knihovní atd. MO Vamberk za účelem podpory Čechů v Rokytnici vytvořil fond rokytnický a fond knihovní. MO Rychnov měl nadílkový fond. Poměrně častým byl pozemkový fond, který odbory zřizovaly pro případy, aby mohly převádět nemovitosti z německých rukou na české majitele.³⁰⁹

Přípravy na vytvoření MO NJS pro Rokytnici probíhaly téměř současně se vznikem české školy. Německé obyvatelstvo Čechům nepřálo a snažilo se zabránit vytvoření jak školy, tak obranného spolku. Spolkový život Čechů v Rokytnici byl do jisté míry soustředěn v rukou okolních odborů NJS. Ještě před založením vlastního

---

³⁰⁷ Češi – Němci. Posel z Podhoří 19, 12. 3. 1904, č. 11, s. 3.

³⁰⁸ ŠTEMBERKA J. O české menšině v Rokytnici (pokračování). Posel z Podhoří 19, 14. 3. 1904, č. 20, s.

2

³⁰⁹ Věstník Národní jednoty severočeské, 5, 1905, č. 5. – 6, s. 146 – 148.

odboru se o kulturní rozvoj života Čechů staral MO v Hradci králové a ÚV NJS a zřídili zde knihovnu NJS, která už tehdy měla 172 čtenářů.³¹⁰ K ustanovení místního odboru pro Rokytnici a okolí došlo až ve chvíli, kdy byl vyhrán boj o českou školu. Netrvalo to ani měsíc a 10. listopadu 1905 na ustanovující schůzi byl založen MO NJS pro Rokytnici, kde promluvil ředitel pečínské školy Beran o významu a činnosti odboru. Do výboru byli nejprve zvoleni pan Maršák, Linek, Beneš, Kubíček, později přibývali další členové jako pan Štěpán, Hamerský a Slavík. První valná hromada odboru se konala 3. prosince v budově české školy. Schůze se zúčastnil Jindřich Štemberka, který projevil velkou radost z nového odboru a popřál mu mnoho zdaru. Ustanovení českého obranného spolku nezůstalo bez povšimnutí Němců, kteří v den valné schůze protestovali proti jeho působení. Před školu přišel průvod Němců, který zaútočil na budovu školy a rozbil okna. Naštěstí přítomní Češi zachovali klid, nenechali se vyprovokovat a nepustili se s nimi do rozepře. Mohlo by to také skončit hůř, i když se podobné výtržnosti ze strany Němců ještě kolikrát opakovaly.³¹¹ V roce 1906 měl odbor 35 členů. V roce 1907 měl 46 členů.³¹² Svě výborové schůze pořádal odbor pravidelně každý měsíc v hostinci u Neffů a později v hostinci Františka Divíška.³¹³

Založení odboru v Rokytnici bylo velkým úspěchem pečínského odboru a odborů z rychnovsko-kosteleckého okrsku. Vždyť šlo o německé město, kde se podařilo probudit české obyvatelstvo. To byl jeden z cílů IX. sboru a celé NJS.

6. 3. NJS a počátky českého školství v Rokytnici v O. h.

Řešení národnostní otázky v Čechách bylo úzce spjato s otázkou školství. V národnostně smíšených oblastech docházelo k častým střetům mezi Čechy a Němci právě v této oblasti. Jelikož se NJS soustředila na české menšiny v pohraničí, jedním z jejích hlavních cílů byla podpora rozvoje českého školství. Ukázalo se totiž, že počet českých škol byl nedostačující. České děti byly nuceny navštěvovat německé školy,

---

³¹⁰ Knihovna SOKA Rychnov n. Kn, Kronika české školy v Rokytnici v O. h. 1905 – 1919. (Kopie originálu) sig. 1143, kat. př. č. 3744, (dále jen Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919) s. 1.

³¹¹ Tamtéž, s. 9 – 10.

³¹² ŠUBRT, J. *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*. Praha 1910, s. 299 – 302.

³¹³ SOKA Rychnov n. Kn., fond Drobné fondy města Rokytnice v Orl. h. Národní jednoty severočeská, kart. 1, inv. č. 22-1. (dále jen DF Rokytnice, NJS)

protože v okolí nebyla žádná česká škola. Tím se ztrácela možnost vychovávat děti v duchu českých národních tradic.³¹⁴

V době vzrůstajícího nacionalistického hnutí si němečtí politikové uvědomovali možné ohrožení ze strany českých menšin a snažili se posílit své postavení ve smíšených oblastech. Proto v roce 1880 ve Vídni došlo k založení spolku Deutscher Schulverein, který měl budovat německé školy v českém pohraničí, tím pádem byla hrozba germanizace větší. Na to mladočeši přišli s návrhem vytvořit národní obranný spolek pro české školství, kterým by byla Ústřední matice školská. Organizace a stanovy byly vytvořeny podle vzoru německého spolku. Předsedou prozatímního výboru se stal František Ladislav Rieger. Když místodržitelství schválilo stanovy spolku, mohla se konat dne 5. prosince 1880 první schůze v Měšťanské besedě v Praze, kde byl ve své funkci potvrzen F. L. Rieger a byl zvolen výbor spolku. Úkolem spolku bylo zakládat a podporovat české obecné a měšťanské školy, mateřské školy a později také školy střední a odborné s češtinou jako vyučovacím jazykem. Cílem bylo pozvednutí českého školství v národnostně smíšených oblastech, převážně v pohraničí.

NJS společně s ÚMŠ podporovaly vznik českých škol. ÚMŠ se soustřeďovala na zakládání soukromých škol a NJS se zaměřovala na veřejné, pokračovací a odborné školy. ÚMŠ se snažila, aby spolkem spravovaná škola byla později změněna na školu veřejnou. Jejich pomoc nespočívala jen ve finanční podpoře, shánění pozemků a prostorů, aby škola mohla fungovat, ale také pečovali o děti. Byl vytvořen tzv. polévkový ústav, který zajišťoval obědy pro děti.³¹⁵

Vznik ČSR znamenal boom pro české školství. O otázku menšinového školství projevil zájem sám stát a došlo k mnoha změnám v legislativě. Školy byly rozdělovány na německé a české, německé školy byly rušeny nebo přeměňovány na české. Nejvýznamnější zákon z 3. dubna 1919 „o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích“ pozměnil způsoby zakládání nových škol.³¹⁶ Podle tohoto menšinového zákona (č. 189/1919), který se někdy nazývá Metelkův zákon, což byl poslanec, který zákon prosadil, mohly menšiny zakládat školy v podstatě všude, kde to bylo potřeba. Konkrétně zákon stanovoval možnost zřídit českou veřejnou školu v

---

³¹⁴ *Príspevek k dějinám severočeského školství. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934.* Praha 1935, s. 17 – 18.

³¹⁵ NA Praha, fond Ústřední matice česká, kart. 59, inv. č. 707. *Stanovy.*

³¹⁶ TRAPL Miloš. *České menšinové školství v letech 1918 – 1938.* In: ŠRAJEROVÁ, Olga. *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky.* Šenov u Ostravy 2003, s. 110 – 114.

obcích, kde se nacházelo aspoň 40 dětí školou povinných.³¹⁷ Této možnosti se ujal zejména Národní jednoty, které usilovaly o vznik českých škol v národnostně smíšených oblastech. Školy nově spadaly pod zemské školní rady, respektive pod státní kontrolu. V roce 1921 došlo k jejich postátnění.³¹⁸ Počet škol v severních a severovýchodních Čechách dosahoval v roce 1922 počtu 567 obecných škol, 99 měšťanských, 13 středních, 15 odborných a 27 zemědělských. Přesto, že Češi již dále nemuseli bojovat o založení škol, činnost NJS stále pokračovala ve finančních podporách chudých žáků, udělovala příspěvky na jídlo, pomůcky i jízdné.³¹⁹

Jak se NJS podílela na vzniku českých škol, uvedu na konkrétním příkladě boje o českou školu v Rokytnici. Zde v té době působily pouze německé školy, kam docházely české děti. Jakékoliv projevy českého vlastenectví byly potlačovány, takže z počátku ani české obyvatelstvo nepomýšlelo, že by zde byla zřízena česká škola pro jejich děti. Poprvé se pokusil zřídit českou školu v Rokytnici rokytnický občan, perníkář František Fišer v 80. letech 19. století, který sbíral podpisy pro českou školu a také jednal se školními úřady, ale bez úspěchu.³²⁰

Nového pokusu o českou školu se ujala NJS společně s ÚMŠ z rychnovského a žambereckého okresu, které volání o pomoc Čechů v Rokytnici vyslyšely. První přípravy byly zahájeny roku 1900. V listopadu toho roku byl Josef Beran, ředitel školy v Pěčíně, pověřen zřízením komitě a provedením soukromého sčítání Čechů v Rokytnici-městě, Dolní a Prostřední Rokytnici.³²¹ Úřední sčítání totiž probíhalo pod taktovkou Němců, kdy sčítací komise zapisovala většinu obyvatel bez jakýchkoli dotazů. Dělo se tak i proti jejich vůli, když Češi chtěli, aby u jejich jména byla připsána česká obcovací řeč, Němci vynaložili velké úsilí a přemlouvali Čechy, aby svou národnost zapřeli a zapsali se jako Němci. V některých případech se jim to podařilo. U Čechů, kteří byli na Němcích závislí, ani jiná možnost nebyla.³²² Komitě při soukromém sčítání však zjistilo, že ve městě, které považovali za ryze německé, žije přes 345 Čechů. Rokytničtí Češi patřili k chudým obyvatelům města, kteří se nijak vlastenecky neprojevovali a žili stranou veškerého dění. Němci o ně nejevili větší

---

³¹⁷ *Příspěvek k dějinám severočeského školství*. Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935. s. 24 – 26.

³¹⁸ Tamtéž, s. 110 – 112.

³¹⁹ ČENSKÝ, František. Národní jednoty severočeská. Archivní pomůcka č. 1477. NA Praha, s. 30 – 33.

³²⁰ ŠTEMBERKA Jindřich. *O české menšině v Rokytnici*. Posel z Podhoří 19, 23. 4. 1904, č. 17, s. 2.

³²¹ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 1 – 8.

³²² ŠTEMBERKA J. *O české menšině v Rokytnici*. Posel z Podhoří 19, 14. 5. 1904, č. 20, s. 2.

zájem.³²³ NJS ihned po zjištění výsledků soukromého sčítání zahájila záchrannou akci. Velkou zásluhu na „probuzení“ Čechů v Rokytnici a v sousední obci Pěčín nesl odbor NJS v Hradci Králové, který na obě místa posílal české knihy a časopisy a později zde vytvořil dvě knihovny. Obyvatelé Pěčina se také začali více zajímat o osud Čechů v Rokytnici, o pozvednutí české menšiny.³²⁴ Z toho důvodu pracovali její občané na vytvoření MO NJS. Obec Pěčín se řadila mezi ryze české obce a na počátku 20. století měla 1152 obyvatel.³²⁵ Místní odbor NJS pro Pěčín se podařilo ustanovit 8. prosince 1900 a do výboru byli zvoleni Josef Beran³²⁶, Josef Štefek³²⁷, dále pánové Petr, Němec, Režný, mezi členy výboru byli i občané z Rokytnice Alois Plachetka, Karel Divíšek, Josef Hamerský a Amálie Janovcová.³²⁸ Prvním předsedou odboru NJS byl zvolen Josef Štefek, starosta obce, který se usilovně věnoval české menšině v Rokytnici, jednatelem byl Josef Grund.³²⁹ Jako první a hlavní cíl si MO vytkl zřídit českou školu v Rokytnici, ne zrovna jednoduchý úkol. V únoru 1901 sepsali rokytničtí Češi žádost o zřízení české školy a 24. března byla odeslána ÚMŠ do Prahy. Pro nedostatek financí byla jejich žádost zamítnuta. Nezbyvalo než vyčkat až ÚMŠ uvolní finance, tedy až se podaří některou z matičních škol převést do veřejné správy. Nicméně to neznamenalo, že by skončily i přípravy na zřízení školy. Zájem pěčínských obyvatel probudil Čechy v Rokytnici, kteří se chtěli podílet na realizaci české školy. Začali posílat děti do školy v Pěčíně a také se stávali členy MO NJS v Pěčíně. V roce 1903 docházelo do Pěčina 9 českých dětí z Rokytnice.

---

³²³ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 1 – 8.

³²⁴ *Pronásledování Čechů v Rokytnici a boj o českou školu*. Posel z Podhoří 19, 27. 2. 1904, č. 9, s. 2.

³²⁵ *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005*. I. díl. *Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869 – 2001 podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005*. Praha 2006, s. 494.

³²⁶ *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 30 – 31; *Vlasteneckému občanstvu v podhoří Orlickém*. Také Posel z Podhoří 36, 9. 12. 1922, č. 37, s. 3. Josef Beran se narodil Rybné nad Zdobnicí roku 1855 a zemřel roku 1929. V období 1906 – 1919 byl ředitelem školy v Rybné nad Zdobnicí. Staral se o kulturní život v obci, patřil mezi zakladatele divadelního ochotnického spolku. Zásluhou J. Berana byla vybudována česká škola v Rokytnici. Stál u zrodu MO NJS v Pěčíně a byl i jejím předsedou. Dokonce po nějakou dobu byl místopředsedou MO Rychnov n. Kn.

Posel z Podhoří 21, 27. 1. 1906, č. 4, s. 3. „Byl to jeden z těch zapadlých vlastenců, byl to jeden z těch pravých menšinových pracovníků, byl to jeden z těch osvědčených vychovatelů naší budoucnosti, byl to pan řídící učitel Josef Beran, který v té zapadlé víscce české po 20 roků zdárné syny a dcery národu svému vychovával.“ *Z Pěčina u Rokytnice*.

³²⁷ *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 309. Josef Štefek, žil v letech 1871 až 1944. Narodil se a žil v obci Pěčín, kde působil jako starosta obce 1906 – 1909. J. Štefek patřil k vlastencům, kteří pracovali na záchraně českých menšin v pohraničí. Byl jedním ze skupiny lidí, kteří se zasloužili o vznik české školy v Rokytnici. On sám zakoupil k tomu účelu dům v Rokytnici. Byl členem řady Pěčínských spolků. Poslední léta strávil v Klokočově (okres Havlíčkův Brod), kde také zemřel.

³²⁸ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 1 – 8.

³²⁹ *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 309.; Také Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 7.

V roce 1904 se přípravy na stavbu a otevření české školy daly do pohybu. V první řadě museli sehnat parcelu, kde by školu mohli postavit. Potom nechali vytvořit stavební plány školní budovy. Vytvoření těchto podkladů měl na starosti stavitel z Rychnova n. Kn. Hanuš Barvínek.³³⁰ NJS nemohla sama koupit realizovat, protože bylo více než jasné, že by nikdo z Němců neprodal stavební parcelu českému obrannému spolku a už vůbec ne pokud by věděli, že je to na stavbu české školy. Proto bylo nutné celou věc před Němci utajit. Sehnat vhodný pozemek dostal za úkol Josef Štefek, člen MO NJS Pěčín. Podařilo se mu koupit dům čp. 50 s větším pozemkem, na kterém měla být postavena nová budova školy. NJS Štefkovi poskytla potřebné finance a kupní smlouva byla podepsána 18. ledna 1904. Zakoupit samostatný pozemek neměl Josef Štefek šanci, jelikož žádný z Čechů zde takto velký pozemek nevlastnil a žádný Němec by jej na tyto účely neprodal.³³¹

Jako další přišla na řadu otázka financí. Kde vzít dostatečný kapitál na stavbu? Od února rozesílal pěčínský odbor NJS výzvy k českým občanům, aby přispěli na českou školu v Rokytnici.³³² Redakce časopisu Posel z Podhoří otiskla řadu zpráv, kde MO NJS prosil o pomoc českou veřejnost.³³³ Sběrka pro českou školu probíhala od února 1904 do října 1905. Peníze vybíral a spravoval odbor NJS v Pěčíně. Téměř

---

³³⁰ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 4.

³³¹ NA Praha, fond NJS, kart. 33, inv. č. 35. Domy.

³³² Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 2 - 3.

³³³ Posel z Podhoří 19, 6. 2. 1904, č. 6, s. 1,2. „Českému lidu v podhoří Orlickém! Více než století vrcholí boj našeho národa v tom, aby zajištěna byla národnost česká, aby Čech v celém obvodu zemí koruny České byl domovem, by odcizené dítky vráceny byly národu, a nadále aby zlomen byl útok čelící k poněmčení příslušníků českého národa na půdě po otcích zděděné. K tomu jest ovšem zapotřebí, aby každý Čech stal se bojovníkem a pracovníkem dobré věci národní; voláme k práci a obětem i toho nejmenšího a nejchudšího. Každý, ne-li čím jiným, alespoň dobrou vůlí může přispěti k dosažení konečného vítězství. Neoddávejme se klamu: proti nám se pracuje s velikým úsilím, velikou obětavostí, s velikými fondy peněžními. My naproti tomu jsme národem malým; ale jako v dobách minulých odolával národ náš zbraní hmotnou návalu spojených nepřátel, tak nyní nepříteli sebe většímu čeliti může zbraněmi osvětovými a mravními. Mnoho ještě krajův a míst v království Českém, kde bratřím našim nedopřáno vzdělávati sebe a vychovávat dítky v českém jazyku; zde zapotřebí jest nejprve pomocné zasáhnouti, nemá-li česká menšina v ryzím příboji utonouti. Pro malý národ jest sebe menší ztráta citelnou.

V našem podhoří Orlickém obrátili jsme hlavní zřetel k Rokytnici. Město toto ještě na počátku XVII. století bylo české; dosud žije tam značná česká menšina, která vytrvale hájí svou národnost. Menšina ta bohužel, nemajíc ani potřebné místnosti spolkové není organisována a bolestně pociťuje především nedostatek české školy.

Podepsaným podařilo se po velikých překážkách a protivenstvích zakoupiti konečně budovu pro českou školu v Rokytnici, nyní pak obracíme se na český lid v pohoří Orlickém, aby nás ve snaze o založení české školy podporoval. Obracíme se na slavná okresní a obecní zastupitelstva, aby ve svých rozpočtech pamatovala na školu Rokytnickou; obracíme se na peněžní ústavy, ke všem vlasteneckým spolkům, aby alespoň jednu zábavu v roce pořádaly ve prospěch její, k vlasteneckým paním a dívkám, obecním úřadům, aby ve svém obvodu podnikli sbírku k účelu tomu, k uvědomělým hostinským, aby sbírkami a pokladničkami usnadnili zřízení školy Rokytnické, ke všem rodákům z podhoří Orlického, aby svoji lásku k rodnému kraji osvědčili příspěvkem na českou školu v Rokytnici...“

v každém čísle Posla z Podhoří mezi roky 1904 – 1905 bychom našli zprávu odboru NJS z Pěčína o stavu sbírky, tzn. seznam, kdo a jakou částkou přispěl, a kolik celkem se za daný týden vybralo.³³⁴ Do akce se zapojili i členové MO z rychnovsko-kosteleckého okrsku. Dne 20. března se konala veřejná schůze lidu, kterou vedl předseda okrsku. Na schůzi přijel zástupce NJS z Prahy, který tlumočil přání a podporu NJS, že je potřeba, aby škola v Rokytnici vznikla co nejdříve.³³⁵ Jednotlivé odbory NJS přispívaly penězi, které se jim podařilo vybrat při svých akcích. Odbor v Lukavici věnoval Rokytnici výtěžek z členského večírku.³³⁶ Odbor v Záměli vybíral na školu v Rokytnici při konané schůzi na oslavu J. A. Komenského.³³⁷ Jindřich Štemberka vydal sbírku básní „Spása v lidu“ a výtěžek z ní také věnoval rokytnické škole.³³⁸ Ve prospěch české školy zorganizoval v Praze „Potštýnský klub“ reprezentační večer pod záštitou hraběte Kolowrat-Krakovského-Libštejnského.³³⁹ Tímto způsobem pomáhaly okolní odbory NJS.

Mimo shánění peněz musel pěčínský odbor také řešit dění v Rokytnici. Některé z českých rodin, které pracovaly na Nostitzově velkostatku, posílaly své děti do školy v Pěčíně. Ze zkušeností z předešlých let se obávaly, že by kvůli tomu mohly přijít o práci, proto ředitel obecné školy v Pěčíně, ředitel měšťanské školy z Vamberka a poslanec Hovorka z Německé Rybné (dnes Rybná nad Zdobnicí) odjeli do Prahy za hrabětem Nostitzem s žádostí o podporu myšlenky zřídit českou školu v Rokytnici. Hrabě jim přislíbil, že k této záležitosti zaujímá neutrální postoj a že zaměstnancům nehrozí nebezpečí, své děti mohou posílat dál do školy v Pěčíně. Prozatím jim tento slib stačil a doufali, že se do budoucna hrabě nepostaví proti české škole. Štefek a ostatní pracovníci pokračovali v realizaci jejich plánů. Na zřízení české školy v Rokytnici usilovně pracoval i ředitel školy v Pěčíně J. Beran. Staral se a pomáhal Čechům v Rokytnici. Pokud museli trpět německý bojkot, podporoval je také finančně. Za to byl nakonec v březnu 1904 předvolán k c.k. okresní školní radě v Žamberku, kde byla řešena stížnost, kterou podala městská rada v Rokytnici. J. Beran se podle nich dopustil nepřipustné agitace ve prospěch české školy. Stížnost byla nakonec zamítnuta.³⁴⁰

---

³³⁴ *Výkaz darů na českou školu v Rokytnici.* Posel z Podhoří 19, 5. 3. 1904, č. 10, s. 3.; *Výkaz darů na českou školu v Rokytnici.* Posel z Podhoří 20, 4. 11. 1905, č. 44, s. 3.

³³⁵ *Veřejná schůze lidu.* Posel z Podhoří 19, 26. 6. 1904, č. 13, s. 2.

³³⁶ *Z Lukavice.* Posel z Podhoří 19, 20. 2. 1904, č. 8, s. 3.

³³⁷ *Ze Záměle.* Posel z Podhoří 19, 2. 4. 1904, č. 14, s. 4.

³³⁸ *Podporujte českou školu v Rokytnici.* Posel z Podhoří 19, 16. 4. 1904, č. 16, s. 2.

³³⁹ *Ve prospěch české školy v Rokytnici.* Posel z Podhoří 19, 3. 12. 1904, č. 49, s. 2.

³⁴⁰ *Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919*, s. 3 – 4.

Mezitím se rozpoutal boj mezi Jindřichem Štemberkem, zastáncem české menšiny v Rokytnici, a rokytnickým farářem Václavem Hlavsou, rodákem z Javornice a očividným posluhovačem Němců. Štemberka poměrně často přispíval svými články do časopisu *Posel z Podhoří*, v kterých se věnoval turistice Orlických hor nebo českým menšinám. V jednom z těchto článků vypráví o české menšině a jejich problémech se vznikem české školy v Rokytnici, kde upozornil na českého faráře Hlavsu, který se k české škole stavěl velmi nepřátelsky. Štemberka se domníval, že právě on podával hraběti Nostitzovi mylné informace o plánované „nepřátelské“ škole. Hlavsa byl tou osobou, která hrozila J. Beranovi, že ho udá disciplinární komisi, což jak víme, udělal. Farář Hlavsa publikoval články v *Čechovi*, kde záměrně překrucoval informace o poměrech Čechů a Němců. Napsal, že v Rokytnici žije pouze 10 českých rodin a z toho je jen 9 dětí školou povinných. Na tento článek reagoval Štemberka v *Poslu z Podhoří*, aby upozornil na snahy rokytnického faráře znemožnit plány na českou školu. Pro pořádek uvedl věci na pravou míru, že českých rodin žije v Rokytnici 36 a počet dětí školou povinných je 53. S podivem je, proč se farář Hlavsa tolik snažil české škole uškodit, když podle něho se v Rokytnici nacházelo jen 9 dětí. V takovém případě by škola ani nebyla možná, a přece se farář obával, že kvůli české škole padne ta německá.³⁴¹ Farář zastával názor, že česká škola v Rokytnici není nutná, protože na německé škole se česky už vyučovalo. Nepovinná výuka českého jazyka (tři hodiny týdně) byla zavedena výnosem c.k. zemské školní rady 13. prosince 1882.³⁴² Jenže výuka českého jazyka ještě nezaručuje výchovu českého národního ducha, o kterou Štemberkovi, Beranovi a dalším představitelům NJS šlo především. Navíc české děti musely snášet ponižování ze strany německých dětí a dokonce i některých učitelů. Hraběnka Nostitzová posílala dětem každý rok do Rokytnice vánoční nadílku. Dokud dary rozdělovala paní nadlesní, bylo pamatováno především na děti rodičů zaměstnaných u hraběte, tedy české děti. Po její smrti měl rozdělení vánoční nadílky na starosti farář Hlavsa, který české děti záměrně neobdarovával, naopak mnohé zámožnější německé děti dary dostaly. Stejně to fungovalo i s rozdělováním polévek ve škole. České děti, které chodily do školy třeba půl hodiny, polévku nedostaly, jen v případě nepřišlo-li některé německé dítě do školy, pak za něj dostalo polévku české

---

³⁴¹ ŠTEMBERKA, J. *O české menšině v Rokytnici*. *Posel z Podhoří* 19, 23. 4. 1904, č. 17, s. 2.

³⁴² Knihovna SOkA Rychnov n. Kn., Pamětní kniha farní školy v Rokytnici 1636 – 1892. sig. C-0731/3, kat. př. č. 1289. Překlad originálu Radka Holendová 2005. (dále jen Pamětní kniha farní školy Rokytnice 1636 – 1892), s. 70 – 71.

dítě ze dvora.³⁴³ Hlavsa navíc tvrdil, že česká menšina v Rokytnici si novou školu nepřeje a obecní zastupitelstvo města se rozhodlo proti české škole bojovat.³⁴⁴ Jak uvidíme za chvíli, město se skutečně postavilo proti vzniku české školy a dokud to bylo v jeho silách, všemožně bránili jejímu otevření.

Hlavsa dále v článku uváděl, že Češi a Němci ve městě žili v míru, dokud se do jejich záležitostí nezačala plést NJS. Pravdou je, že Češi a Němci tu žili poměrně v poklidu, ale klid narušili ředitel měšťanské školy Johann Schade, Emil Wanitschke a notář Spanel³⁴⁵, kteří zde založili Schulverein a odbor Bundu der Deutschen Ostböhmens.³⁴⁶ V časopise se na Hlavsovův článek ihned v následujícím čísle objevila reakce Štemberka, který se naopak české menšiny zastával. Do přestřelky se vložil také Josef Beran. Vysvětlil, jak to bylo a nebylo se zastrašováním a vyhrožováním jeho osobě. Farář Hlavsa osobně navštívil učitele Berana, kde mu domlouval, aby přestal s národní agitací v Rokytnici a okolí a v článku citoval jeho slova: „... aby městská rada kroky proti Vám neučinila, podejte do zítřejší 8. hodiny ranní (25. února) panu purkmistrovi rokytnickému ústní neb písemní, neb jiným podobným způsobem (snad vzkazem jste si myslel) vyjádření, že od snahy a úmyslu zříditi českou školu v Rokytnici uspouštíte.“³⁴⁷ Konec dopisování Hlavsy, Berana a Štemberka skrz redakci učinil odbor NJS v Pěčíně, který uvedl vlastní stanovisko, a sama redakce na závěr napsala, že ukončuje veškerou polemiku týkající se boje o českou školu rokytnickou.³⁴⁸ Celé toto dopisování mělo ještě dohru, Schulverein žaloval Jindřicha Štemberka a Josefa Čermáka, redaktora, za urážku na cti v člancích „*O české menšině v Rokytnici*“. Soudní líčení proběhlo 2. září a po vyslechnutí svědků rozhodla porota o nevině Štemberka a Čermáka.³⁴⁹

---

³⁴³ ŠTEMBERKA, J. *O české menšině v Rokytnici (dokončení)*. Posel z Podhoří 19, 21. 5. 1904, č. 21, s. 2

³⁴⁴ HLAVSA, Václav. *Oprava*. Posel z Podhoří 19, 30. 4. 1904, č. 18, s. 2-3.

³⁴⁵ Knihovna SOKA Rychnov n. Kn. Kronika chlapecké školy měšťanské v Rokytnici v Orlických horách 1894 – 1912. I. díl. sig. C – 0731/1. kat. př. č. 3856. Překlad Václav Matouš. (dále jen Kronika chlapecké školy v Rokytnici v O. h.), s. 223, 546. Johann Schade (1862 – 1924) se narodil v Broumově. Svá studijní léta prožil v Trutnově. V roce 1897 byl povolán zemskou školní radou jako ředitel nově založené chlapecké školy měšťanské v Rokytnici v O. h.; Emil Wanitschke byl lékařem, předsedou Svazu Němců v Čechách a od roku 1911 členem městské rady v Rokytnici.; Pius Spanel působil jako notář a byl předsedou rokytnické skupiny Německého školního spolku.

³⁴⁶ ŠTEMBERKA, J. *O české menšině v Rokytnici*. Posel z Podhoří 19, 23. 4. 1904, č. 17, s. 2. Také Kronika chlapecké školy v Rokytnici v O. h., s. 121.

³⁴⁷ BERAN, Josef. *Důstojnému pánovi Václavu Hlavsovi, faráři v Rokytnici*. Posel z Podhoří 19, 14. 5. 1904, č. 20, s. 3.

³⁴⁸ *České veřejnosti*. Posel z Podhoří 19, 21. 5. 1904, č. 21, s. 3.

³⁴⁹ *Trestní řízení*. Posel z Podhoří 19, 2. 7. 1904, č. 27, s. 2.; *Ze soudní síně*. Posel z Podhoří 19, 10. 9. 1904, č. 37, s. 3.

Vraťme se zpět ke stavbě školy, která si žádala velké investice. Peníze získané ze sbírek nebyly dostatečné a pokladny MO NJS nemohly pokrýt veškeré náklady. Proto se dne 4. dubna konala schůze rychnovsko-kosteleckého okrsku, na kterou se dostavili i zástupci MO z Pěčína. Na schůzi se jednalo o možnostech jak finančně zajistit stavbu školy za co nejmenší náklady. Bylo domluveno, že požádají každého rolníka z okresu rychnovsko-kosteleckého a žambereckého k zapůjčení povozu zdarma pro dovoz materiálu na stavbu školy. Odpoledne se ještě konala manifestační veřejná schůze, kde promluvil J. Štemberka o důležitosti zřízení české školy pro českou menšinu v Rokytnici. Veřejnosti sdělil výsledek schůze okrsku NJS. Účastníci schůze projeví zájem o pomoc Čechům v Rokytnici a slíbili zapůjčení povozů.³⁵⁰ Další schůze MO NJS v Pěčíně se konala v květnu 1904 v hostinci u Urbana za účasti občanů z Rokytnice, Rychnova, Žamberka, Javornice, Slatiny a Kameničné. Tématem této schůze byla opět česká menšina v Rokytnici.³⁵¹

Plány na novou školu byly předány na schválení stavebnímu úřadu v Rokytnici. Stavební komise měla posoudit pozemek a plány na stavbu školy. Jak se dalo očekávat, Němci se snažili vzniku české školy v Rokytnici zabránit, takže komise stavební dokumentaci neschválila. Požadovala splnění až absurdních podmínek, které stavbu znemožňovaly. Jeden z těch požadavků zněl, že ulice před školou je úzká a musí být 16 m široká. Komise během prohlídky určila hranici stavby, ale ta byla tak malá, že by nebylo možné školu postavit. Takový přístup Němců nutil členy NJS a občany, kteří se podíleli na plánu české školy, hledat jiná řešení. Vznikl nový návrh, domek čp. 50 adaptovat na budovu školy. Tento návrh se hned ujal. Plány vypracoval stavitel Boháč z Vamberka. Ani plány adaptace budovy na školu nebyly městským stavebním úřadem schváleny. Plány byly ještě dvakrát přepracovány, ale Němci je stejně nechtěli akceptovat. Na to se Josef Štefěk odhodlal k odvážnému činu a bez stavebního povolení začal s adaptací domu. Muselo dojít k některým zásadním úpravám, komín byl postaven na jiném místě a spojovací zdi byly zbořeny. O tom, že zahájil stavbu, informoval osobně starostu Rokytnice Mannla, aby tuto skutečnost vzalo město na vědomí. Celá adaptace byla dokončena v říjnu 1904.³⁵²

V novém školním roce 1904 se do školy v Pěčíně přihlásilo 37 dětí z Rokytnice. To je více než desetinásobek počtu přihlášených žáků z roku 1903. Situace ukazuje, že

---

³⁵⁰ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 4 – 5.

³⁵¹ *Z Pěčína*. Posel z Podhoří 19, 7. 5. 1904, č. 19, s. 3.

³⁵² Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 5 – 8.

české obyvatelstvo z Rokytnice už nemělo takový strach z německého nátlaku. Stavba nové školy byla čím dál více akutní. Pěčínská škola nemohla pojmout takové množství žáků na dlouho. Navíc děti docházely do Pěčina pěšky a některým cesta trvala hodinu a půl, chodily za každého počasí i v zimě. MO NJS v Pěčíně zařídil, aby pro děti ve sněhových vánicích jezdil každý den povoz, který by je přivezl a zase odvezl domů. O Vánocích pro ně v Pěčíně chystal vánoční nadílky, které zajišťoval zejména J. Beran se svou manželkou a učitel Krčmář. Vánoční nadílky se dále účastnili předseda IX. sboru Štemberka s manželkou, předseda akademického spolku Krakonoš Just Vaníček z Rychnova, členové odboru NJS a rodiče dětí z Rokytnice. Vánoční nadílka se neobešla bez doprovodného programu, zpívaly se koledy, J. Štemberka vypravoval pohádku o českém národě a často měly děti připravené nějaké představení. Na závěr děti dostaly dárky, oblečení, obuv, knížky a hračky.³⁵³

Podle plánů chtěli školu otevřít v říjnu 1905, ale místní úřady nesouhlasily s jejím zřízením a na to podaly několik odvolání.³⁵⁴ Budovu a místnosti také musely schválit v c.k. okresní školní radě v Žamberku a na zemské školní radě. V listopadu proběhlo komisionální řízení, které dopadlo pro českou menšinu dobře, místnost byla uznána za vhodnou. Členové komise, mezi kterými byli zástupci ÚMŠ z Prahy, okresní správy v Žamberku a zástupce NJS Jindřich Štemberka, udělili české škole povolení. Stále však chyběl souhlas městského úřadu v Rokytnici, který povolení nechtěl udělit a požadoval provedení úprav místnosti. Josef Štefek si stěžoval u okresního výboru v Rokytnici na neustálé odpírání udělení souhlasu ve věci zřízení české školy, jenže jeho stížnost zůstala bez výsledku. Štemberka si stěžoval u zemského výboru, který zrušil rozhodnutí okresního rokytnického zastupitelstva i městského úřadu. Zemský výbor dům čp. 50 schválil jako školní budovu, ale s podmínkou provedení požadované opravy. Nakonec přes četné překážky se podařilo školní budovu otevřít. Německý bojkot ovšem neskončil. Splnění podmínky zemského výboru měl zkontrolovat stavební úřad v Rokytnici, který po šetření kladl nové požadavky a překážky, že místnost není dostatečně velká, že jsou malá okna, voda není pitná aj.³⁵⁵

Z důvodu omezených prostorů pěčínské školy a zvyšování počtu rokytnických dětí byl do Rokytnice poslán učitel Alois Kubíček, aby české děti učil soukromě, než bude česká škola povolena a otevřena. Kubíček začal s výukou 25. září 1905 ve svém

---

³⁵³ *Vánoční nadílka rokytnická*. Posel z Podhoří 19, 31. 12. 1904, č. 53, s. 2.

³⁵⁴ *Kronika chlapecké školy v Rokytnici v O. h.*, s. 120.

³⁵⁵ *Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919*, s. 7 – 9.

bytě vždy po čtyřech nebo pěti dětech. K výuce se hned přihlásilo 41 dětí, ale když se o tomto způsobu vyučování dověděli místní Němci, okamžitě začali jednat a podali stížnost. Učitel Kubíček byl donucen vyučování zastavit. Rodiče za to, že své děti posílali do nepovolené školy, museli zaplatit pokuty, včetně učitele Kubíčka. Za české děti se opět postavil J. Štemberka a podal stížnost ministerstvu a pokuty byly zrušeny. Češi si našli jiný způsob, jak svým dětem zajistit výuku. Kubíček začal obcházet jednotlivé domy, kde děti vyučoval. Toto řešení bylo velmi komplikované a časově náročné.³⁵⁶ Rodiče byli několikrát předvoláni, aby se dostavili na obecní úřad v Rokytnici a zodpovídali se, proč své děti neposílají do německé školy, místo toho je svěřili domácí výuce učitele Kubíčka. Mezi rodiči byl přítomen i Kubíček, to starostu rozzlobilo a nechal ho z budovy vyhodit. Rodiče se nenechali zastrašit a stáli si za svým rozhodnutím.³⁵⁷

Nakonec se Rokytničtí Češi přeci jen dočkali. Po pětiletém úsilí obdrželi výnos c.k. zemské školní rady č. 50.710, který 25. listopadu 1905 povolil otevření české školy v Rokytnici. První Vánoce v nové škole oslavili vánoční nadílkou pro děti za přítomnosti rodičů, členů NJS a starosty Pěčina Štefka. Nadílku zahájil krátkým proslovem Štemberka a k dětem a rodičům promluvil učitel Kubíček. Každý žák dostal oblek, obuv, housku, kapesníky a cukroví.³⁵⁸ Když byla škola konečně povolena, musely být ještě dořešeny úřední věci týkající se vlastnictví budovy školy. Dům původně zakoupil a spravoval Josef Štefek, takže po formální stránce byl vlastníkem on. Ve skutečnosti byla majitelem Národní jednota severočeská, která celou akci financovala. V dubnu 1906 proto nechal Štefek školu přepsat na Národní jednotu severočeskou.³⁵⁹ Ve škole se začalo vyučovat 8. ledna 1906, učitel Alois Kubíček odešel a na jeho místo přišel Karel Štěpán. Do školy se přihlásilo 38 dětí.³⁶⁰

I po otevření školy dávali Němci veřejně najevo svůj nesouhlas. Protestovali a znepríjemňovali Čechům a dětem návštěvu školy. České děti byly mnohokrát slovně napadány, budova školy byla několikrát pomalována a okna vytlučena.³⁶¹ Útoky na školu byly téměř na denním pořádku, neuplynulo týdne, aby nebyla okna rozbita nebo blátem zašpiněna. Správce i jeho rodina byli v neustálém ohrožení.³⁶² Čeští rodičové

---

³⁵⁶ Tamtéž, s. 8 – 10.

³⁵⁷ *Na obecním úřadě v Rokytnici vyhazují.* Posel z Pohoří 20, 11. 11. 1905, č. 45, s. 3.

³⁵⁸ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 8 – 10.

³⁵⁹ NA Praha, fond NJS, kart. 33, inv. č. 35. Domy.

³⁶⁰ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 11.

³⁶¹ Tamtéž, s. 11, 15 - 18.

³⁶² *Z Pěčina.* Posel z Podhoří 21, 7. 4. 1906, č. 14, s. 3.

byli vydírání, aby své děti neposílali do mateřské školy. Kvůli tomu byla poslána stížnost hraběti Nostitzovi, aby nebylo Čechům bráněno posílat děti do české školy. Hrabě odpověděl, že rodiče své děti mohou posílat, kam chtějí, že jim bránit nebude. Jeho slib ale nic nezměnil, na rodiče byl stále činěn nátlak.³⁶³ Při jedné z německých oslav zaútočili opilí Němci na českou školu kamením a lahve od piva.³⁶⁴ V roce 1909 došlo ke stržení a rozbití nápisu „Česká škola“ německými výtržníky.³⁶⁵ Postupem času ale německé provokace utichly. Přesto se ještě našli rodiče, kteří své děti posílali do německé školy. V následujících letech přibývalo případů, kdy němečtí rodiče žádali zapsání jejich dětí do české školy, to ale nebylo možné.³⁶⁶ Do školního roku 1911 – 1912 se zapsal rekordní počet 57 dětí. Škola přestávala vyhovovat jak kapacitně, tak stavebně. Původně se totiž jednalo o provizorní budovu a z důvodu nedostatku financí nebyla škola podrobena žádným opravám, a tak chátrala. Rychnovsko-kostelecký okrsek NJS si byl situace vědom a rozhodl, že by bylo dobré postavit novou větší školu. Zatím ale nebyl na stavbu dostatečný kapitál. Akci na stavbu školy v prosinci 1912 převzal odbor ÚMŠ ve Vamberku, který zakoupil pozemek. Na novou stavbu školy se také zavázaly přispět obce z okresů Rychnov, Kostelec, Žamberk.³⁶⁷

Než bylo vůbec možné plány na stavbu zahájit, vyhlásilo Rakousko-Uhersko Srbsku válku a veškeré přípravy byly zastaveny. Válečné události ovlivnily nejen život ve městě, ale i chod samotné školy. Otcové od rodin a sourozenci žáků museli odcházet na frontu. Odejít musel i správce školy L. Tuček, na jeho místo byl dočasně povolán Václav Stuchlík, učitel obecné školy v Pěčíně. Projevil se úbytek dětí ve škole, které museli zastoupit chybějící členy rodiny v práci na polích. Postupně se projevoval nedostatek zboží, obuvi a oblečení.³⁶⁸ V roce 1916 nastoupil brannou povinností další správce školy. MO ÚMŠ ve Vamberku požádal vedením školy v Rokytnici Terezii Haissingrovou. T. Haissingrová v té době učila na měšťanské vyšší dívčí škole v Praze. Před začátkem školního roku ovšem obdržela výhrůžný dopis podepsaný Němci v Rokytnici a na místo správkyně raději nenastoupila, přesto v Rokytnici začala vyučovat. Správou školy byla pověřena škola v Pěčíně, konkrétně tuto funkci měl zastávat opět Václav Stuchlík. Výuka byla od 19. dubna do 1. května 1917 kvůli

---

³⁶³ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 11, 15 - 18.

³⁶⁴ *Zábavy rokytnických Němců*. Posel z Podhoří 20, 29. 7. 1905, č. 30, s. 2.

³⁶⁵ ŠUBRT, J. *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*. Praha 1910, s. 301.

³⁶⁶ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 31 – 33.

³⁶⁷ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 35 – 39, 43.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 44 – 50.

nedostatku paliva přerušena. V roce 1917 nakonec přeci jen převzala správu školy Terezie Haissingrová.³⁶⁹

Po skončení války a vzniku Československé republiky všichni oslavovali svobodu a samostatnost. Do nového školního roku se přihlásilo 21 českých dětí z německé školy. Počet žáků se zvýšil na 63. Správkyně musela řešit nedostatečné prostory, 12 dětí umístila do kabinetu a během vyučování přecházela mezi místnostmi. Z příčinění Národního výboru měla být škola od února 1919 umístěna v pěti místnostech v rokytnickém zámku společně s opatrovnou a knihovnou. Situace se ale nijak nelišila od let předcházejících. Němci nesouhlasili s českou školou ani republikou a rodiče byli stále pronásledováni.³⁷⁰

Po vzniku republiky stát postupně přebíral školy pod svou správu a to se týkalo i Rokytnice. Z původní matiční školy vznikla obecná menšinová škola. V samotné Rokytnici, po stabilizaci poměrů v průběhu roku 1919, začali někteří z představitelů města uvažovat o vzniku občanské neboli měšťanské školy. Tato myšlenka se pravděpodobně zrodila u Jindřicha Mázla, okresního soudce, právního komisaře a předsedy národního menšinového výboru a Viléma Čermáka, majitele pily, přednosta železniční stanice, předsedy okresního správního komisaře, jednatele národního menšinového výboru a také člena MO NJS v Rokytnici. Stálo to ještě hodně úsilí, než získali povolení, jelikož školní úřady neviděly důvod pro zřízení měšťanské školy. Nejprve bylo nutné zjistit, jestli je o měšťanskou školu zájem a kolik dětí by ji navštěvovalo. Na základě předběžného zápisu, kdy se do měšťanské školy přihlásilo 112 dětí, bylo uděleno povolení 7. října 1919 otevřít dvoutřídní měšťanskou školu, třetí třída byla schválena dodatečně 1. ledna 1920.³⁷¹

Pro obecnou a měšťanskou školu hledalo město vhodné prostory. Menšinový národní výbor za nejvhodnější budovu shledal rokytnický zámek, který majitel stejně neobýval. Zástupci menšinového národního výboru jednali s ministerstvem školství a národní osvěty, které povolilo zámek použít pro školské účely.³⁷² Podle Metelkova zákona bylo možno vyvlastnění budov nebo pozemků pro školní potřeby.³⁷³ Toto

---

³⁶⁹ Tamtéž, s. 51 – 53.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 58 – 60.

³⁷¹ Knihovna SOkA Rychnov n. Kn, Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h. 1919 – 1938. Kopie originálu. (dále jen Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h.) sig. 1144, kat. př. č. 3745, s. 3 - 5.

³⁷² *Vamberk. V Rokytnici*. Posel z Podhoří, 34, 23. 8. 1919, č. 34, s. 3.

³⁷³ TRAPL Miloš. *České menšinové školství v letech 1918 – 1938*. In: ŠRAJEROVÁ, Oľga. *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Šenov u Ostravy 2003, s. 110 – 111.

rozhodnutí pak delegace oznámila politické správě v Žamberku a ta zámek dovolila zabrat. O záměru města zámek zabrat se dověděl majitel Nostitz a ihned jednal s úřady, aby jim v tom zabránili. Obrátil se na ministerstvo národní osvěty, které rozhodnutí zrušilo, s odůvodněním, že telegrafické svolení nemůžou považovat za rozhodující. Mázl s Čermákem museli znovu jednat s ministrem školství v Praze. Do Rokytnice byl vyslán architekt, který měl posoudit stav zámku.³⁷⁴ Kvůli odporu majitele se řízení táhlo až do konce listopadu 1919, kdy mohlo začít pravidelné vyučování. Nakonec bylo zabráno 27 místností pro potřeby školy a 6 místností ponecháno majiteli.³⁷⁵ Školy na zámku měly být umístěny pouze dočasně, protože místnosti nevyhovovaly stavebním požadavkům pro školy a úprava by byla moc nákladná. Také byly některé místnosti z používání vyloučeny, šlo o velký sál, kapli apod. Na zámku byly kromě obou českých škol umístěny opatrovna a krajkářská škola.³⁷⁶ Nábytek, lavice, tabule a jiné vybavení pro školu v Rokytnici pomáhaly shánět okolní obce. Na učebnice a jiné pomůcky přispěla ÚMŠ a NJS.³⁷⁷ V roce 1919 se novým ředitelem měšťanské školy stal Vilém Malý původem z Lukavice. Mimo školství působil v celé řadě spolků, byl předsedou učitelské jednoty Komenský a také to byl předseda žambereckého okrsku NJS.³⁷⁸ Chování Němců držela na uzdě přítomná vojenská posádka. Ta odešla po volbách do Národního shromáždění a Němci se začali projevovat. Zápis do školy 1920 se odehrál za doprovodu nesouhlasných projevů Němců s českou školou. Rodiče dětí byli zváni na úřad, zejména pak němečtí rodiče, kteří posílali děti do české školy, kde byli pod silným tlakem a snažili se je donutit, aby děti zapsali do německé školy. Pokud Němci přihlásili své děti do české školy, stali se předmětem ostré agitace, takže své rozhodnutí radši změnili.³⁷⁹ Činnost české obecné a měšťanské školy v Rokytnici byla přerušena v květnu 1938 vyhlášením částečné mobilizace a ve školních místnostech byla ubytovaná vojenská posádka. Na vojenské cvičení byli povoláni také učitelé.³⁸⁰ V září pak byla vyhlášena všeobecná mobilizace a přijetím Mnichovské dohody spadala Rokytnice pod německou správu a pro české školy zde nebylo místo. Během války se o

---

³⁷⁴ *Vamberk. V Rokytnici.* Posel z Podhoří, 34, 23. 8. 1919, č. 34, s. 3.

³⁷⁵ *Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h., s. 4- 6, 9 – 10.*

³⁷⁶ *Rokytnický zámek.* Posel z Podhoří 34, 20. 9. 1919, č. 38, s. 1.

³⁷⁷ *Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h., s. 4- 6, 9 – 10.*

³⁷⁸ *Tamtéž,* s. 4 – 6.

³⁷⁹ *Tamtéž,* s. 19 – 20.

³⁸⁰ *Tamtéž,* s. 195 – 196.

školu a děti staral MO ÚMŠ ve Vamberku, pedagogickými dozorci byli František Obst z Potštejna a Jan Vrba z Doudleb, oba členové MO NJS.³⁸¹

NJS měla velký podíl na zřízení české školy v Rokytnici, kterou podporovala i po vydání Metelkova zákona. MO Rokytnice v období první republiky usiloval o další rozvoj českého školství. Podařilo se ustanovit měšťanskou školu a od listopadu 1922 pracoval na zřízení pokračovací živnostenské školy, aby české děti nemusely chodit do německé. O rok později se jednalo o vznik lnářské školy.³⁸² Rozvoj českého školství byl v této oblasti zvláště důležitý, protože díky němu se dařilo posílit a upevnit české pozice a to si uvědomovala i NJS.

6. 4. Kulturní a národohospodářská činnost MO

Vznik odboru pro Rokytnici souvisel se vznikem české školy, a proto hlavní starostí odboru byla péče o českou školu. S tím souviselo pořádání vánočních nadílek pro děti. Rokytnický odbor nebyl tak velký a s vánoční nadílkou a dalšími starostmi mu stále pomáhaly odbory z rychnovsko-kosteleckého a žambereckého okrsku. Co se týče péče o školní děti, spolupracovaly odbory s ÚMŠ. Společně zřídili v Rokytnici polévkový ústav pro českou školu, který dětem zajišťoval jídlo. Odbor přispíval na školní pomůcky a pořádal různé sbírky pro děti.³⁸³ Každý rok jezdily děti se školou na výlety do okolí, ale třeba i do Prahy. Na organizaci těchto výletů se NJS podílela po stránce finanční, často jim hradila náklady na cestu.³⁸⁴ Odbor dbal také o vzdělávání veřejnosti, zejména prostřednictvím knihovny. Ve městě byla obecní knihovna, ale pouze německá, proto byla knihovní činnost NJS velmi důležitá. Knihy si zde půjčovali lidé z Kunvaldu, Slatiny i z Javornice. V roce 1925 se uvažovalo o zřízení čítárny na zámku. Náklady spojené s vedením knihovny vedl odbor sám, ale po roce 1918 s úpravou některých zákonů měl odbor nárok na příspěvek od obce 50 haléřů za každého čtenáře.³⁸⁵

Školské a vzdělávací záležitosti tvořily jednu složku práce odboru. Druhá složka více souvisela s běžným životem v Rokytnici, od kterého se konec konců činnost

---

³⁸¹ Kronika české školy Rokytnice v O. h. 1905 – 1919, s. 63.

³⁸² NA Praha, fond NJS, kart. 19, inv. č. 33. Majetek – nemovitosti.

³⁸³ ŠUBRT, J. *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*. Praha 1910, s. 299 – 302.

³⁸⁴ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 31 – 33.

³⁸⁵ SOKA Rychnov n. Kn., DF Rokytnice v O. h., NJS.

odboru odvíjela. Členové MO zajišťovali soukromé sčítání lidu, které se většinou neobešlo bez německých machinací, jmenovali sčítací komisaře a revizory. V roce 1910 byl soukromým sčítáním v rokytnickém okrese pověřen Ladislav Tuček, správce školy v Rokytnici.³⁸⁶ Úkolem odboru bylo zlepšení sociálních a hospodářských poměrů v poněmčeném území. V tomto směru zřizoval ubytovny a poskytoval sociální podporu Čechům, kteří se ocitli bez práce a bez střechy nad hlavou. Ve snaze podpořit zdejší drobné zemědělce pořizoval odbor různé zemědělské nářadí.³⁸⁷ Území Orlických hor bylo stále doménou Němců. Jednota usilovala o získání půdy pro české živnostníky, aby již nebyli závislí na německých zaměstnavatelích.³⁸⁸ Členům odboru se v Rokytnici podařilo zakoupit několik nemovitostí. Nákup vždy prováděl důvěryhodný člen NJS, která obstarala potřebný kapitál. Pověřený člen jako prostředník zajišťoval výkup pozemků a budov z rukou Němců. Stejný postup se odehrával při koupi domu čp. 50 pro českou školu. V září roku 1904 Josef Žabka zakoupil pro NJS dům čp. 53, Jindřich Štemberka dům čp. 56. Získané objekty NJS využívala ke stavbě bytů, aby zaopatřila chudé a vydírané Čechy. V roce 1906 byly oba domy převedeny do vlastnictví NJS. Většina jejího majetku byla ovšem zastavena, protože na koupi tolika nemovitostí si musela brát půjčky. Za první republiky, aby se zbavila břemen a zlepšila vlastní finanční situaci, umožňovala místním Čechům odprodej, kteří zaplatili částku i s úroky, s podmínkou předkupního práva.³⁸⁹ Takto byl například prodán původní domek mateřské školy, kde pak fungoval obchod české menšiny. V roce 1921 ho od NJS zakoupil člen a jednatel rokytnického odboru Josef Mlynář.³⁹⁰ Zřejmě nejaktivnější členkou byla učitelka Terezie Haissingrová. Pro NJS zakoupila nejednu nemovitost, aby zachránila českou půdu. V roce 1935 zakoupila dům v Nebeské Rybné, kde chtěla vytvořit pobočku (expozituru) české školy v Rokytnici.³⁹¹ Další dům zakoupila v Rokytnici na Stříbrném Vrchu, kde chtěla zřídit ozdravovnu pro učitelky.³⁹² Od roku 1920 bylo snahou rokytnického odboru NJS postavit kulturní centrum Čechů, tedy Národní dům. Návrh byl projednáván na schůzi důvěrníků rychnovsko-kosteleckého NJS v květnu 1921 a byl vytvořen fond na stavbu Národního domu. Odbor ve Vamberku byl požádán, aby část z fondu na stavbu školy v Rokytnici věnoval na stavbu Národního domu. Na

---

³⁸⁶ Kronika české školy Rokytnice 1905 – 1919, s. 33, 36, 38.

³⁸⁷ SOkA Rychnov n. Kn., DF Rokytnice v O. h., NJS.

³⁸⁸ *Vlasteneckému občanstvu v podhoří Orlickém*. Posel z Podhoří 36, 1922, č. 37, s. 3.

³⁸⁹ NA Praha, fond NJS, kart. 33, inv. č. 35. Domy.

³⁹⁰ Tamtéž, kart. 92, inv. č. 47. Místní odbor Rokytnice v O. h.

³⁹¹ Tamtéž, kart. 91, inv. č. 47. Místní odbory.

³⁹² Tamtéž, kart. 92, inv. č. 47. Místní odbor Rokytnice v O. h.

květnové schůzi v Pěčíně ustanovili stavební družstvo, projednali stanovy a zvolili správní a dozorčí radu.³⁹³ MO v Rokytnici pořádal sbírku na stavbu Národního domu a během dvou let získal okolo 16 tisíc korun.³⁹⁴ V roce 1923 se v Rokytnici naskytla možnost zakoupit dům, který by mohl být přestavěn pro účel Národního domu. Podle zpráv okrsku ke koupi nedošlo z důvodu nedostatku peněz na koupi a stavbu.³⁹⁵ Přece však sbírka na Národní dům pokračovala a čekalo se na vhodný objekt.³⁹⁶ Nakonec bylo od plánů na Národní dům upuštěno. Částečnou náhradou se měl stát turistický hotel, jehož majitelem byl V. Čermák.³⁹⁷

Vznik samostatné republiky přinesl řadu reforem. Jednou z nich byla pozemková, kdy stát zabíral půdu nad 250ha. Zabraná půda pak měla být dále přerozdělena drobným zemědělcům. Celková výměra půdy v rokytnickém okrese byla 20 521 ha a zabráno bylo 7 930 ha. Od pozemkové reformy si členové NJS a Češi v Rokytnici slibovali zlepšení ekonomické situace a tím i posílení české menšiny.³⁹⁸ Z toho důvodu se 23. října 1922 sešli členové MO Rokytnice a jednali o tom, jak by se mělo postupovat při pozemkové reformě velkostatku Rokytnice, aby docílili co největšího posílení české menšiny. Poté se konala veřejná schůze, kde zástupci jednotlivých zájmových skupin přednášeli svá přání. Schůze se účastnili i Němci. Největší obavy měli zaměstnanci velkostatku, že prodejem dvorů přijdou o své zaměstnání.³⁹⁹ Odbor NJS v Rokytnici jednal s českými zájemci, snažil se vyjednat podmínky, aby půdu získalo české obyvatelstvo. Největší část při pozemkové reformě 300 ha získal majitel rokytnického panství Josef z Nostitz a zbylá část byla rozdělena mezi české zemědělce a živnostníky. Něco získali občané z Kunvaldu a 3 ha dostali tři německé rodiny.⁴⁰⁰ V roce 1935 měla vypršet desetiletá lhůta, po kterou nemohla být přidělená půda prodána bez svolení Státního pozemkového úřadu. Odbor v Rokytnici usiloval o to, aby tato podmínka byla zachována, proto o tom v říjnu jednal s ministerstvem zemědělství. Odbor se domníval, že vzhledem k hospodářskému stavu Čechů vyvlastněnou půdu po skončení této lhůty prodají a to co nejvýhodněji, tedy

---

³⁹³ Tamtéž, kart. 49, inv. č. 46. Sbory a okrsky – IX. sbor, rychnovsko-kostecký okrsek.

³⁹⁴ Tamtéž, kart. 92, inv. č. 47. Místní odbor Rokytnice v O. h.

³⁹⁵ Tamtéž, kart. 49, inv. č. 46. Sbory a okrsky – IX. sbor, rychnovsko-kostecký okrsek.

³⁹⁶ Tamtéž, kart. 92, inv. č. 47. Místní odbor Rokytnice v O. h.

³⁹⁷ SOKA Rychnov n. Kn., DF Rokytnice v O. h., NJS.

³⁹⁸ HÁVA, V. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách*. Pardubice – Nový Bydžov 1979. s. 54 – 57.

³⁹⁹ NA Praha, fond NJS, kart. 92, inv. č. 47. Místní odbor Rokytnice v O. h.

⁴⁰⁰ HÁVA, V. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách*. Pardubice – Nový Bydžov 1979. s. 54 – 57.

zdejšími bohatými Němci. V takovém případě by pozemková reforma, která měla posílit české pozice v pohraničí, pozbyla účelu.⁴⁰¹

Na výborových schůzích odbor velmi často řešil bytovou otázku a hospodářskou závislost hraničářů na Němcích. Odbor si vedl evidenci nemovitostí ve městě a pokud by někdo z Čechů prodával dům nebo jakýkoli pozemek, snažil se vyjednat koupi. Bohužel se stávalo, že ÚV s koupí nesouhlasil, anebo došlo k prodeji bez vědomí odboru. Tak se majetek dostával do rukou německého obyvatelstva. Z pohledu členů rokytnického odboru zdoluhavé jednání a nezájem ÚV vyvolal u českého obyvatelstva nedůvěru a národní lhostejnost, která zavládla ve 20. letech.⁴⁰² Vzhledem k tomu, že Rokytnice i po roce 1918 zůstala převážně německá, měl Čech problém sehnat bydlení. Odbor proto pracoval na stavbě obytného domu pro Čechy. Podařilo se mu získat stavební povolení od obce a sháněl potřebné finance. O byty byl na straně Čechů velký zájem, přihlásilo se 15 zájemců. V důsledku vypršení platnosti bytového zákona na ochranu nájemníků, který jsem zmiňovala v kapitole 3, se někteří Češi ocitli na ulici. Nedostatkem bytů pro Čechy došlo i k úbytku českého obyvatelstva, proto odbor dělal vše proto, aby se stavba uskutečnila co nejdříve. Do cesty se jim však připlety problémy s poskytnutím peněz, bez kterých nebylo možné stavbu realizovat. Stavba domu byla svěřena odboru ÚMŠ ve Vamberku. Po poradě s MO z rychnovsko-kosteleckého okrsku předal odbor NJS ve Vamberku odboru ÚMŠ fond rokytnický na stavbu školy. Stavby nové školy se měl ujmout stát, tudíž tento fond již nebyl potřeba a mohl být použit k jiným účelům, jako byla tato.⁴⁰³

Konečně třetí složku tvořily kulturní akce, pořádání přednášek, zábav a oslav. Každý rok si lidé připomínali důležité události pro české obyvatelstvo, například 28. října, narozeniny T. G. Masaryka nebo narozeniny Bedřicha Smetany. MO zaštiťovala zdejší slavnosti a vytvářela doprovodný program za účasti obou českých škol, obecné i měšťanské a dalších spolků. Na oslavách se také podíleli občané z Pěčina a okolí. Po skončení slavnostního programu, byly večer pořádány taneční zábavy. Část akcí byla pořádána za účelem sbírky. Takto odbor pořádal výstavu žakovských prací, na kterou vybíral dobrovolné vstupné a zisk byl věnován do fondu na školní pomůcky. V roce 1920 proběhla oslava 300 let od narození J. A. Komenského. MO NJS měl hudební

---

⁴⁰¹ NA Praha, fond NJS, kart. 91, inv. č. 47. Místní odbory.

⁴⁰² SOKA Rychnov n. Kn., DF Rokytnice v O. h., NJS.

⁴⁰³ NA Praha, fond NJS, kart. 92, inv. č. 47. Místní odbor Rokytnice v O. h.

kroužek, který vystupoval na veřejných akcích.⁴⁰⁴ V roce 1918 oslavovala celá země i čeští občané Rokytnice. V listopadu se na Špici konala slavnostní manifestace. Na manifestaci promluvil prof. Baumruck z Rychnova, Němec z Vamberka, ředitel Hynek ze Slatiny a správkyně T. Haissingrová. Jednalo se o odvážný krok, vzhledem k tomu, že Němci nesouhlasili se vznikem republiky.⁴⁰⁵ Odbor NJS v Rokytnici měl hudební, tělocvičný, divadelní a dámský kroužek. Kroužky řídili učitelé z místní školy a s dětmi nacvičovali představení na různé kulturní akce. Působení kroužků ve městě rozvíjelo společenský život českých rodin.⁴⁰⁶ Tělocvičný kroužek byl bez udání důvodu ÚV v roce 1924 zrušen. Členové usilovali o jeho obnovu. V roce 1925 se podařilo a byl obnoven.⁴⁰⁷ Odboru se také podařilo z příspěvků a sbírek pořídit vlastní divadelní jeviště se čtyřmi scénami, takže divadelní kroužek si konečně přišel na své. Zázemí kulturních akcí po většinu času poskytoval menšinový a turistický hostinec Františka Divíška.⁴⁰⁸ Od února 1925 pracoval výbor na pořízení biografu. V březnu 1926 získal nejprve povolení na společný biograf pro obce Pěčín, Rokytnice, Kunvald a Kameničnou. Vlastní biograf by bylo možné pořídit až s uskutečněním plánu Národního domu.⁴⁰⁹

O osvětovou činnost v Rokytnici se nejvíce zasloužil učitelský sbor české obecné a měšťanské školy. Učitelé byli často členy různých spolků ve městě a hlavně tvořili členskou základnu a valnou většinu výboru MO v Rokytnici.⁴¹⁰ Od roku 1928 se novým ředitelem stal Bohumil Šindler, který byl předsedou NJS, pokladníkem Kampeličky, jednatelem Vodního družstva, generálním poučníkem, správcem sirotčí kolonie, turistické noclehárny, místopředsedou a hospodářem Okresní péče o mládež, místní osvětové komise, předsedou místního školského výboru a jednatelem výboru školy krajkářské.⁴¹¹ Učitel Alois Felcman byl místopředsedou MO NJS, pokladníkem divadelního kroužku, pokladníkem družstva pro stavbu Národního domu, předseda a vedoucí hudebního kroužku a člen stavebního družstva. Jednatelem odboru NJS byl učitel Ladislav Šimek, režisér a předseda divadelního kroužku, účetní stavebního družstva a člen hudebního kroužku. Učitelka T. Haissingrová byla předsedkyní

---

⁴⁰⁴ Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h, s. 11 – 12, 23, 56.

⁴⁰⁵ Kronika české školy Rokytnice v O. h. 1905 – 1919, s. 58 – 60.

⁴⁰⁶ Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h., s. 58.

⁴⁰⁷ SOkA Rychnov n. Kn., DF Rokytnice v O. h., NJS.

⁴⁰⁸ NA Praha, fond NJS, kart. 92, inv. č. 47. Místní odbor Rokytnice v O. h.

⁴⁰⁹ SOkA Rychnov n. Kn., DF Rokytnice v O. h., NJS.

⁴¹⁰ Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h, s. 4 – 6, 56.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 103, 122.

dámského kroužku a členkou NJS, komitétu pro vánoční nadílku.⁴¹² Učitelé se svou činností snažili o kulturní i hospodářské povznesení občanstva. Jejich přičiněním byla roku 1928 obnovena místní osvětová komise, která pořádala poučné přednášky.⁴¹³

6. 5. MO v Rokytnici v O. h. po vzniku ČSR

V období války byla v Rokytnici vyhlášena mobilizace, muži od rodin byli odváděni na frontu, ženy zastávaly mužské role. Válce byl podřízen veškerý život, byla zavedena řada omezení. Válka způsobila zdražení potravin, většina úrody byla vykupována pro armádu a lidem byla ponechána jen část výnosů. Později byly zavedeny potravinové lístky na chleba, cukr, sůl a další potraviny. Nedostatek jídla a zákaz pečení chleba, měl za následek podvýživu zvláště u dětí. Stejně tak se projevoval úbytek uhlí a paliva. Svíčky a petrolej byly vzácným zbožím.⁴¹⁴ Z této doby se záznamy o činnosti rokytnického odboru nedochovaly. Nicméně se můžeme domnívat na základě zápisů v kronice české školy, že odbor nadále působil a podílel se na pořádání vánoční nadílky.

Po vzniku Československé republiky se odbor stal opět plně aktivním. Na valné hromadě v prosinci 1918 byl předsedou zvolen Alois Plachetka, místopředsedou se stal František Kubíček, jednatelem Ladislav Machek (následující měsíc Antonín Pič), pokladníkem Antonín Grübr a knihovníkem Josef Slavík.⁴¹⁵ Činnost MO se zaměřila na to, aby se v pohraničních oblastech Čechům dostávalo stejného práva jako Němcům, protože i po vzniku republiky byli stále menšinou. Ve městě se zvýšila aktivita německých nacionalistů, kteří usilovali, aby Rokytnice a okolí byla připojena k Sudetenlandu. V rokytnickém okrese vedl Němce ředitel německé školy Richard Pischel, který prohlásil Rokytnici za součást Deutschböhmen a plánoval ozbrojený boj proti republice.⁴¹⁶ Deutschböhmen byla oblast českého pohraničí, kterou Němci prohlásili za samosprávné území. Po vyhlášení republiky zahájili Němci jednání s rakouskou vládou, která jim slíbila ochranu a prohlásila Deutschböhmen za součást Rakouska. Poté následovalo vytvoření dalších německých provincií a jednou z nich byla právě Sudetenland, provincie v severovýchodních Čechách. Československá vláda

---

⁴¹² Tamtéž, s. 50, 58.

⁴¹³ Tamtéž, s. 122.

⁴¹⁴ Knihovna SOKA Rychnov n. Kn., Kronika města Rokytnice v Orlických horách, II. část, překlad Zdeněk Šebesta. (Dále jen Kronika Rokytnice v O. h. II. část), s. 149 – 153.

⁴¹⁵ NA Praha, fond NJS, kart. 92, inv. č. 47. Místní odbor Rokytnice v O. h.

⁴¹⁶ HÁVA, Václav. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách*. Pardubice – Nový Bydžov 1979. s. 52.

zahájila jednání se zástupci Němců, aby přijali nový stát. Němečtí zástupci však neměli zájem dohodnout se s československou vládou, spoléhali na Rakousko. V tom případě nezbyvalo Československu jiné řešení než oblasti vojensky obsadit.⁴¹⁷ V prosinci separatistické snahy německých nacionalistů v Rokytnici ukončilo československé vojsko, které obsadilo město a do vedení města dosadilo vládního komisaře Jindřicha Mázla. Vojsko mělo zajistit, aby nedošlo k možným národním konfliktům.⁴¹⁸ Obecní zastupitelstvo muselo slíbit věrnost Československu a na radnici byli dosazeni místní Češi (Alois Plachetka, Vilém Čermák, Josef Štajner a Josefo Grübr).⁴¹⁹

Po opadnutí radosti z vyhlášení republiky se začaly projevovat problémy válkou poškozeného hospodářství. Města se potýkala s nedostatkem potravin, oděvů a jiných životních potřeb. Projevovaly se sociální rozdíly a bylo nutné vyřešit bytovou situaci.⁴²⁰ Nedostatek bytů řešily odbory NJS zakoupením domů, které měly sloužit jako nájemní byty pro Čechy. Kromě těchto problémů řešili členové odboru, jak zajistit postavení české menšiny v Orlických horách. To bylo jejich cílem. Domnívali se, že v rokytnickém okrese se rodily protistátní akce Němců a že okres sloužil jako spojení s německými oblastmi Trutnovskem, Králickem a severní Moravou. Z jejich pohledu bylo nezbytné tento pás přerušit vytvořením velkého převážně českého města. Vypracovaný návrh konzultovali s ÚV NJS a pak jej zaslali ministerstvu vnitra.⁴²¹ Za tím účelem se sešli nejprve 2. února 1919 v Pěčíně a o měsíc později ve Vamberku. Josef Štefek vypracoval zprávu jak zajistit českou menšinu a o situaci informoval účastníky schůze. Na schůzi byl přijat pamětní list ministerstva vnitra, ve kterém ministerstvo žádalo, aby od rokytnického okresu byly odtrženy vzdálenější německé obce a naopak byly přičleněny sousední české obce z politického okresu Žamberk. Tímto krokem mělo dojít k posílení české menšiny. Žádost ministerstva byla pak ještě projednávána v květnu v Rokytnici a pak 8. června na schůzi v Pěčíně. V hostinci U Rykrů jednali o sloučení Pěčina a Rokytnice v Orl. h. Obecní zastupitelstvo Pěčina s návrhem nesouhlasilo, důvodem prý byl velký dluh, který měla Rokytnice vůči Rakousku-Uhersku. Na nátlak ministerstva se konala nová veřejná schůze v prosinci 1919 opět v Pěčíně, kde vystoupil před občany pěčínský starosta, předseda reformních kněží, ředitel NJS, který mluvil o útisku Čechů. Projevy jednotlivých zástupců byly

---

⁴¹⁷ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 72 – 78.

⁴¹⁸ Kronika české školy Rokytnice v O. h. 1905 – 1919, s. 58 – 60.

⁴¹⁹ HÁVA, V. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách*. Pardubice – Nový Bydžov 1979. s. 52.

⁴²⁰ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 79 – 80.

⁴²¹ NA Praha, fond NJS, kart. 92, inv. č. 47. Místní odbor Rokytnice v O. h.

citlivé a přesvědčivé, přesto všechno ke sloučení obcí nedošlo. K opětovnému otevření otázky došlo ještě v květnu 1922, kdy to vypadalo, že situace je jim nakloněna. Tentokrát se sešli ve škole v Pěčíně a pomocí hlasovacích lístků bylo rozhodnuto o sloučení obcí. Josef Štefek, pečínský starosta Rykr a Čermák z Rokytnice odjeli do Prahy na ministerstvo vnitra, kde záležitost předali odpovědné osobě a čekali na rozhodnutí. Občané se radovali, plánovali budoucnost, ale rozhodnutí z ministerstva nepřišlo. Tak skončily naděje na posílení české menšiny spojením těchto dvou obcí.⁴²²

Chování Němců držela na uzdě přítomná vojenská posádka, která odešla po volbách do Národního shromáždění, a německé obyvatelstvo se začalo projevat. *Zápis do školy 1920 se odehrál za doprovodu projevů německého nesouhlasu s českou školou. Rodiče dětí byli zváni na úřad, zejména pak němečtí rodiče, kteří posílali děti do české školy, kde byly pod silným tlakem a snažili se je donutit, aby děti posílali do německé školy.*⁴²³ Ohniskem sporů byla zejména volební období. Proto odbory byly ve větší pohotovosti, agitovaly u občanů, aby pamatovali na budoucnost, že je potřeba upevňovat pozice a aby volili české zástupce, kteří je pak budou na městě zastupovat. K dalšímu projevu Němců došlo během voleb do obecního zastupitelstva v srpnu 1921. Během voleb přišli na to, že Němci se snaží výsledky zfalšovat a na základě podaného protestu byly volby prohlášené za neplatné. Nové volby proběhly v únoru 1922, proti kterým byl opět vznesen protest.⁴²⁴ MO NJS požadovala vzhledem k situaci umístění stálé vojenské posádky, ale ministerstvo národní obrany nemohlo vyhovět.⁴²⁵ Přesto se vztahy mezi Čechy a Němci v běžném životě do jisté míry konsolidovaly. Dokladem byla hospodářsko-průmyslová výstava, kterou pořádali společně v době prázdnin roku 1927. Byl to krok k dalšímu sblížování. Veškeré nápisy na výstavě byly dvojjazyčné. Návštěvníci a zástupci NJS byli překvapeni činností české menšiny a MO NJS.⁴²⁶

Práce členů rokytnického odboru NJS byla v první polovině 20. let docela rušná. NJS se musela vypořádat s řadou změn, které přinesl vznik Československé republiky, se snahou Němců o odtržení českého pohraničí, pozemkovou reformou a s neúspěšným jednáním o spojení s Pěčínem. Docházelo také k častým změnám ve výboru odboru NJS. V lednu 1920 byl na valné hromadě zvolen předsedou Jindřich Mázl, místopředsedou Vilém Čermák, jednatelem Josef Vít a pokladnicí Emilie Štajnerová. O

---

⁴²² HÁVA, V. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách*. Pardubice – Nový Bydžov 1979. s. 52 – 53.

⁴²³ Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h, s. 19 – 20.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 29, 37.

⁴²⁵ NA Praha, fond NJS, kart. 92, inv. č. 47. Majetek – nemovitosti.

⁴²⁶ Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h, s. 91 – 92.

dva roky později tomu bylo opět jinak. Na schůzi výboru 12. března 1922 proběhla volba výboru, do kterého byl za předsedu jmenován Vilém Malý, ředitel rokytnické obecné školy od roku 1919, místopředsedou byl opět zvolen Vilém Čermák, jednatelem Josef Vít a pokladníkem Ladislav Šimek. V tomto období se začaly projevovat vnitřní problémy mezi členy, podnícené osobními spory, došlo k rozepřím mezi členy výboru a předsedou Malým. Ředitel školy byl obviněn z krádeže školních peněz. Na nezákonné postupy odbor NJS pravděpodobně upozornili místní učitelé, kteří byli zároveň členy odboru, z toho důvodu ředitel usiloval o jejich přeložení.⁴²⁷ Celou věc bylo nutné řádně prověřit. Dokonce se vyskytly námitky k posledním volbám výboru a někteří členové požadovali proto svolání nové valné hromady. Mimořádná schůze proběhla 24. března 1923, na které byl předsedou zvolen V. Čermák, místopředsedou A. Felcman, jednatelem J. Vít a pokladníkem A. Plachetka. Ředitel Malý do výboru již nebyl jmenován. Voleb se zúčastnilo 100 členů.⁴²⁸ Nové volby ale situaci neuklidnily. Rozepře mezi členy pokračovaly. Na problémy v odboru reagoval ÚV NJS, který navrhoval, že pokud se spor nevyřeší, je možné provést smírčí soud NJS v Praze. Vedení odboru se na schůzi 30. června 1923 rozhodlo předat celou záležitost k okresnímu soudu. Jelikož odbor byl žalobcem, vzal na sebe také povinnost uhradit výlohy z majetku spolku. Ředitel školy Vilém Malý byl obviněn z nejednoho finančního podvodu.⁴²⁹ Vilém Malý se obvinění pochopitelně bránil a podal na odbor žalobu za urážku na cti. Ústředí NJS poslal dopis, ve kterém se snažil očist své jméno a podal své vysvětlení se slovy: „*To mají Němci radost, jak se Češi žerou!*“⁴³⁰

Výbor MO pozval k posouzení situace delegáta NJS, který přijel do Rokytнице v únoru 1924, aby vyslechl obvinění proti řediteli Malému a podal zprávu do Prahy. Členové ÚV jednali na schůzi o vzniklých problémech v Rokytnici a došli k závěru, že kvůli osobním a stranickým sporům, které poškozují jméno Jednoty, MO v Rokytnici rozpouští a zastaví jeho činnost na neurčito. Členové odboru v Rokytnici byli

---

⁴²⁷ NA Praha, fond NJS, kart. 92, inv. č. 47. Majetek – nemovitosti.

Josef Štajner přivezl uhlí české škole a cestu si vyúčtoval. Ředitel V. Malý vyjednal slevu 50 Kč, kterou prý nevyúčtoval ve prospěch školy s odůvodněním, že částku věnoval na ošacovací akci. J. Štáner chce nechat zkontrolovat účty a žádal navrácení částky. V druhém opět figuroval ředitel školy a předseda odboru. Jednalo se o to, že Čermák slíbil polévkovému ústavu zdarma dříví, přesto si na něj nechal vystavit účet, který mu byl zaplacen. Čermák tvrdil, že za dříví si nic neúčtoval, pouze cestu. Účty byly zkontrolovány a potvrdilo se, že si za 2m³ účtoval pouze 40 Kč. Jenže na základě obvinění si Karel Ryba vyžádal účty školy za celý rok 1921, kde se ukázalo, že ředitel Malý vykázal za dříví 308 Kč za 3 m³.

⁴²⁸ NA Praha, fond NJS, kart. 92, inv. č. 47. Majetek – nemovitosti.

⁴²⁹ SOKA Rychnov n. Kn., DF Rokytnice, NJS.

⁴³⁰ NA Praha, fond NJS, kart. 92, inv. č. 47. Majetek – nemovitosti.

rozhodnutím ÚV zaskočení a požadovali vysvětlení.⁴³¹ Vilém Malý nakonec na začátku února 1924 odešel do Karlových Varů, kde působil jako ředitel měšťanské školy. V Rokytnici nenastoupil již ve školním roce 1922/23 z důvodu nemoci a nenastoupil ani další rok.⁴³² Po přečtení rozhodnutí ÚV se rozhodl Vilém Čermák rezignovat z funkce předsedy odboru a na schůzi prohlásil, že už nikdy žádnou funkci ve výboru NJS nevezme. To se stalo 18. března 1924 a další výborová schůze se konala až v srpnu 1924. Na místo předsedy odboru byl zvolen B. Pokorný.⁴³³ Mezitím byl do Prahy vyslán František Kroužilka, který měl přesvědčit ÚV, aby změnil názor. Kroužilka žádal nerozpouštění odboru s odůvodněním, že by české obyvatelstvo zůstalo bez opory a vše, co doteď vybudovali, by bylo zbytečné. Navrhoval situaci vyřešit s jednotlivými funkcionáři. Jak ÚV dále postupoval, nevíme. Činnost rokytnického odboru byla pravděpodobně přerušena, do doby než se záležitosti vyřešily.⁴³⁴ Soudní jednání byla skončena v roce 1925, kde krajský soud v Hradci Králové shledal Viléma Malého vinným.⁴³⁵

Výměnou funkcionářů se poměry ve spolku více méně uklidnily. Roku 1928 se novým ředitelem české školy stal Bohumil Šindler, který byl na valné schůzi odboru v březnu 1930 zvolen předsedou MO NJS v Rokytnici a tuto funkci vykonával až do konce 30. let, respektive do roku 1938.⁴³⁶ Odbor v té době měl 166 členů. Jednatel ve své zprávě píše, že nyní se poměry mezi členy odboru a obyvatelstvem konečně uklidnily.⁴³⁷

Klidná léta a spolupráce mezi Čechy a Němci na počátku 30. let začala narážet na nepřátelský postoj Němců. Toto období bylo poznamenáno hospodářskou krizí, která se projevovala ve vzájemném soupeření obou národů.⁴³⁸ Odbor NJS si stěžoval, že do obecního zastupitelstva se dostávali převážně Němci a veřejné nápisy byly spíše německé.⁴³⁹ Rozpínavost Němců v poslední době, hlavně činností Henleinovy strany, značně vzrostla. Troufalost vyvrcholila 25. března 1936 při pašování balíčků potravin z Německa, kdy byl přepaden četník Karel Hlaváčka v Bartošovicích. Okresní soud v Rokytnici vyšetřoval 48 podezřelých osob, z nichž někteří byli předvoláni ke

---

⁴³¹ Tamtéž. Majetek – nemovitosti.

⁴³² Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h., s. 42, 53 – 54.

⁴³³ SOKA Rychnov n. Kn., DF Rokytnice, NJS.

⁴³⁴ NA Praha, fond NJS, kart. 92, inv. č. 47. Majetek – nemovitosti.

⁴³⁵ SOKA Rychnov n. Kn., DF Rokytnice, NJS.

⁴³⁶ Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h., s. 103, 112.

⁴³⁷ NA Praha, fond NJS, kart. 92, inv. č. 47. Majetek – nemovitosti.

⁴³⁸ HÁVA, V. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách*. Pardubice – Nový Bydžov 1979. s. 59 – 60.

⁴³⁹ SOKA Rychnov n. Kn., DF Rokytnice, NJS.

krajskému soudu v Hradci Králové.⁴⁴⁰ Německá část městského zastupitelstva nesouhlasila s postupem státních úřadů a začala bojkotovat české živnosti a nákup u českých živnostníků. Čeští obyvatelé se cítili ve větším ohrožení. Na hranicích, které jsou od města vzdálené 6 km, byl nedostatek stráže (jedna na 7 km). Místní odbor NJS situaci v Rokytnici řešil na schůzích okrsku. Podle zjištění NJS by mohlo dojít k narušení státní moci.⁴⁴¹ Vážnost situace přinutila členy MO NJS v Rokytnici a české občany ke společné schůzi svolanou do hotelu Alma 7. dubna 1936. Sešlo se zde 400 osob z české menšiny, z Pěčína i Slatiny, aby si vyslechli, jak Jednota hodlá reagovat.⁴⁴² Odbor NJS v Rokytnici zaslal vládě žádost, aby situaci začala řešit. Resoluce obsahovala požadavky na rozpuštění SdP, žádali posílení kontroly pohraničí a umístění vojenské posádky. Dále žádali, aby na místa v úřadech a státní správě dosazovali spolehlivé Čechy. Tento požadavek zdůrazňovala celá NJS už od vzniku republiky. Hraničáři chtěli rozpuštění městského zastupitelstva v Rokytnici v O. h. Stěžovali si na rokytnického starostu Richarda Pischela, že rozhoduje o věcech bez svolání zastupitelstva a ani neovládá český jazyk. Češi v Rokytnici byli vždy menšinou, museli se vyrovnávat s překážkami ze strany Němců. O tom, že jim nebylo přáno, a že Němci si svůj vliv udrželi i po vyhlášení samostatného státu, svědčí skutečnost, že R. Pischel vedl boj proti novému státu a zároveň v této době byl ředitelem německých škol a ke všemu také starostou města.⁴⁴³

Pravděpodobný zlom nastal vítězstvím Sudetoněmecké strany v parlamentních volbách 1935 a vítězstvím voleb obecních 1938, které se neobešly bez národnostních konfliktů. Rokytnická mládež vyprovokována henleinovci pomalovala křídou během noci náměstí, chodníky a ploty hesly „*Pryč s Henleinem - Pryč s Ádou!*“, „*Nedáme se!*“ a „*S oběma do pekel kam patří!*“⁴⁴⁴

Od jara 1937 se pracovalo na opevnění hranic, v září započala v Rokytnici stavba vojenských kasáren.⁴⁴⁵ Češi ještě věřili, že v případě konfliktu budou bránit svou zem. Odbor se v tu dobu snažil Čechům zajišťovat práci, žádal ministra národní obrany, aby práci na kasárnách zadával hlavně českým živnostníkům. Raději mu doporučila konkrétní osoby, kteří by připadali v úvahu.⁴⁴⁶ V prosinci 1937 byla založena Národní

⁴⁴⁰ Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h., s. 172.

⁴⁴¹ Tamtéž, *Dokument místního odboru NJS pro Rokytnici a okolí*.

⁴⁴² Tamtéž, s. 172.

⁴⁴³ Tamtéž, *Dokument místního odboru NJS pro Rokytnici a okolí*.

⁴⁴⁴ HÁVA, V. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách*. Pardubice – Nový Bydžov 1979. s. 59 – 60.

⁴⁴⁵ Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h., s. s. 192.

⁴⁴⁶ NA Praha, fond NJS, kart. 91, inv. č. 47. Místní odbory.

garda v Rokytnici, učitelé se obávali rozrušení spolkového života.⁴⁴⁷ Na podzim 1938, když byla podepsána Mnichovská dohoda, si obyvatelé Rokytnice uvědomovali nebezpečí, které jim po zabrání pohraničí hrozilo. Češi měli strach z chování Němců, že přijdou o majetek a o práci. Kdo neměl žádné závazky, dlouho neváhal a utekl. To si ovšem nemohli dovolit všichni. Zbylí Češi museli zůstat v Rokytnici, protože zde měli své domy, ale rádi by je prodali nebo vyměnili za domy ve vnitrozemí, kdyby byla ta možnost. Odbor Jednoty zde působil do doby, kdy přišla německá vojska a město obsadila. V říjnu měl odbor v Rokytnici pouhých 15 členů. Karla Langrová jménem Čechů napsala na začátku října dopis ÚV NJS a prosila Jednotu, aby nezapomněla na jejich věrné hraničáře. Dopis byl přijat 12. října 1938, ale odpověď ÚV se zřejmě nedochovala, takže nevíme, jak Jednota dále postupovala. Jisté je, že činnost NJS byla výrazně ochromena.⁴⁴⁸

Činnost rokytnického odboru se lišila oproti MO v Rychnově. Jde o to, že Rokytnice v O. h. byla německé město a Rychnov naopak české. Členové MO pro Rokytnici se nacházeli v jádru národnostních problémů a museli řešit vzniklé konflikty, které se jich přímo dotýkaly. Odbor v Rokytnici by vše sám nevyřešil, proto mu odbor v Rychnově a další pomáhaly. Život v českém městě byl trochu jiný než v pohraničí.

Na druhou stranu musíme NJS vnímat jako organizaci celkově. Píšu tu sice o tom, že MO pořádaly nadílky, výlety, přednášky, divadla, ale odbor byl nejmenší částí celého spolku, sám neměl k dispozici tolik financí, aby pokryl veškeré kulturní akce. Jeho úkolem bylo evidovat problémy, hledat řešení a hlavně o tom zpravovat vyšší celky. Z toho důvodu byla nutná dobrá organizace, spolupráce odborů v okrsku a součinnost sborů až k ústředí NJS v Praze.

---

⁴⁴⁷ Kronika české obecné a měšťanské školy v Rokytnici v O. h., s. 194.

⁴⁴⁸ NA Praha, fond NJS, kart. 91, inv. č. 47. Místní odbory.

7. Osud NJS po roce 1938

V roce 1938 přišel zlom pro české dějiny, který předvídal řetězec událostí vedoucích až k vypuknutí 2. světové války. Rostoucí moc a agresivita německého státu byla zřejmá již od 30. let, ale v rámci zachování míru věřily evropské mocnosti, že vše vyřeší a společným jednáním dojdou ke kompromisu. Pokusem o takový „kompromis“ se stala událost, kterou dnes všichni znají pod názvem Mnichovská dohoda. Již zde se ukázalo, že Německo nechce vyjednávat a jde si za svými cíli.⁴⁴⁹

V Československu žila stále početná německá menšina, která se vzhledla v myšlence připojení českého pohraničí k Německému státu. Aktivita českých Němců hrála do karet Hitlerovi, který se rozhodl využít situace a získat tak další území, které mu pomůže k vybudování Velkoněmecké říše. Prvním krokem bylo pomoci českým Němcům a připojit území k říši. Otázka odtržení československého pohraničí se stala klíčovou na jednání v Mnichově 29. září 1938. Hitler se sešel se zástupci evropských velmocí a předložil své požadavky jako hotovou věc pod výhružkou války. Evropské velmocí tak rozhodly o osudu československého státu bez nich a s nadějí zachování míru v Evropě přistoupily na Hitlerovy požadavky. ČSR tak ztratila velkou část území, přišla o přirozené hranice a průmyslové oblasti. Došlo k narušení integrity státu, fungování železničních drah a mnoha podniků.⁴⁵⁰

Ztráta území ovlivnila i činnost NJS, byla narušena komunikace s MO a veškerý majetek odborů, který se nacházel na zabraném území, byl zabaven nacisty. Přesto NJS fungovala dál, musela upravit síť odborů a okrsků a svou činnost zaměřila na pomoc uprchlíkům z pohraničí. NJS čekaly ještě další změny, ve snaze semknout národ a společně postupovat v národní politice bylo rozhodnuto vytvořit organizaci, která by spojila a nahradila všechny jednoty a matice. V prosinci 1938 vznikla Národní matice, do které musely vstoupit všechny spolky, jinak jim nebyla povolena další činnost. NJS oficiálně ukončila svou činnost ke dni 30. června 1939. Někteří členové se rozhodli pokračovat v jejich práci, NJS měla přežít uvnitř Národní matice. To ale nemělo dlouhé trvání, záměry funkcionářů byly nakonec prohlédnuty a v polovině června 1943 byla Národní matice z nařízení K. H. Franka rozpuštěna. Zbylý majetek zabavili. Po skončení 2. světové války se podařilo ještě na krátkou dobu NJS obnovit.⁴⁵¹

⁴⁴⁹ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha, 2000. s. 241 – 278.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 279 – 286.

⁴⁵¹ NA Praha, fond Národní matice při Národní radě české, kart. 741, inv. č. 864.

Krátce po osvobození Československa v květnu 1945 hlavní orgány NJS obnovily svou činnost. Funkcí ředitele kanceláře byl pověřen Fr. Korynta. Kancelář fungovala jak pro NJS, tak i pro Národní matici, která také zahájila svou práci.⁴⁵² Představitelé NJS se domnívali, že jejich zrušení z dob německé okupace je neplatné, a proto také požadovali navrácení zabraného majetku, který jednotám a maticím náležel v roce 1938. Ke dni 12. května 1945 bylo sepsáno a předáno prohlášení Národní matice předsedovi vlády Z. Fierlingerovi a zároveň ÚV vyzýval MO k obnovení činnosti. Práci MO zahájila jen malá část a to především ve vnitrozemí, v pohraničních oblastech se musely nejprve urovnat poměry po válce.

Stejně jako po 1. světové válce pochybovali lidé o smyslu další existence obranných spolků, totéž platilo pro období po 2. světové válce. Po odchodu německého obyvatelstva bylo pohraničí osídlováno novými obyvateli, kteří neprojevovali pochopení pro obnovení NJS. Přesto na konci června ÚV NJS oznámil obnovení činnosti MO v pohraničí a ve vnitrozemí podle stanov z roku 1932. Byla jmenována nová členská základna, starostou obnovené NJS se stal dr. Schlecht, za místostarosty byli zvoleni dr. V. Müller a dr. Ant. Zvěřina. Ačkoliv činnost NJS nebyla oficiálně schválena ministerstvem vnitra, začalo postupně přebírat svůj majetek v pohraničí. NJS pomáhala při osídlování prázdných obcí. Naneštěstí představy NJS o podobě pohraničí se rozcházely s postupem nových orgánů. V červenci 1945 byl vytvořen dekretem prezidenta republiky úřad pro osídlování pohraničí. Půda mohla být přidělena jakémukoli zemědělci, ale NJS chtěla pomoci původním českým starousedlíkům o návrat „domů“. Mezitím na konci července bylo vydáno rozhodnutí, že ředitelství Národní bezpečnosti zamítlo povolení činnosti NJS a NJP (Národní jednoty pošumavské). Zamítavá odpověď byla odůvodněna absencí obou spolků ve spolkovém rejstříku, jelikož zde se nacházel záznam pouze o Národní matici jakožto slučující organizaci. Proto v srpnu ministerstvo vnitra obdrželo žádost o obnovení jednot a matic podepsanou jménem Národní matice. V září prezident vydal nový dekret, kterým byla zrušena nařízení o zákazu činnosti českých spolků z dob okupace. Spolky, které chtěly obnovit svou činnost, musely znovu požádat o povolení. Případ NJP a NJS vzalo do rukou ministerstvo vnitra, které jednalo o tom, jestli má být jejich činnost vůbec obnovena.

---

⁴⁵² ČENSKÝ, František. Národní jednoty severočeská. Archivní pomůcka č. 1477. NA Praha, s. 56 – 57.

Budoucnost NJS nebyla zatím jistá, přesto pokračovala ve svých akcích. Do konce roku se podařilo obnovit pouze 100 odborů a sedm okrsků. NJS začala postupně přebírat svůj majetek, kterým se snažila získat finanční prostředky. Hlavním úkolem nyní byla příprava sjezdu. Nejprve byl zvolen starosta NJS, kterým se stal Jožka David, a byl vytvořen návrh kandidátní listiny. První poválečná valná hromada ÚV se uskutečnila 3. března 1946, byli jmenováni noví členové, čestným členem se stal prezident E. Beneš. Na schůzi byla zhodnocena dosavadní činnost a projednávána otázka budoucí práce. Členové NJS se domnívali, že jejich práce bude pro stát nepostradatelnou, jelikož při budování nového pohraničí bude zapotřebí zběhlých lidí se znalostmi tohoto území. S ohledem na dobu bylo zapotřebí také upravit stanovy. Valný sjezd nemohl stihnout probrat vše a ani nebylo v jeho silách vyřešit všechny problémy. Docházelo ke střetům mezi starými hraničáři a přibývalo konfliktů mezi starousedlíky a novousedlíky. Činnost MO byla obnovována pomalu. Finanční situace byla špatná, příspěvků a darů nebylo tolik, aby pokryly náklady, navíc stále zůstávala nevyřešena otázka restitucí (k navrácení majetku došlo v lednu 1947). NJS musela vypracovat nové stanovy spolku. Snažila se pokračovat ve své činnosti, spolupracovala s Osidlovacím úřadem a Fondem národní obnovy a pořádala kulturní akce. Ve snaze změnit mínění lidí, chtěli členové znovu vydávat vlastní časopis. NJS podala žádost na ministerstvo informací, státní zastupitelství a tiskový odbor ředitelství NB v Praze o schválení publikování časopisu Hraničář, který byl nacisty zrušen. Povolení získali v květnu 1946 a redaktorem se stal Fr. Korynt. V prvním roce vyšlo 4500 výtisků. Odběr časopisu odmítla vláda a ministerstvo vnitřního obchodu. Bohužel tento pokus nebyl úspěšný, společnost o časopis nejevila zájem. Dokonce i obce v pohraničí odhlásily odběr časopisu. Nakladatelství se propadalo do ztrát. Nakonec ÚV rozhodl o ukončení časopisu.

Členové NJS nepřipouštěli možnost zániku organizace a stále pokračovali ve své činnosti, kterou měl naplno odstartovat reprezentační večer dámského odboru v Praze plánovaný na 16. března 1948 v Lucerně. Toho večera se už nedočkali. Politické podmínky od vládní krize 1947 naznačovaly blížící se změny. Komunistický převrat v únoru 1948 a vytvoření ústředního akčního výboru národní fronty znamenaly zánik všech národních jednot a matic.⁴⁵³

---

⁴⁵³ Tamtéž, s. 34 – 44.

8. Závěr

Národní jednota severočeská by tento rok slavila 130 let od svého založení. Nebýt jí, české obyvatelstvo v pohraničí by bylo vystaveno nátlaku ekonomicky silnějšího německého obyvatelstva. Za dobu svého působení vykonala velký kus práce, který by neměl zůstat zapomenut. Když se na počátku 20. století vytvořila organizační struktura spolku, mohla být rozvinuta menšinová práce v jednotlivých regionech. NJS věnovala spoustu času a úsilí výchově uvědomělých občanů. Snažila se, aby Češi v pohraničí nezapomněli na svůj národ a kulturu, a proto pro ně zakládala knihovny a české školy. V období voleb a sčítání lidu stála NJS na straně utlačovaných Čechů a nabízela jim ochranu. Za velmi důležité považovala rozvoj českého školství v ohrožených oblastech, které by upevňovalo pozice české národnosti. Válka a vznik československého státu narušily činnost NJS, která pak musela dočasně čelit pochybám o dalším smyslu její práce. Záhy se ale ukázalo, že české obyvatelstvo v pohraničí se muselo bránit německému nacionalismu a práce NJS se pro ně stala nezbytnou. V období 20. let vydala řadu resolucí, ve kterých požadovala po vládě zestátnění podniků a dosazení českých úředníků v pohraničí. V období 30. let řešila problémy způsobené hospodářskou krizí a vzrůstající konflikty s německým obyvatelstvem. Aktivita NJS byla na začátku 40. let zastavena německými okupačními úřady.

Hlavním záměrem mé diplomové práce bylo analyzovat ve vymezeném časovém období působení NJS v oblasti Orlických hor, kde jsem se více zaměřila na města Rychnov nad Kněžnou a Rokytnice v Orlických horách. Snažila jsem se zachytit, jakým způsobem bylo ovlivňováno postavení Čechů prací místních odborů a jejich členů. Přiblížila jsem životní podmínky na Rokytnicku a popsala národnostní problémy v rámci působení Národní jednoty. Jsem ráda, že jsem se mohla zblízka podívat na to, jak probíhal „boj“ o českou školu v Rokytnici v Orlických horách. První česká škola totiž vznikla v domě, kde jsem vyrůstala a doteď bydlím. Domek v roce 1921 odkoupil od NJS Josef Mlynář, člen místního odboru NJS pro Rokytnici a dědeček mého nevlastního otce. NJS zřídila českou školu proto, aby posílila tamější českou menšinu, a to se jí zcela jistě podařilo. Vznik republiky přinesl určitá zlepšení, ačkoliv rokytničtí Češi zůstali nadále menšinou. Místní Češi a Němci se naučili společně existovat, i když se vždycky našel někdo, kdo tento klid narušil. V roce 1938 se Rokytnice stala součástí Sudet a město bylo osvobozeno od německého obyvatelstva až po vyhrané 2. světové válce.

Práce vychází především z archivních i nearchivních pramenů té doby. Ačkoliv rychnovský odbor patřil k největším z okrsku, materiály o něm se nedochovaly a vycházela jsem spíše z tisku a fondu NJS v Národním archivu. Materiálů o činnosti odborů NJS v Rokytnici se zachovalo nepatrně více, ale valná většina se opět nacházela v Národním archivu. Vzhledem obsáhlým pramenům k NJS v Národním archivu nebylo možné prohlédnout všechny materiály, tudíž zde zůstává místo pro další bádání. Předpokládám, že další archivní dokumenty o činnosti spolku, stanovy a různá korespondence s úřady by se mohla ukrývat ve fondu Soudního okresu Rokytnice, který je uložen ve Státním okresním archivu Ústí nad Orlicí. Rokytnice tehdy spadala do politického okresu Žamberk, a tudíž materiály jsou uloženy v příslušném archivu. Naneštěstí jsou tyto materiály mně z neznámého důvodu nepřístupné.

Přesto všechno je tato diplomová práce jedinou, která se pokusila zmapovat činnost Národní jednoty severočeské v oblasti Orlických hor. Můžu jen doufat, že v budoucnu vzniknou další práce, které připomenou záslužnou práci místních odborů Národní jednoty severočeské.

Seznam použitých pramenů a literatury:

Prameny:

Národní archiv Praha

- Fond NJS, kart. 1, inv. č. 1
- Fond NJS, kart. 8, inv. č. 6.
- Fond NJS, kart. 8, inv. č. 4
- Fond NJS, kart. 19, inv. č. 33.
- Fond NJS, kart. 33, inv. č. 35
- Fond NJS, kart. 49, inv. č. 46
- Fond NJS, kart. 91, inv. č. 47.
- Fond NJS, kart. 92, inv. č. 47
- Fond NJS, kart. 95, inv. č. 47
- Fond ÚMŠ, kart. 59, inv. č. 707
- Fond Národní matice při Národní radě české, kart. 741, inv. č. 864.

Státní okresní archiv Rychnov n. Kn.

- Fond Archiv města Rychnov n. Kn. inv. č. 858, č. kn. 208. Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1836 – 1940.
- Fond Archiv města Rokytnice v Orlických horách, kart. 1, inv. č. 5., Kronika města Rokytnice v O. h., II. část.
- Fond Drobné fondy města Rokytnici v Orl. h. Národní jednota severočeská, kart. 1, inv. č. 22-1.
- Kronika české školy v Rokytnici v O. h. 1905 – 1919. sig. 1143, kat. př. č. 3744.
- Pamětní kniha farní školy v Rokytnici 1636 – 1892. sig. C-0731/3, kat. př. č. 1289.
- Kronika chlapecké školy měšťanské v Rokytnici v Orlických horách 1894 – 1912. I. díl. sig. C – 0731/1. kat. př. č. 3856.
- Kronika české školy v Rokytnici v O. h. 1905 – 1919.

Nearchivní prameny:

BOHÁČ, A. *Boj o české menšiny v zemích českých v posledních dvou letech*. Praha 1909.

Časopis Posel z Podhoří 1886 – 1945. (různá čísla)

Časopis Věstník Národní jednoty severočeské 1900 – 1905. (různá čísla)

Časopis Stráž severu, 8, 1908.

Čtrnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1898 – 1899. Praha 1899.

Desátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1894 – 95. Praha 1895.

Devátá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1893 – 94. Praha 1894.

Kalendář Národní jednoty severočeské, 1, Praha 1897.

KUKAŇ, V. *Národní boje v Čechách: České menšiny a český národ*. Praha 1900.

LOH, J. *Národní jednoty a matice v Československé republice*. Praha 1925.

Patnáctá výroční zpráva Národní jednoty severočeské za rok 1899 – 1900. Praha 1900.

ŠTEMBERKA, Jindřich. *Česká hlídka. Česká hlídka v horách Orlických. Ku programu menšinové práce v podhoří Orlickém*. Pardubice 1910.

ŠUBRT, J. *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*. Praze 1910.

SRB, Adolf, *Národní jednota Severočeská*. Praha 1886.

Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské za léta 1925 – 1926. Praha 1927.

Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935.

Literatura:

- ČENSKÝ, František. *Národní jednota severočeská 1885 – 1948*. Inventář NA Praha.
- BENEŠ, Zdeněk. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha 2002.
- BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci*. Praha 2008.
- HÁVA, Václav. *Vyprávění o Rokytnici v Orlických horách: Historie a dnešek*. Pardubice – Nový Bydžov 1979.
- Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005*. I. díl. *Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869 – 2001 podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005*. Praha 2006.
- HLADKÝ, L. – MATOUŠ, V. *Historické vymezení Orlických hor a Podorlicka*. In: Orlické hory a Podorlicko. Sborník vlastivědných prací: přírodou, dějinami, současností. Rychnov nad Kněžnou 2008.
- HLAVAČKA, Milan. *Zlatý věk české samosprávy: samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*. Praha 2006.
- CHAUER, Miroslav. *Svaz Němců východních Čech*. In: Sborník Pedagogické fakulty v Hradci Králové, 55, Praha 1989.
- IMLAUF, Lubomír; FRÝZEK, Jiří. *Rychnov nad Kněžnou 1258-2008: 750 let od první písemné zmínky*. Nové Město nad Metují 2008.
- JUZA, Josef. *Správní vývoj okresu Rychnov nad Kněžnou*. Okresní archiv Rychnov nad Kněžnou 1982.
- KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780 – 1918*. Praha 2013.
- LAŠŤOVKA, Marek. *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. Praha 1998.

LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha 2009.

MIKŠÍČEK, Petr. *Zmizelé Sudety: katalog k výstavě*. Domažlice 2007.

OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha 2000.

PAVLÍČEK, J. *Národní jednota severočeská a její podíl na prosazování českých národních zájmů v národnostně smíšených oblastech (1885 – 1948)*. In: ŠRAJEROVÁ, Oľga. *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Šenov u Ostravy 2003, s. 174 – 193.

URBAN, O. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha 1982.

ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha 2001.

ŠŮLA, Jaroslav. *Počátky osídlení horního toku Divoké Orlice. Část 1*. In: *Panorama: z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*, 8, Dobré 2000.

ŠŮLA, Jaroslav. *Počátky osídlení horního toku Divoké Orlice. Část 5. Právní poměry*. In: *Panorama. Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*. Dobré 2004

TRAPL Miloš. *České menšinové školství v letech 1918 – 1938*. In: ŠRAJEROVÁ, Oľga. *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Šenov u Ostravy 2003, s. 110 – 117.

Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 2001.

ZAJÍC, Jindřich. *Působnost Národní jednoty severočeské na Teplicku do vzniku Československé republiky*. Ústí nad Labem 2008 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

ŠŮLA, Jaroslav. *Rokytnice v Orlických horách a Mauschwitzové von Armenruh*. Ústí nad Orlicí 2010.

Internetové zdroje:

PEŠEK, Oldřich. *Úvod do historie zámku*. In: <http://www.zamek-rokytnice.cz/uvod-do-historie-zamku/>.

ZEMAN, A. *O germanizaci*. Čas, č. 18, 5. 9. 1887, s. 276. In: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Cas/1.1887/18/276.png>.

Resumé

This master's thesis is focused on the description and analysis of the development and activities of National fellowship of Northern Bohemia in the Eagle Mountains during the first half of 20th century. One of the main reasons for undertaking the research is the absence of any professional work about this theme. The main attention is devoted to the effect of Nation fellowship of Northern Bohemia in the Rychnov district. This thesis is composed of four chapters. The first one focuses on the origins of whole league, its structure and characteristic of its activities. Chapter two concentrates on the region of Eagle Mountains in connection with national relation. This chapter is also described the beginning of work of Nation fellowship of Northern Bohemia in this region. Chapter three concerns Rychnov district and specify work of league of Nation unity in town Rychnov. The last chapter observes activities of league of Nation fellowship of Northern Bohemia in Rokytnice in Eagle Mountains where more attention is concentrated on the relation between Nation fellowship of Northern Bohemia and education. This chapter also tries to examine the life of this league, its members and their work in the town of Rokytnice.

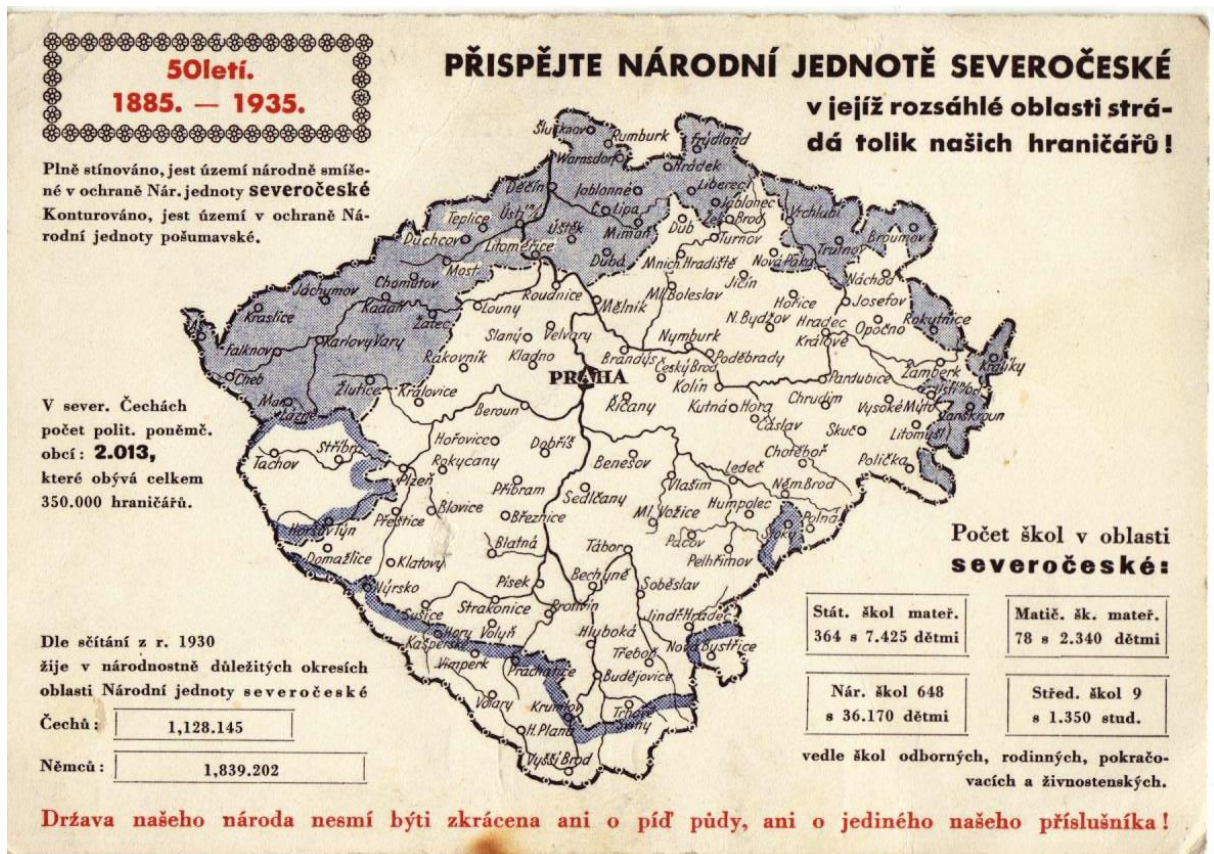

Přílohy:

Obr. 1: Národnostní mapa území Orlických hor na přelomu 19. a 20. století

Převzato: ŠUBRT, J. *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*. Praha 1910.

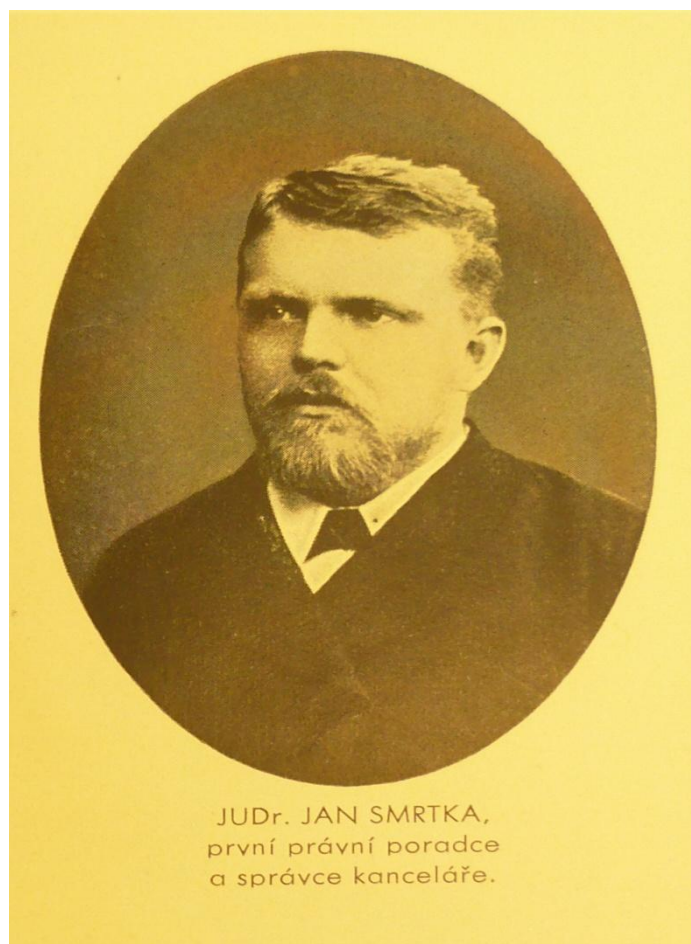
Obr. 2: Pohlednice NJS zobrazující česko-německé pohraničí.

Převzato: U Norka: NJS http://www.u-norka.cz/?page_id=907 [cit. 25. 8. 2015].

Obr. 3: Fotografie členů ÚV u příležitosti 50. výročí působení Národní jednoty severočeské.

Převzato: Zpráva o činnosti Národní jednoty severočeské u příležitosti 50 let trvání 1933 – 1934. Praha 1935.

Obr. 4: JUDr. Jan Smrtka, první předseda MO a starosta v Rychnově n. Kn.

Převzato: Padesát let městské spořitelny v Rychnově n. Kn. 1886 – 1936. Knihovna SOkA Rychnov n. Kn., sig. C – 0026, kat. př. č. 6301.

Našemu vlasteneckému občanstvu v Orlickém podhoří!

V dějinné chvíli převratu žijí jsme v blahém očekávání, že palčivá otázka našich menšin, které na jazykovém pomezí jsou nejprvnější stráží národa, bude záhy odstraněna; očekávali jsme, že v českém svobodném státě nebude nám třeba o ně se více starati a jich před pustými útoky německých nepřátel chrániti. Žel, že se tak dosud nestalo!

Těžké žaloby, ba výkřiky bolu našich menšin v době dnešní svědčí, že jsme v očekávání svém zklamáni. Naše první národní shromáždění, naše dřívější vlády nepostaraly se zákonnou úpravou zabezpečiti našim menšinám klidný život a nerušený vývoj, nepostaraly se o klid a pořádek v území zněmčeném, ba zprávy odtud znějí ještě žalostněji.

Nám proto, vážené občanky a vážení občané, ukládá vlastenecká povinnost ujeti se se zvýšenou horlivostí a pílí pronásledovaného lidu, dokud zákonodárné sbory a povolání činitelé sami se o ně nepostarají a nápravu v zněmčeném území nezjednájí.

Z té příčiny obracíme se k Vám a prosíme, **byste nás ve snaze pomoci našim menšinám podporovali.**

Ku zmírnění béd a strádání chudých menšin v našem okolí chceme — jak nám určeno — **opatřiti 132 (ze 210) dítkám české školy v Rokytnici a 12 v Bartošovicích vánoční nadílku.**

K cíli tomu potřebujeme teplého oděvu, obuvi a přijímáme vděčně dary peněžité, jakož i obuv, prádlo i šatstvo obnošené.

Neodepřete nám, prosíme, zaslati příspěvky peněžité přiloženým složným listkem městské spořitelny v Rychnově n. Kn., dary věcné přímo ředitelství občanské a obecné české školy v Rokytnici.

Záhy musí těmto neutěšeným poměrům našich menšin býti učiněn trvalý konec a proto nesmíte ochabnouti v činnosti podporovati nás menšinové pracovníky, kteří prací svojí rádi přinášíme vlastní oběti drahé a platné.

Nuže, spoléháme se na vaši osvědčenou obětavost vlasteneckou s očekáváním, že dnes ještě stědřeji ty malé příslušníky menšin obdaříte.

**Za okrsek Národní jednoty severočeské
okresu rychnovsko-kosteleckého:**

Frant. Obst,
jednatel.

Jan Ešpandr,
pokladník.

Jan Vrba,
předseda.

**Za odbor Národní jednoty severočeské v Rychnově n. Kn.,
dne 15. listopadu 1921.**

Jos. Beran,
jednatel.

Marie Stehlíčková,
pokladní.

MUDr. Vlad. Musil,
předseda.

Kulhiskárna J. J. Kopecký, Rychnov n. K.

Obr. 5: Jedna z výzev rychnovsko-kostelecké okrsku a místního odboru NJS v Rychnově n. Kn. Prosí o příspěvek na vánoční nadílku pro české menšiny v Rokytnici v O. h. a Bartošoviích v O. h.

Převzato: Kronika chlapecké školy měšťanské v Rokytnici v Orlických horách 1894 – 1912. I. díl. sig. C – 0731/1. kat. př. č. 3856.

Českým voličům a voličkám v Rokytnici v Orlických horách.

Nadešel pro Vás opět významný okamžik. **V neděli 3. dubna 1927 do-
poledne** přistoupíte k volebnímu osudí, abyste svými hlasovacími lístky,

jež označeny jsou číslem 1,

- 1.) spolurozhodli o tom, jaká bude správa Vaší obce v příštím čtyřletí,
- 2.) abyste prokázali, že Vy, věrná česká pohraniční stráž pevně tu stojíte a hájíte neochvějně a neústupně svoje svaté právo a svojí národnost.

Je snad zbytečno Vám připomínati, že jest Vaší mravní povinností,

abyste se do jednoho dostavili k volbě a všichni odevzdali českou kandidátní listinu čís. 1.

Občané, kteří z Vaší vůle kandidaturu přijali, jsou Vám zárukou, že Vaše zájmy národní, hospodářské i sociální zastupovati budou poctivě a svědomitě. Dále je povinností každého z Vás, abyste promluvili s těmi několika, kteří jsou snad lhostejní a nerozhodní, a vložili jim, že na čtyři léta rozhoduje se o Vašem postavení v obci, že záleží zvláště v této chvíli na každém českém hlasu a že neúčast na volbách zeslabila by Vaši posíci, Váš význam. — Připomeňte jim také, že zákon ukládá voličům povinnost volební a že ten, kdo voleb se nezúčastní bez vážného důvodu, bude okr. správou politickou trestán.

Věříme pevně, že není mezi Vámi zrádců, že všichni jste poctivými hraničáři, takovými, jak si je národ náš představuje a jakými musí býti, aby nezahynuli.

Toužebně budeme očekávati zprávu, jak jste draží rodáci, v tomto boji obstáli! A zase věříme pevně, že zpráva o výsledku volebním bude radostná.

➡ Vykonejte každý svoji občanskou i národní povinnost a odevzdejte do volebního osudí českou kandidátní listinu čís. 1! ➡

Tiskneme Vaše ruce a přejeme Vám nejkrásnější úspěch.

Za

ústřední výbor Národní Jednoty Severočeské v Praze:

J. V. Hrouda,
jednatel.

senátor Em. Hrubý,
starosta.

Za

úřadovnu Nár. Jed. Severočes. pro vých. Čechy v Hradci Král.:

R. Turka,
tajemník.

A. VOKBĚLK, HRADCO KRÁL. II.

Obr. 6: Leták MO v Rokytnici v O. h., který vyzývá občany, aby přišli k volbám a volili české zástupce, kteří je budou zastupovat v obecním zastupitelstvu.

Převzato: Kronika chlapecké školy měšťanské v Rokytnici v Orlických horách 1894 – 1912. I. díl. sig. C – 0731/1. kat. př. č. 3856.

Výkaz darů

na českou školu v Rokytnici.

Od 1. do 18. února 1904.

Vysokor. pan Bohuslav hrabě Krakovský-Liebsteinský z Kolovrat	500 K — h.
Pan JUDr. Jindř. Štemberka, adv. v Rychnově	100 »
Univ. prof. p. Dr. J. Kalousek v Praze	10 »
Pan Jan Krčmář, učitel v Pěčíně (1. splátku)	5 »
Živnostenský spolek v Kunwaldě	5 »
Sbírka v taneč. hodině, již podnikl p. L. Miloš, učitel v Chlenech	3 » 36 »
P. manželé Beranovi v Pěčíně	30 »
Sbírka při svatbě u »Vítků« (nahore), již podnikla pí. Krist. Vítková v Dlouhoňovicích	5 »
Ct. učitelstvo chlap. měšť. školy v Žamberce	9 »
Z pokladn. v hot. p. Puchweinově v Rychnově	12 » 20 »
Sbírka o řeznickém plesu v Rychnově	6 » 20 »
Vlast. společnost v hostinci p. Pavláta v Douhleběch n. Orl.	4 »
Při plesu »Sokola« douhlebského vybráno br. Ad. Balousem a br. Jindř. Pavlátem ml.	10 »
Z pokladničky v host. p. A. Müllera ve Vamberce vybráno pod heslem: »Pro českou školu v Rokytnici«	8 »
Při svatbě sl. Aninky Trejtnarové s p. Balešem v Německé Rybné	16 » 30 »
Při plesu rol-střel. v Lukavici u Rychnova	14 » 31 »
Při »kafíčku« věnovaly: pí. Bernardová z Lito- měřic 2 K, pí. H. Teplá z Roudnice n. L. 2 K a pí. K. Petrusová, rovněž z Roudnice 4 K, celkem	10 »
Při svatbě novomanželů p. Dohnákových ze Slemena u Rychnova	32 »
Sbírka mezi členy mladého Odboru Nár. Jedn. Severočeské v Sobkovicích u Jablonného n. O. vynesla 10 K, k níž přispěl p. Václ. Ježek, říd. učitel 2 K, p. Jar. Pour, učitel tamtéž 2 K, celkem	14 »
Úhrnem	784 » 37 »

K témuž účelu daroval učitel, spisovatel a redaktor »Srdce« p. Karel Rožek 43 knihy, které budou příležitostně prodány.

V Pěčíně, dne 17. února 1904.

Josef Beran,
říd. učitel.

Obnos bude uložen ve spořitelně v Pěčíně.

Obr. 7: Zpráva o stavu sbírky na stavbu české školy v Rokytnici v O. h., která vycházela v každém čísle časopisu Posla z Podhoří přibližně do roku 1907.

Převzato: Posel z Podhoří, 19, 20. 2. 1904, č. 8, s. 3.

Obr. 8: Fotografie první české matiční školy v Rokytnici v O. h. Jedná se o dům čp. 50, který zakoupila NJS prostřednictvím J. Štefka, za účelem stavby školy.

Převzato: Kronika české školy v Rokytnici v O. h. 1905 – 1919. sig. 1143, kat. př. č. 3744

Obr. 9: Fotografie žáků české matiční školy v Rokytnici v O. h. se svou učitelkou Terezií Haissingrovou, která byla zároveň členkou MO NJS v Rokytnici v O. h.

Převzato: Kronika české školy v Rokytnici v O. h. 1905 – 1919. sig. 1143, kat. př. č. 3744.

Anotace

Jméno a příjmení:	Veronika Kepková
Fakulta:	Filozofická
Katedra:	Historie
Vedoucí práce:	Prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Působení Národní jednoty severočeské na Orlicku během první poloviny 20. století
Název v angličtině:	The effect of National fellowship of Northern Bohemia in the Eagle Mountains during the first half of 20th century.
Anotace:	Práce se zabývá činností Národní jednoty severočeské v oblasti Orlických hor. Dotýká se česko-německých vztahů a života české menšiny na Orlicku. Sleduje počátky práce Národní jednoty severočeské, vznik odborů a jejich vliv na kulturní život menšiny.
Klíčová slova:	Národní jednota severočeská, Orlické hory, Rychnovsko, Rokytlicko, česko-německé vztahy, česká menšina
Anotace v angličtině:	The work is occupied by the activity of National fellowship of Northern Bohemia in the region Eagle Mountains. The work is affected Czech and German relations and the life of Czech minority in the Eagle Mountains. The work describes the activity of National Fellowship of Northern Bohemia, the origin of leagues and its impact on the life of Czech

	minority.
Anglická klíčová slova:	National fellowship of Northern Bohemia, Eagle Mountins, Rychnov n. Kn., Rokytnice v O. h., Czech and German relations, Czech minority
Přílohy vázané v práci:	Fotografie, mapa.
Rozsah práce:	122
Jazyk práce:	čeština